کۆمەڵێک پرسیار و وەڵام لەسەر بیروباوەڕی ئیسلامی

نووسین و ئامادەکردنی
رەنجدەر شێخانی

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

ناسنامەی کتێب

ناوی پەرتووک: کۆمەڵێك پرسیارو وەڵام لەسەر بیروباوەڕی ئیسلامی

نووسین و ئامادەکردنی: ڕەنجدەر شێخانی

نەخشەسازیی ناوەوە: عبداللّٰه خاکی

نەخشەسازیی بەرگ: اخلاص دیزاین

(فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ)

سورة النحل: ٤٣

پێشکەشە

- بـــەو گـــەنج و لاوانـــەی کە لەهەوڵـــی فێربـــونی زانســـتی شەرعی و بیروباوەڕەکەیان دان.
- بـــەو کەســـانەی کە تائێســـتاش لەڕوکەش دا مســـوڵمانن و هیچ شارەزایی یەکیان نی یە لە بیروباوەڕەکەیان.
- بەهەمـــوو ئەو خـــوێنەرە بەڕێـــزانەی کە بەگرنگـــی یەوە لەبابەتەکانم دەڕوانن.
- بەهەمـــوو خوشـــك و برایەکـــی دڵســـۆزی ئیمانـــیم کەبیروباوەڕەکەمان پێکەوە کۆی کردوینەتەوە.

ڕەنجدەر کوردی

پێشەکی نووسەر

پاش سوپاس و ستایشی بێ پایانم بۆ خوای گەورەو بێ هاوتا کە ئەم دەرفەتەی بۆ ڕەخساندم تابتوانم ئەم جارەشیان بەکۆمەڵێك چەپکە گوڵی بۆن خۆشی ئیسلامەکەمەوە بێمەوە خزمەتی خوێنەرانی بەڕێز، وەك ئەهلی نقڵ ئەوەندەی کە تێگەشتوم لەبەرنامە ڕاست و دروستەکەی ئیسلامی پیرۆز کەمێك خزمەت بە ئیسلامە پیرۆزەکەم بکەم، دیارە لەم پەرتووکەدا کۆمەڵێك پرسیاری گرنگمان ورووژاندووە لەسەر ئیسلام و ئیمان و شەش پایەکانی و پاشان ئەوشتانەی لە ئیسلام و ئیمان دەمان باتە دەرەوەو باسی هەندێك لەو کۆمەڵ و تاقمانەی لە لەڕێڕەوی ڕاستەقینەی ئیسلام لایان داوە بەکورتی، تاوەکو لانی کەم ڕێگایەك بکەینەوە بۆ گەنجەکانمان وەك پەیژەیەك لەم پەرتووکەوە سەرکەون بۆ پلە بەرزەکانی بیرو باوەڕی ڕەسەنی ئیسلامی و خۆیان شارەزابکەن لەو بیرو باوەڕەی کەلەسەردەمی ئادەم (علیه السلام) تا خاتەمی سەروەرمان (محمد) ﷺ کەخەڵکیان بۆ بانگ هێشت کردوە تا لەبەندایەتی کردنی بەندەوە ڕزگاریان بکەن بۆ بەندایەتی کردنی (الله) ی تاك و تەنها، ئەوەی کەهاندەرم بوو بۆ ئەم

کۆمەڵە پرسیارە؟ کەم شارەزایی نەوەی نوێی مسوڵمانە لەبواری بیر و باوەڕەکەیدا! کە بەداخەوە زۆر جار دەبینین تاکی مسوڵمان لەپڕ ناوبانگ دەر دەکات و دەبێتە خۆشەویستی نێو مسوڵمانان کەچی کاتێك دەزانین هەر زوو دەگلێ و لەناو دەچێت! دەزانن هۆکارەکەشی چییە؟ چونکە بیروباوەڕەکەی بەتەواوی وەرنەگرتووەو دانەمەزراوە، بەڵکو بە هەندێك بواری تری ئیسلامەکەوە خۆی خەریك دەکات و لەلای گرنگتر دەبێت!، بێ ئاگا لەوەی کە(عەقیدە) سەرەتاو بنچینەی دامەزراندنی تاکی مسوڵمانە کەلەناخی مرۆڤەوە چەکەرە دەکات و پاشان دەگاتە زمان و بەزوبانی دەری دەبڕێت و لەوێشەوە هەر زوو بەلاشەدا بڵاو دەبێتەوەو ئەرکی لاشەش ئەنجام دانی کاروکردەوەیە بەپێی داخوازی ئەو ئیمانەی کەلەدڵی یەوە سەرچاوەی گرتووە، بەو شێوەیە عەقیدەیەکی پۆڵاین و تۆکمەو بەهێز بۆ خاوەنە کەی دروست دەبێت، بەڵام گەر ئێمەی بانگخواز لەپێش خەڵکیدا، خۆمان شارەزای بیروباوەڕەکەمان نەبین ئەو کات چۆن خەڵکی بانگ بکەین بۆ یەك خواپەرستی؟، یان جاری وا هەیە پرسیاری شەرعی دەکرێت لە هەندێك مامۆستاو بانگخواز، لەوەڵامی

پرسیارەکەدا کەنایزانێت! دەڵێت: ببورە من کەسێکی پەروەردەییم یان لە فکرو سیاسەت دا زیاتر شارەزام یان لەتەزکییەی نەفس دا یان لە فیقهـ یان ...... هتد. گەر پرسیاری عەقیدەیی لێ بکەیت دەمی دێت بەیەك دا بۆ وەڵام دانەوەی! کە بەڕاستی ئەمە کەم تەرخەمی و تێنەگەشتنە لەئەسڵی ئیسلامەکە، چونکە ناکرێت تۆ شوێن کەوتەی دینێك بیت، بەڵام شارەزایت نەبێت لە بیروباوەڕەکەی خۆت دا! ئەگەر چی لە بەرامبەریشدا کۆمەڵێك مامۆستاو بانگخوازیش تەنها خەریك بن بە لایەنی (عەقیدە)وەو واز لەبوارەکانی تری ئەودینە بهێنن ئەوەش دیسان هەر هەڵەیەچونکە خاوەنەکەی توشی هەڵەو گۆشەگیری دەکات کە ناتوانێت بیروباوەڕەکەی وەك پێغەمبەری خوا ﷺ بگەیەنێت بە خەڵکی! کەوابوو براو خووشکی خوێنەرم دەبێت مرۆڤی باوەڕدار لەدوای فێربوونی بیروباوەڕەکەی لایەنەکانی تری ئەو دینە پشت گوێ نەخات چوونکە ئەوانیش بەشێکن لەبیروباوەڕە کەی! بۆیە بەپێویستم زانی کە ئەم بابەتە گرنگە عەقیدەییە لە شێوەی پرسیارو وەڵام بخەمە پێش چاوی خوێنەرانی بەڕێزی کورد زوبان بەڵکو ببێتە سەرەتایەك بۆ شارەزابوون لە بیروباوەڕی ڕەسەنی

ئیسلامی، داواکارم لەخوای گەورە بیکاتە توێشوی دوارِۆژمان و وە ببێتە توێشویەکی نەبڕاوە بۆڕۆشن کردنەوەی ڕێگا تاریکەکانی دونیاو دوارِۆژیشمان، خوای گەورەئێمەش و ئێوەش بکاتەپێویستی بۆ خزمەتی دینەکەیی و فێرمان بکات و تێرمان بکات لەبیروباوەڕی ئیسلامی ڕەسەن و لەگەڵیشیدا، دامەزراوی بەردەوامیمان پێ ببەخشێ لەسەر دینداری و لەپاش ئەم نووسینەش زیاتر سنگمان فراوانتر بکات بۆ نوسینی بابەتی باشترو بەسوود (اللهم آمین)

هەر هەڵەیەك ڕویدابوو ئەوە هەڵەی خۆمەو ڕاستییەکانیش لەخوای گەورەوەیە و لێمان ببورێت لەسەر ئەنجامدانی هەڵەو کەموکورتیەکان و لەدونیا پێش مردن دەرفەتی ڕاست کردنەوەیمان پێ ببەخشێت.

تێبینی: خوێنەری بەڕێز دڵنیا دەکەمەوە کەمن وەك ئەهلی نەقڵ وەڵامەکانم نووسیوەو نقڵم کردوە وە لەدوای خوێندنەوەی چەندین پەرتوك و بابەتی گرنگی بیروباوەڕ ئەو فەرمایشتانەم نزوسیوە کە لە لایەن زانایانی سەر ڕاستەوە کە لەکیتاب و سوننەوە وەرگیراون و، بەپشتیوانی خوای گەورە خۆم پاراستوە لەبیروبۆچونی نامۆو لاڕێ بە بیروباوەڕی ڕاستەقینەی ئیسلام.

ڕەنجدەر کوردی/ ١٤٤١ کۆچی/٢٠٢٠ زاینی

پرسیار پێناسـەی (ئیسـلام و ئـیمان) لـەڕووی شـەرعـی و زمانەوانییەوە چییە؟

وەڵام: پێناسەی ئیسلام لەهەردوو ڕووەکەیەوە:

یەکەم: پێناسەی ئیسلام لەڕووی زمانەوانییـەوە: بریتییـە لـە: خـۆ بـە دەستەوەدان و تەسلیم بوونە بەخوای گەورە،بەجێ بەجێکردنـی سـەر پشکانەی فەرمانەکانی و بەتوخن نەکەوتنی بەرهەڵستییەکانی.

ئەمانەش لەوەحی دا دیاری کراون، هەرکـەسـێك دڵ و دەرونـی لـە هـەمـوو کاروبارێـك دا تـەسـلیمی خـوا بکـات، ئـەوە بـەمسـوڵمان دەژمێردرێت، هەر بۆیەپێغەمبەران و نێرداوان لەهەموو کـەس زیـاتر خۆیان تەسلیمی خوا کردبوو،بۆیەبەیەکەمین مسوڵمان دەدرانەقـەڵـەم، بـۆ نموونـە لـەسـەر زمـانی موسـا (علیـه السـلام) خـوای گـەورە دەفەرمووێ: ﴿قَالَ سُبۡحَـٰنَكَ تُبۡتُ إِلَيۡكَ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ﴾[1]

واتە: موسا فەرمووی: پاك و بێ گەردی بۆ تۆ، تۆبەم کردووەو پەشـیمان بومەتەوە، من یەکەمینی باوەڕدارەکانم.

بەبێ ئەو خۆ تەسلیم کردنەش، کەدەبێ لەهەموو هەڵس و کـەوتێکـدا دەر بکـەوێـت، کـەس بـەمسـوڵمان ناژمێردرێـت وەك خـوای گـەورە

---

[1] -(الاعراف/١٤٣)

دەفەرموویێت: ﴿فلا وَرَبِّكَ لَا يُؤۡمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيۡنَهُمۡ ثُمَّ لَا يَجِدُواْ فِيٓ أَنفُسِهِمۡ حَرَجٗا مِّمَّا قَضَيۡتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسۡلِيمٗا﴾[1]

واتە: سوێند بەخواکەت، باوەڕیان دانامەزرێت و بەمسوڵمان حسێب نابن تاتۆ نەکەنەحاکم و داوەر لەو کێشەو ناکۆکییانەی لەنێوانیان دا ڕوودەدات، جاکەتۆ حوکمت کردن هیچ گرێ و گۆڵێك لەدڵ و دەرونیان دا نامێنێت و ئەوجا بە تەواوی خۆ تەسلیم دەکەن.

دووەم: پێناسەی ئیسلام لەڕوی زارەوە شەرعییەکەیەوە بریتییە لە:

بنەما لایەنگرەکان: بریتی یەلەفەرمان بەچاکەو بەرهەڵستی و تێکۆشان و حوکم و سزا خواییەکان.

بیناکە: بریتییە لە سیستم و بەرنامەکانی ژیان وەك(بەرنامەی سیاسی، بەرنامەی ئابوری، بەرنامەی فێرخوازی، بەرنامەی ڕەفتارو ڕەوشت، بەرنامەی کۆمەڵایەتی).

ڕوکنەکان: بریتییە لە (شایەتوومان، نوێژ، ڕۆژوو، زەکات، حەج).

[1] -(النساء/٦٥)

لەوانەیە کەسێك لێرەدا ئەم فەرمودەیەی پێغەمبەری خوا ﷺ بێنیتەوە پێی وابێت پێناسەی ئیسلام تەنیا بریتی یەلەو پێنج پایەیە! کەلەئیمامی عمرەوە گێڕدراوەتەوە(ڕەزای خوای لێبێت) کە دەفەرموویێت: **(عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ : بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ، إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلَا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ ، حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ ، وَقَالَ يَا مُحَمَّدُ، أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: الْإِسْلَامُ: أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا. قَالَ : صَدَقْتَ ، قَالَ : فَعَجِبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ .....)**[١].

---

[١] -(متفق عليه)

واته: لەئیمامی عمرەوە(ڕەزای خوای لێبێت) دەگێڕێتەوەو دەفەرموێت: کەوا لەخزمەت پێغەمبەری خوادا ﷺ دانیشتبووین،لەپڕ پیاوێك هات پۆشاکەکەی بەری زۆر سپی بوو، مووی سەری زۆر ڕەش بوو، هیچ ئاسەوارێکی سەفەری پێوەدیار نەبوو وەك (تۆز و خۆڵ و ماندوویێتی وتینوێتی) کەسیشمان نەمان دەناسی، چووە خزمەت پێغەمبەر ﷺ هەردوو ئەژنۆی نا بەهەردوو ئەژنۆی پێغەمبەرەوە ﷺ هەردوو لەپی خستەسەر هەردوو ڕانی پێغەمبەر ﷺ ئینجا پرسی ئەی محمد ﷺ ئیسلامم بۆ باس کە: فەرمووی: ئیسلام ئەوەیەبڕیار بدەیت کە هیچ شتێك نییە شایەنی پەرستن بێت بەڕاستی بێجگەلە اللە، وە بڕیار بدەیت کە محمد ﷺ بەندەو نێردراوی خوایە،نوێژ بکەیت و، زەکات بدەیت و، ڕۆژووی ڕەمەزان بگریت و،ئەگەر توانات هەبوو حەجی ماڵی خوا بکەیت،کابرا ووتی:ڕاستت کرد،پێمان سەیر بوو! کە لێشی دەپرسێت و دەشڵێت ڕاستت کرد.......

لێرەدا دەبینین تەنیا باسی پێنج پایەکەکراوە!، کە زۆرێك لەمسوڵمانانی ئەمڕۆ بێ ئاگا لەهەندێك فەرموودەی تری پێغەمبەری خوا ﷺ تەنیا بە پێنج پایەکە پێناسەی ئیسلام دەکەن! کەبەراستی ئەمە بۆچوونێکی هەڵەیە چونکەئەم پێنجە تەنیا ڕوکنن و هێشتا خانوی ئیسلامەکە دروست نەبووە، وەك ئەوەی بڵێین خانوویەك لەسەر پێنج پایە

دامەزراوە بەڵام ئەگەر جوان دیقەت بدەین دەزانین کە هێشتا نەبۆتە بینای تەواو!، هەر بۆیە لە فەرموودەیەکی تردا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: **(الإسلامُ أنْ تَعْبُدَ اللهَ لا تُشْرِكُ به شيئًا، وتُقِيمَ الصَّلاةَ، وتُؤْتِيَ الزكاةَ، وتَصُومَ رَمَضَانَ ، وتَحُجَّ البيتَ، والأَمْرُ بالمعروفِ، والنَّهْيُ عَنِ المنكرِ، وتَسْلِيمُكَ على أهلِكَ ، فَمَن انْتَقَصَ شيئًا مِنْهُنَّ فهوَ سَهْمٌ مِنَ الإسلامِ يَدَعُهُ ، ومَنْ تركَهُنَّ كلَّهُنَّ فقد ولَّى الإسلامَ ظَهْرَهُ)**[1]

واتە: ئیسلام ئەوەیەکەخوا بپەرستیت و هاوەڵی بۆ پەیدا نەکەیت،نوێژ بکەیت، فەرمان بکەیت بەچاکە،بەرهەڵستی بکەیت لەخراپە،سڵاو بکەیت لەماڵ و منداڵی خۆت،هەرکەسێك شتێکی لەمانە کەم کردەوە ئەوە وازی لەبەشێکی ئیسلامەکەهێناوە،هەرکەسیش وازی لەهەمووی هێنا ئەوەپشتی لەئیسلامەکەکردوە.

کەواتە ئیسلامیش لەسەر ئەو پێنج پایەیە دامەزراوەو بۆ تەواوکردنی ئیسلامەکە پێویستیان بەبنەما لایەنگرەکان و بینای ئیسلامەکەدەبێت ئەوسا دەتوانین بڵێین پێناسەی شەرعی ئیسلامەکەمان کردووە.

[1] - الراوي : أبو هريرة | المحدث : الألباني | المصدر : صحيح الترغيب ، الصفحة أو الرقم: ٢٣٢٤ | خلاصة حكم المحدث : صحيح لغيره التخريج : أخرجه ابن شاهين في ((الترغيب في فضائل الأعمال)) (٤٨٧)، والحاكم (٥٣)، والبيهقي في ((شعب الإيمان)) (٨٨٤٤)

پێناسەی ئیمان لە هەردوو ڕووەکەیەوە:

یەکەم: پێناسەی ئیمان لەڕووی زمانەوانییەوە: بریتی یەلە بەڕاست زانین، وە زانایان دەفەرموون: **(تصديق بالقلب، وإقرار باللسان، وعمل بالجوارح)** واتە: بەڕاست زانین و چەسپاندنی لەنێو دڵ دا وە دەربڕینی بەزمان وەئەنجام دانی بەلاشە.

نابێت بەتەنیا مرۆڤ باوەڕ بەدڵ بێنێت و تەواو! چونکە باوەڕ تەنها تێڕوانینێکی بێ بەرهەم و ڕاو سەرنجێکی ساردو سڕ نییە دەربارەی ڕاستییەکان، چونکە زۆر کەس پەی بەڕاستی یەکان بردووەو دڵنیابووە کە ڕاستن. بەڵام نکوڵی لێ کردون و ستەم کاری و خۆ بەزل زانی بەر چاویان تاریك کردوە، خوای گەورە دەربارەی فیرعەون و شوێنکەوتوانی دەفەرموێت: ﴿**وَجَحَدُواْ بِهَا وَٱسْتَيْقَنَتْهَآ أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا**﴾[1] واتە: نکوڵی یان لەئایەتەکان کردوو باوەڕیان پێ نەهێنان و لە ناخیشەوە دڵنیا بوون کەڕاستن بەهۆی ستەم کاری و لوت بەرزییەوە باوەڕیان پێ نەهێنا.

وە باوەڕ چەند ووشەیەك نییەتەنیا بەزمان بوترێت، چونکە مرۆڤی دووڕوو هەمیشە بانگەشەی بڕواداری خوا دەکات، بەڵام خوای

[1] - (النمل/١٤)

گەورە دەفەرموویێت: ﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلْيَوْمِ ٱلْأَخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ﴾[1]

واتە: لە خەڵكیدا كەسانێك هەن دەڵێن: باوەڕمان هێناوە بە خواو بە ڕۆژی دوایی وباوەڕ داریش نین.

هەروەها باوەڕ بەچەند كردەوەو دروشمێك نی یەئەنجام بدرێت و بەس، چونكەهەموو كەسێكی فێڵباز بۆ ڕووپامایی دەتوانێت هەمان كردەوە ئەنجام بدات كەباوەڕ دارێكی ڕاستەقینەئەنجامی دەدات، وەك خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿إِنَّ ٱلْمُنَـٰفِقِينَ يُخَـٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَهُوَ خَـٰدِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوٓاْ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُواْ كُسَالَىٰ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلاً﴾[2]

واتە: بەڕاستی دووڕووەكان (وا دەزانن) فێڵ لە خوا دەكەن (لە كاتێكدا) ئەو زاتە فێڵەكانیان پووچ دەكاتەوە (نازانن كە دیار و نادیار، لای خوا ڕوون و ئاشكرایە)، هەر كاتێكیش (بۆ ڕیاو ڕوو پامایی) هەڵدەستن بۆ نوێژ، زۆر بەلەش گرانیی و تەمەڵیی هەڵ دەستن، ئەوانە ڕیایی و ڕوپامایی بۆ خەڵكی دەكەن، زۆر كەم یادی خوای گەورە دەكەن.

---

[1] - (البقرة/٨)

[2] - (النساء/١٤٢)

کەواتە لێرەوە بۆمان ڕوون بۆیەوەکەباوەڕ: ئەو هەست و نەستە بەرزو پیرۆزەیە کە لەناخی مرۆڤ دا جێگیر دەبێت و تێکڕایی دەروونی دادەگرێت و هەمیشەبەزمانی دەری دەبڕێت و تین و تەوژم دەدات بە هەموو ئەندامەکانی و وا لەمرۆڤ دەکات کەهەر سەرمایەیەکی بە نرخی هەیە لە: گیان و ماڵ و سامان و کەس و کاری لەپێناوی دا بەختیان بکات، چونکەبەلایەوە لەهەموویان بەنرخترە!، هەر بۆیە کاتێك مرۆڤ باوەڕەکەی دادەمەزرێت کەهەر سێ بەشەکەی لە خۆیدا جێبەجێ بکات.

دووەم: پێناسەی ئیمان لەڕووی زاراوەی شەرعییەوە: تەواو کەری فەرموودەکەی پێشو کە ئیمامی عومەر (ڕەزای خوای لێ بێت) دەیگێڕێتەوە لە دوای پرسیارکردن سەبارەت بەئیسلام ئەوجا فەرمووی: **(قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ. قَالَ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ. قَالَ: صَدَقْتَ)**[١]

واتە: ئینجا ووتی: ئەی باوەڕهێنان چۆنە؟ فەرمووی: ئەوەیە کەباوەڕ بەخواو، بە فریشتەکانی و، بە کتێبەکانی و، بەنێرراوەکانی و، بەڕۆژی

---

[١] - (متفق علیه)

دوایی و، هەروەها بەخێرو شەڕی قەدەر بهێنیت، کابرا ووتییەوە ڕاستت کرد!.

کەوابو دەبێت مرۆڤی باوەڕدار بەدڵ وزمان و کردەوە باوەڕ بهێنێت بەم شەش پایەیەی کەلەفەرمودەکەدا باس کراوەئەو کات دەتوانین بڵێین باوەڕی دامەزراوەو لەڕیزی باوەڕداران دا هەژمار دەکرێت.

زیادەی فەرمودەکە:

لە دوای ئەمەپرسیاری چاکەو قیامەتی کرد لەپێغەمبەری خوا ئەویش وەڵامی دایەوەو پاشان هەڵساو ڕۆشت پێغەمبەری خوا ﷺ ڕوی کردە ئیمامی عومەرو فەرمووی: **(ثُمَّ قَالَ لِي: يَا عُمَرُ، أَتَدْرِي مَنِ السَّائِلُ؟. قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ: هَذَا جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ)**[1] واتە: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی عومەر دەزانی ئەوەکێ بوو دەیپرسی؟ گوتم: خواو پێغەمبەری خوا ﷺ دەزانن، فەرمووی ئەوە جوبرەئیل بوو هاتبوو ئاینەکەتان فێر کات.

هەر بۆیەهەندێك کەس لەڕستەی (هاتبو ئاینەکەتان فێربکات)واتێ دەگەن، کە ئاینی ئیسلام هەموی ئەو سێ باسەیە!بێ گومان ئەمە هەڵە تێگەشتنە، چونکەڕێسای ئاسایی تێگەشتن ئەوەیە، کە هەموو

[1] -(متفق علیه)

نەزانراوێك لەڕستەی نەرێدا دەبێتەوەبەباسێکی گشتی، کەوابو فەرموودەکەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوەی کە (ئاینەکەتان فێر کات) مانای ئەوەنییە،کە کۆو بەشەکانی هەموو ئاینەکاتان فێردەکات!بەڵکو هەندێك لەئاینەکەتانتان فێر دەکات.

تێبینی: خاڵێکی زۆر گرنگ هەیەکەلێرەدا بەکورتی دەمەوێت ئاماژەی پێ بدەم، ئەویش ئەوەیە جیاوازیەك هەیە لەنێوان ئیسلام و ئیمان دا ئەویش ئەوەیە باسەکانی ئیسلام هەموویان دیارو ئاشکران بەڵام باسەکانی باوەڕ هەموویان نادیارو شاراوەن.

پرسیار بۆچی خوای گەورە ئێمەی دروست کردووەو حیکمەتی بەدی هێنانی بونەوەر چییە؟

وەڵام: خوا ئێمەی دروست کردووەبۆ ئەوەی کەبەتەنها بیپەرستین و هیچ هاوەڵێکی بۆ بڕیار نەدەین، بەڵگەش بۆ ئەمە: خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾[1] واتە: ئێمە جنۆکەو مرۆڤمان دروست نەکردووەئیللا بۆ ئەوەنەبێت کە بەتەنها من بپەرستن.

هەروەها فەرموودەکەی پێغەمبەر ﷺ (حَقُّ اللهِ على العباد أنْ يعبدوه ولا يُشركوا به شيئاً)[2] واتە: ماف و حەقی خوا لەسەر بەندەکانی بریتیە لەوەی کەبیپەرستن و هیچ هاوەڵی بۆ بڕیار نەدەن

وە سەبارەت بەحیکمەتی بەدی هێنانی بونەوەریش بێگومان خوای گەورە ئەم بونەوەری بەخۆڕایی وبەبێ حیکمەت بەدی نەهێناوە . هەروەك خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَٰكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ، فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلْمَلِكُ ٱلْحَقُّ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْكَرِيمِ﴾[3] واتە: ئایە وا گومانتان برد کەوا ئێوەمان هەروەها بە

---

[1] - الذاريات/ ٥٦

[2] -[متفق عليه / صحيح البخاري رقم : (٢٨٥٦) وصحيح مسلم رقم : (٣٠)

[3] -(المؤمنون/١١٥ – ١١٦)

خۆڕایی وبەبێ مەبەست بەدیهێناوە، وە ئێوە ئیتر بۆلای ئێمە ناگەڕێنەوە ، تا پاداشتی کردەوەکانتان بدەینەوە.

پاك وبێگـەردی وپیرۆزی بـۆ خوای گەورە لەوەی کەوا شـتـێك بەدیبهێنێـت بەبێ مەبەست ..

هەروەها دەفەرمووێ: ﴿أَيَحۡسَبُ ٱلۡإِنسَٰنُ أَن يُتۡرَكَ سُدًى﴾[1]

واتە: ئایە ئادەمیزاد وادەزانێت هەروا وازی لێدهێنرێت بە خۆڕایی، بەبێ ئەوەی هیچ فەرمان وقەدەغەیەکی بە سەردا بدەین ؟!

---

[1] - القيامة/ ٣٦)

پرسیار **خوای گەورە چۆن ئادەمیزادی لەو مەبەستە ئاگادار کردۆتەوە کە ئەوانی بۆ بەندایەتی کردنی خۆی بەدیهێناوە؟**

وەڵام: **بە چەند ڕێگایەك:**

یەکەم: پاش بەدیهێنانی ئادەم خوای گەورە هەر ئەو کاتە لە پشتی ئادەم بەڵێنی لە نەوەکەی وەرگرت کەوا هەر ئەو پەروەردگاریانە و دەبێت بە تەنها بەندایەتی وپەرستن بۆ ئەو بکەن، چونکە هەر ئەو شایەنی پەرستن وبەندایەتی کردنە، خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿وَإِذۡ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِيٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمۡ ذُرِّيَّتَهُمۡ وَأَشۡهَدَهُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَلَسۡتُ بِرَبِّكُمۡۖ قَالُواْ بَلَىٰ شَهِدۡنَآۚ أَن تَقُولُواْ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنۡ هَٰذَا غَٰفِلِينَ، أَوۡ تَقُولُوٓاْ إِنَّمَآ أَشۡرَكَ ءَابَآؤُنَا مِن قَبۡلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةٗ مِّنۢ بَعۡدِهِمۡۖ أَفَتُهۡلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلۡمُبۡطِلُونَ، وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ وَلَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ﴾[١]

واتە: ئەو کاتەشیان یاد بخەرەوە کاتێك کە پەروەردگارت لە جیهانی پەنهانی وشاراوەدا پشتا وپشتی نەوەی ئادەمی کۆ کردەوە و پەیمانی لێ وەرگرتن وکردنی یە شایەت بە سەر خۆیانەوە وپێی فەرموون: ئایە من پەروەردگاری ئێوە نیم؟ ئەوانیش هەمو وتیان: بەڵێ شایەتیمان داوە، ئەمەیش بۆ ئەوەی نەوەکو لە ڕۆژی قیامەتدا بڵێن: بەڕاستی

[١] -(الأعراف/ ١٧٢ – ١٧٤).

ئێمه لەمه بێئاگا بوین!! یاخود نەوەك بڵێن: جا ئێمه چی بکەین، بەڕاستی باو وباپیرانمان له پێشدا هاوبەشیان بۆ خوای گەوره بڕیار دابو وئێمەش نەوەیەك بوین دوای ئەوان هاتین وشوێنی ئەوان کەوتین وهیچ بەڵگەیەکی ترمان پێ نەبوو، ئایه ئێمه سزا دەدەیت بەهۆی کردەوەی خراپه کارانەوه؟ ئا بەو شێوەیه ئایەت وفەرمانەکان روندەکەینەوه، تا لێی ورد بنەوه وبگەڕێنەوه. له فەرمودەکەی ئەنەسی کوڕی مالیك دا (خوای لێ رازی بێت)دەگێڕێتەوه کەوا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: **(يَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لأَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ عَذَاباً: لَوْ كَانَتْ لَكَ الدُّنْيَا وَمَافِيْهَا أَكُنْتَ مُفْتَدِياً بِهَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: قَدْ أَرَدْتُ مِنْكَ أَهْوَنَ مِنْ هَذَا وَأَنْتَ فِي صُلْبِ آدَمَ: أَنْ لاَ تُشْرِكَ (أَحْسَبُهُ قَالَ) وَلاَ أُدْخِلَكَ النَّارَ فَأَبَيْتَ إِلاَّ الشِّرْكَ)**[1] واته: خوای گەوره له رۆژی قیامەتدا به کەسێك که سوکترین سزا دەدرێت دەفەرموێت: ئایه ئەگەر هەرچی لەسەر زەویدایه موڵکی تۆ بوایه دەتدا بۆ ئەوەی لەم سزایه رزگارت بوایه؟ ئەویش دەڵێ: بەڵێ، جا ئەویش پێی دەفەرمووێ: من زۆر لەوه کەمترم لێ داوا کردی، کاتێك که لەپشتی

[1] -[رَوَاهُ البُخَارِي(١٣/رَقَم/٦٥٥٧) وَمُسْلِم(٤/رَقَم/٢٨٠٥) وَاللَّفْظُ لَهُ]

ئادەمدا بویت: کەوا هیچ هاوبەشێکم بۆ بڕیار مەدە، منیش ناتخەمە دۆزەخەوە، بەلاَم تۆ هەر رازی نەبویت و هاوبەشت بۆ بڕیاردام.

دووەم: کە لە دایك دەبن هەر لەسەر ئەو فیترەتە پاکە لە دایك دەبن تا دایك وباوك وکۆمەڵگا دەیانگۆڕن، هەروەکو خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿**فَأَقِمۡ وَجۡهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفٗاۚ فِطۡرَتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِي فَطَرَ ٱلنَّاسَ عَلَيۡهَاۚ لَا تَبۡدِيلَ لِخَلۡقِ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ**﴾[1] واتە: ئەی ئادەمیزاد تۆ بە دڵێکی پاك وبێگەردەوە رو بکەرە ئاین وبەرنامەی خوا وئەملاو ئەولا مەکە، ئەمە ئاینی حەق وفیترەتی پاکی خوای گەورەیە کە خەڵکی لەسەر بەدیهێناوە، وە هیچ گۆڕانێکیش بە سەر بەدیهێنانی خوای گەورەدا نایەت، ئا ئەمەیە ئاینی راست و دروست، بەڵام زۆربەی خەڵکی لەم راستیانە بێئاگان.

هەروەها لە فەرموودەی ئەبو هورەیرە (خوای لیَ رازی بێت) دەڵێت: کەوا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی:

---

[1] -(الروم/ ٣٠)

(مَا مِنْ مَوْلُودٍ إلاَّ يُولَدُ عَلَى الفِطْرَةِ (وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِم: عَلَى المِلَّة) فَأَبُوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ)[1] واتە: هیچ منداڵێك لە دایك نابێت ئیللا لەسەر فیترەتی پاكی ویەكخواپەرستی لە دایك دەبێت، جا باوك و دایكی دەیكەنە جولەكە یان گاورپەرست یان ئاگرپەرست.

هەروەها لە فەرمودەكەی عیاضی كوڕی حیمار (خوای لێ رازی بێت) دەڵێت كەوا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوای گەورە فەرموویەتی: **(وَإِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي حُنَفَاءَ كُلَّهُمْ، وَإِنَّهُمْ أَتَتْهُمُ الشَّيَاطِينُ فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ، وَحَرَّمَتْ عَلَيْهِمْ مَاأَحْلَلْتُ لَهُمْ وَأَمَرَتْهُمْ أَنْ يُشْرِكُوا بِي مَالَمْ أُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانَاً)**[2]

واتە: وە من هەمو بەندەكانم لەسەر حەق و ڕاستی و فیرەت پاكی بەدیهێناوە، بەڵام شەیتانەكان هاتن بۆ لایان و لایانیاندا لە ئاینە راستەكەیان، جا ئەوەیان لەسەر حەرام كردن كە من بۆم حەڵاڵ كردبون، وە فەرمانیشیان پێكردن هاوبەش بۆ من بڕیاربدەن، كە هیچ بەڵگەیەكم لەسەری دانەبەزاندوە.

---

[1] -[رَوَاهُ البُخَارِي(٣/رَقَم/١٣٥٨) وَمُسْلِم (٤/رَقَم/٢٦٥٨)].

[2] -[رَوَاهُ مُسْلِم(٤/رَقَم/٢٨٦٥)]

سێیەم: خوای گەورە لە خودی خۆیان پێغەمبەرانی بۆ ڕەوانە كردن و كتێبیشی لەگەڵدا بۆ ناردون ، تاوەكو ئەو بەڵێنەی یەكەم جاریان یاد بخەنەوە وبیانهێننەوە سەر فیترەتی پاك ومژدەی بەهەشتیان پێ بدەن ئەگەر گوێڕایەڵی خوا وپێغەمبەرانی بكەن وبیشیان ترسێنن لە ئاگری دۆزەخ ئەگەر سەرپێچی و نافەرمانی خوای خۆیان بكەن.

وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ رَسُولٗا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمۡ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبۡلُ لَفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ﴾[1] واتە: هەر ئەو زاتەیە لەناو خەڵكێكی نەخوێندەواردا پێغەمبەرێكی ڕەوانە كردوە لە خۆیان، ئایەتەكانی خوای گەورەیان بەسەردا دەخوێنێتەوە ودڵ ودەرون وڕواڵەتیان پاك و پوخت دەكات وشارەزایان دەكات لە كتێبەكەی خوا وفێری دانایی و حیكمەتیان دەكات، لە كاتێكدا كە ئەوان لەناو گومڕایی و سەر لێشێوانێكی ئاشكرادا دەژیان.

لە شوێنێكی تردا خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ بِٱلۡحَقِّ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗاۚ وَإِن مِّنۡ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٞ﴾[2] واتە: بێگومان ئەی پێغەمبەر ئێمە تۆمان ڕەوانە كردوە بەحەق و ڕاستیەكی تەواوەوە،

[1] -(الجمعة/ ٢)

[2] -(فاطر/ ٢٤)

موژدەدەر بیت بۆ باوەڕداران و ترسێنەریش بیت بۆ ئەوانەی بێباوەڕن، وە هیچ گەل ونەتەوەیەکیش نەبوە کە بێدارکەرەوەی خواییان بۆ رەوانە نەکرابێت.

هەروەها دەفەرمووێت: ﴿وَلَقَدۡ بَعَثۡنَا فِي كُلِّ أُمَّةٖ رَّسُولًا أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجۡتَنِبُواْ ٱلطَّٰغُوتَ﴾[1] واتە: وە بێگومان ئێمە بۆ هەمو ئوممەتێك پێغەمبەرێکمان رەوانە کردوە کەوا بەتاك وتەنها پەرستش وبەندایەتی خوای گەورە بکەن ودور بکەونەوە لە بەندایەتی کردنی ئەوانەی لە سنوری خۆیان دەرکراون ..

[1] -(النحل/٣٦)

پرسیار: پێناسەی پەرستن (العبادة) چییە؟ بۆ ئەوەی پەرستنەکانمان وەرگیرێت لای خوای گەورە دەبێت چوار خاڵ لە خۆمان دا جێبەجێ بکەین ئەو چوار خاڵەچین؟

وەڵام: پەرستن: لەزمانی عەرەبی دا بەواتای (پابەندبون و مل کەچ کردن و گوێ ڕایەڵی کردن) دێت.

وە شێخی ئیسلام (إبن تيمية)ش ڕەحمەتی خوای لێبێت لەپێناسەی دا دەفەرمووێت: **(الْعِبَادَةُ هِيَ اسْمٌ جَامِعٌ لِكُلِّ مَا يُحِبُّهُ اللَّهُ تَعَالَى وَيَرْضَاهُ مِنَ الْأَقْوَالِ وَالْأَعْمَالِ الْبَاطِنَةِ وَالظَّاهِرَةِ)** واتە: پەرستن: ناوێکی گشت گیرە بۆ ئەوانەی خوا خۆشی دەوێن و پێیان ڕازی یەلە وتەو کردەوە نهێنی و ئاشکراکان.

خوای گەورەش لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێت: ﴿**وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِيٓ إِلَيۡهِ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدُونِ**﴾[1] واتە: ئەی محمد ﷺ لەپێش تۆ هەر پێغەمبەرێکمان ڕەوانەکرد بێت، نیگامان بۆ کردوە تاوەکو بەخەڵکی ڕاگەیەنێت کەهیچ پەرستراوێك نییە شیاوی پەرستن بێت بەڕاستی بێجگەلەمن و بمپەرستن.

وە پێغەمبەری خوا ﷺ لە فەرموودەی قودسی فەرموویەتی: (اللـه

---

[1] -(الأنبياء/٢٥)

تعالى دەفەرمووێ: **(وما تقرَّبَ إلــيَّ عبـدي بشيـءٍ أحـب إلــيَّ مِـمَّا افترضتُـهُ عليه)**[1] واتە: عەبدەكەم بـەهـیچ شـتێك لـێم نزیـك نابێتـەوە خۆشەویست تر بێت لەلام وەكو ئەوەی كە فەرزم كردووە لەسەری.

هەركارو كردەوەیەكیش ئەم چوار مـەرجـەی تێـدا بێـت بـەپـەرستن دەژمێردرێت و پاداشتی لەسەر وەردەگیرێت:

یەكەم: ئەوكەسەی ئەنجامی دەدات دەبێت باوەڕ دار بێت.

چونكە خوای گەورە دەفەرمووێت:

﴿وَمَن يَعمَل مِنَ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ من ذَكَـرٍ أَو أُنثَـىٰ وَهُـوَ مُـؤمِنٌ فَأُوْلَـٰٓـئِكَ يَدخُلُونَ ٱلجَنَّةَ وَلَا يُظلَمُونَ نَقِيرًا﴾[2]

واتە: هەركەس كارێكی چاكە بكات، لەنێـر یـاخود مـێ لـەكاتێـك دا باوەڕ دار بێت، ئەوانە دەچنە بەهەشتەوەو بەئەندازەی تاڵە دەزوویەك ستەمیان لێناكرێت.

[1] -[صحيح البخاري رقم : (٦٥٠٢)]

[2] -(النساء/١٢٤)

دووەم: مەبەست لەکردنی ئەو کارە تەنیا ڕەزامەندی خوای گەورە بێ.

خوای پەروەردگار دەفەرموویت: ﴿**قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ * لَا شَرِيكَ لَهُ**﴾[1] واتە: ئەی پێغەمبەر ﷺ بە خەڵکی بڵێ: بە ڕاستی نوێژ و حەیوان سەر بڕین و ژیان و مردنم هەمووی بۆ پەروەردگاری هەموو جیهانە هیچ هاوبەشی نییە.

سێیەم: کارەکە لەگەڵ پەیامی الله بگونجێ پێچەوانەی سوننەت نەبێ.

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: **(مَنْ عَمِلَ عملاً ليسَ عليهِ أمرنا فهو رَدٌّ)**[2] واتە: هەرکەسێك هەر کردەوەیەك ئەنجام بدات کەفەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت ئەوا ئەو کردەوەیەڕەت دەکرێتەوەو قەبوڵ ناکرێت.

[1] -(الأنعام/١٦٢-١٦٣)

[2] - صحيح مسلم رقم : (١٧١٨)

چوارەم: ڕەچاوی پێشینە (أولوية)ی تێدا بکات. لە فەرموودەی قودسی خوای گەورە دەفەرمووێت: **(وما تقرَّب إليَّ عبدي بشيء أحبَّ إليَّ مما افترضتُ عليه)**[1] واتە: بەندەکەم بەهیچ شت لێم نزیك نابێتەوە خۆسەویستر بێ لەلام لەوەی کەفەرزم کردوە لەسەری. لەم فەرمودەیە ڕوون دەبێتەوە کە تا جێبەجێ کردنی فەرمانەکانی خوای گەورە پاشان پێغەمبەرەکەی ﷺ وەستا بێ نابێ بگەڕێین بە دوای کارێك دا کەفەرمانی لەسەر نەکراوە، بەداخەوە ئەمڕۆ خەڵکی لە جیاتی فەڕزەکە بەجێ بگەیەنێ ڕادەکا بەدوای سوننەتێك، کابرا پێنج فەڕزە گوێی لەبانگە ناچێت بەدەمییەوە بەس ئامادەیە قەرز بکا تا بچێ بۆ حەج تاوەکو پێی بڵێن حاجی! کەواتە لێرەدا بۆمان ڕوون بۆیەوە کە دەبێ چۆن پەرستنەکانی خوای گەورە جێبەجێ بکەین؟ نابێ مرۆڤ بەویست و ئارەزووی خۆی پەرستن ئەنجام بدا چونکە لێی وەرناگیرێ گەرچی لای خۆی کاری چاکیشی ئەنجام داوە!

---

[1] -(حديث قدسي – روا البخاري)

پرسیار بۆچی خوای گەورە پێغەمبەرانی ناردوە؟

وەڵام: خوای گەورە پێغەمبەرانی ناردووە بۆ ئەوەی بانگەواز بکەن بۆ پەرستنی خوای تاك و تەنها و، وە شیرك و هاوەڵ بڕیاردانی لێ دوور بخەنەوە، هەر بۆیە خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿**وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولاً أَنِ اعْبُدُواْ اللّهَ وَاجْتَنِبُواْ الطَّاغُوتَ**﴾[1] واتە: بۆ هەموو ئوممەتێك (کۆمەڵە مرۆڤـــێك) پێغەمبەرێکمان ناردووەبۆ ئەوەی پێیان بڵێ: بەتاك و تەنها خوای گەورە بپەرستن و خۆتان دوور بخەنەوە لە(طاغوت) .

واتە: لەپەرستنی جگە لە خوای گەورە پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: **(الأنبياء إخوة .. ودينهم واحد)**[2]

واتە: پێغەمبەران بـرای یەکن و دین و ئایینیشیان یەکێکە.

---

[1] -(النحل /٣٦)

[2] -[متفق عليه / صحيح البخاري رقم : (٣٤٤٣) وصحيح مسلم رقم : (٢٣٦٥)] .

پرسیار پێناسەی (طاغوت) چی یە؟ وەسەرانی (طاغوت) کێن؟

وەڵام: (طاغوت) ووشەیەکەلەچاوگی (طغیان)ەوە وەرگیراوەو بە واتای لەسنور دەرچوون، دێت، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِنَّا لَمَّا طَغَا ٱلْمَآءُ حَمَلْنَـٰكُمْ فِي ٱلْجَارِيَةِ﴾[1] واتە: کاتێك ئاوەکەسەرڕێژی کرد ئێمە لە کەشتییەکەدا هەڵمان گرتن.

ئیمامی عمر(ڕەزای خوای لێبێت) فەرموویەتی: تاغوت شەیتانە، جابریش(ڕەزای خوای لێبێت)فەرموویەتی: تاغوتەکان جادوگەربوون شەیتانەکان دەهاتن بۆلایان،ئیمامی مالیکیش(ڕەحمەتی خوای لێبێت) فەرموویەتی: تاغوت هەموو شتێکە بپەرسترێت، بێجگە لە خوای تعالی.

ئەمانە هەموویان نموونەن لەسەر (طاغوت) بەڵام واتایەکی لەوە گشتی تری هەیە کە پێشەوا ئیبن القیم (ڕەحمەتی خوای لێبێت) ئاماژەی پێ کردوەو فەرموویەتی: تاغوت هەموو شتێکە کەبەندە لە سنوری خۆی بەدەر دای بنێت لە(پەرستراو) یان (شوێن هەڵگیراو) یان (گوێڕایەڵی کراو)، تاغوتی هەر گەلێکیش ئەو کەسەیە کە بێجگە لە خوای تعالی پاشان پێغەمبەرەکەی ﷺ دەیکەن بە دادوەر، یان

---

[1] -(الحاقة/١١)

بێجگە لە خوا دەیپەرستن، یان کوێرانەشوێنی دەکەون،یان لەشتێکدا گوێ ڕایەڵی دەکەن کەنازانن گوێ ڕایەڵی خوایەو پەرستنە.

بۆ ڕوون کردنەوەی زیاتر لەم سەردەمەدا بیریاری ئیسلامی ناودار محمد قطب (ڕەحمەتی خوای لێبێت) دەفەرموویت: تاغوت هەرشتێك یان کەسێك یان نەریتێك یان بارودۆخێك یان دەسەڵاتێك یان شەرعێکەکەبەبێ مۆڵەتی خوای گەورەخەڵکی بکاتەکۆیلەوبەندەو داوا لە خەڵکی بکات گوێ ڕایەڵی بکەن یان خەڵکی خۆیان مومارەسەی گوێ ڕایەڵی کردنی بکەن وەبەگوێ ڕایەڵی کردنەکەی سەرپێچی فەرمانی خوای گەورەبکەن.

(طاغوتان) زۆرن بەڵام سەرانیان ئەم پێنجەن:-

یەکەم: **ئیبلیس واتە(شەیتان):**

چونکە یەکەم بەندەی یاخی و سەر کەشەو لەبەزەیی خوای گەورەبێ بەش کراوە نەفرینی یەکجاری لێکراوە، هەروەها هەمیشە لە دەرفەت دەگەڕێت بۆ ئەوەی بەندەکان لە خشتە بەرێت و سەرپێچی خوای گەورە بکەن.

دووەم: کەسێک بپەرسترێت و خۆشی پێی ڕازیبێت:

چونکە خەڵکی پێ یەوەگیرۆدەدەبن و لەخواپەرستی ڕاستەقینە دوور دەکەونەوە، لە کاتێکدا ئەم بەئاسانی دەتوانێت ڕێگری خەڵکی بکات لەو پەرستنەو دەست بەرداری ببن، لەژیانی دا یان لەدوای مردن.

سێیەم: کەسێك بانگی خەڵکی بکات بۆ ئەوەی بیپەرستن:

کەسێك کاری وای لێ بوەشێتەوەبێگومان تەواو شوڵی لێ هەڵکێشاوەو یەکجار سەرکەشەوخۆی بەخوای خەڵکی داناوەو دووریان دەخاتەوە لە خواپەرستی، ئینجا بەدەمیەوەبێن یان گوێی پێ نەدەن هەر تاغوتە.

چوارەم: کەسێك لافی غەیب زانی لێ بدات:

چونکە بانگەشەی سیفەتێکی چەسپاوی خوای گەورەبۆ خۆی دەکات و خەڵکی گومڕا دەکات و بیروباوەڕیان دەشێوێنێت.

پێنجەم: کەسێك حوکم بەغەیری بەرنامەی خوا بکات:

ئاشکرایە لە ژیانی کۆمەڵگادا دوو جۆر حوکم ڕانی پیادەدەکرێت، یان حوکمی جاهیلی یان حوکمی خوا، چونکە خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿أَفَحُكْمَ ٱلْجَـٰهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾[1] واتە: ئایا مەبەستیانەحوکمی جاهیلی پیادەبکەن؟ باشە حوکمی کێ لە هی خوا چاکترە بۆ گەلێك باوەڕیان دامەزراوبێت.

جا کەسێك پیادەی حوکمی جاهیلی بکات لەژیانی کۆمەلایەتی خەڵکی دا ئەوا گەلێك یاخی یەو سەرکەشییەکەی دەگاتەپلەی تاغوت.

---

[1] -(المائیدة/٥٠)

پرسیار ماناى (لا إله إلا الله)چییه؟ وەمەرجەكانى(لا إله إلا الله) چین؟

وەڵام: ماناى **(لا إله إلا الله)** واته: **(لا معبود بحق إلا الله)** هیچ پەرستراوێك نیەبەڕاستى بپەرسترێت بێجگەلە ألله.

له ماناى **(لا إله إلا الله)** دا كۆمەڵێك لەمسوڵمانان بەم جۆره ماناى دەكەن كەواتاى تەواو ناپێكێت كەدەڵێن هیچ خوایەك نیەبێجگه له **(ألله)** ووشەى **(بحق)** بەكار ناهێنن واته بەڕاستى پەرستنى خواى گەورەكه **(ألله)** یەدەبێت لەماناى دا بەكار بهێنرێت بۆ ئەوەى ڕوون ببێتەوه بۆ خەڵكى كەوا ئەوا نەى لەغەیرى **(ألله)** بانگەشەى خوایەتى دەكەن چەوا شەكارن و خەڵكى گومڕا دەكەن چوونكه فیرعەونیش دەیوت: ﴿أنا ربكم الأعلى﴾ كەوا تەدەبێت بۆ ناسینى خواى گەوره جوانترین ماناى بۆ بكرێت كەوا ئینسان ئاوێتەى ئەم خوا ناسینەبێت نەك پێمان وا بێت بەم مانا كوورتەكەدەڵێین هیچ خوایەك نیەبێ له **(ألله)** وا بزانن ماناى **(لا إله إلا الله)**مان كردووه، ئەویش بەوه دەبێت كەمەرجەكانى **(لا إله إلا الله)** بەتەواوەتى بزانین وه بەكردەوەش بیسەلمێنین ئەو كات دەتوانین حەقى **(لاإله إلاالله)** بدەین، **مەرجەكانى (لا إله إلا الله) ش** هەركەسێك شایەتى بدات به

(لا إله إلا الله) دەبێتە مسوڵمانی ڕاستەقینەئە گەر ئەم مەرجانەی تێدا بێتەدی:

یەکەم: (العلم) زانینی واتاکەی: بریتیە لەڕەت کردنەوەی پەرستراویەتی غەیری خواو چەسپاندنی بۆ خوای گەورە، وەك خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿فَٱعلَم أَنَّهُ لَآإِلَـٰهَ إِلَّاٱللَّهُ﴾[1] واتە: بزانە کە هیچ پەرستراوێك نیە بەڕاستی بپەرسترێت بێجگە لە خوای نعالی.

پێغەمبەری خواش ﷺ دەفەرموویێت: (مَن ماتَ وهو يَعْلَمُ أَنَّه لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، دَخَلَ الجَنَّةَ)[2] واتە: هەر کەس بمرێت وبزانێت کەهیچ پەرستراوێك نیەبەڕاستی بپەرسترێت بێجگەلەخوا دەچێتەبەهەشتەوە.

دووەم: (اليقين) دڵنیابوون: واتەبەدڵ بڕوای پێبکرێت وهیچ گومانێك بەرانبەری نەمێنێت،چوونکە خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ لَم يَرتَابُوا﴾[3] واتە: هەر ئەوانە باوەڕ دارن کە باوەڕیان بەخوای تعالی پاشان پێغەمبەرەکەی ﷺ هێناوە، پاشان گومانیشیان نە بووە.

---

[1] محمد/١٩

[2] - رواه مسلم)

[3] - (الحجرات/١٥)

سێیەم: (القبول) ڕازی بوون: بەوەی لەم ووشە پیرۆزە دەفامرێتەوە بە دڵ و زمان، خوای گەورەدەربارەی بێباوەڕان دەفەرموویێت: ﴿إِنَّهُمۡ كَانُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَهُمۡ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ يَسۡتَكۡبِرُونَ﴾[1] واتە: ئەگەر بەو بێباوەڕانە بووترایەهیچ پەرستراوێك نیە بێجگە لە خوای گەورە خۆیان بەزل دەزانی و لووت بەرزیان دەكرد.

چوارەم: (ألأنقیاد) مل کەچ کردن و پابەندبوون: بەواتاکەیەوە،خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿وَأَنِيبُوٓاْ إِلَىٰ رَبِّكُمۡ وَأَسۡلِمُواْ لَهُ﴾[2] واتە: بگەڕێنەوە بۆ لای پەروەردگارتان و مل کەچی بین.

پێنجەم: (الصدق) ڕاستگۆیی: لە باوەڕبوون بە(**لا إله إلاالله**)دا، خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿الٓمٓ * أَحَسِبَ ٱلنَّاسُ أَن يُتۡرَكُوٓاْ أَن يَقُولُوٓاْ ءَامَنَّا وَهُمۡ لَا يُفۡتَنُونَ * وَلَقَدۡ فَتَنَّا ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ فَلَيَعۡلَمَنَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَلَيَعۡلَمَنَّ ٱلۡكَـٰذِبِينَ﴾[3] واتە: ئەلیف،لام،میم، ئایا خەڵکی وای دادەنێن کەوازیان لێبهێنرێت، هەر بەوەندەی بڵێن: باوەڕمان هێناوە دەست بەرداریان ببین و تاقی نەکرێنەوە، بێگومان ئەوانەی

[1] -(الصافات/٣٥)

[2] - الزمر/٥٤)

[3] -(العنكبوت/١-٣)

پێش ئەمانمان تاقیکردۆتەوە، بۆ ئەوەی خوای گەورەبزانێت ئەوانە کێن کەڕاستیان کردووەو ئەوانەشی بۆ دەرکەوێت کە درۆزنن.

پێغەمبەری خواش ﷺ دەفەرموویێت: **(مَا مِنْ أَحَدٍ يَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ إِلاَّ حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ)**[1] واتە: هەر کەسێك شایەتی بدات بەوەی هیچ پەرستراوێك نیە بەڕاستی بپەرسترێت بێجگە لە خوای تعالى پاشان محمد ﷺ بەندەو نێردراوی خوایە، بە ڕاستگۆیی و لەدڵیەوەئەوا خوای گەورەئاگری دۆزەخی لێ قەدەغە دەکات.

شەشەم: (الإخلاص)نیاز پاکی و دڵسۆزی: لە ووتنی: (**لاإله إلا الله**) دا، چوونکە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموویێت: **(فإن الله حرَّم على النار مَنْ قال: لا إله إلا الله، يَبْتَغِي بذلك وجهَ الله)**[2] واتە: خوا ئاگری دۆزەخی لەکەسێك قەدەغە کردووە بڵێت (**لاإله إلا الله**)و مەبەستی ڕەزامەندی خوای گەورەبێت ڕووپامایی تێدا نەبێت واتە کارەکەی بۆ خوای تعالى بێت نەك بۆ خەڵکی.

---

[1] -(متفق عليه)

[2] - رواه البخاري ومسلم)

حەوتەم: (المحبة) خۆش ويستنی: ئەم ووتە شيرينەو ناوەڕۆكەكەی و ئەوانەی پابەندی دەبن وڕق لێبوونەوە لەوانەی سەرپێچی و دژايەتی دەكەن، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێت: **(ثلاثٌ مَنْ كُنَّ فيه وجَدَ حلاوَةَ الإيمان : أنْ يكونَ اللهُ و رسولُهُ أحبُّ إليه مِمَّا سِواهُما ، و أنْ يُحِبَّ المرْءَ لا يُحبُّهُ إلَّا لله ، و أنْ يَكْرَهَ أنْ يَعودَ في الكُفرِ بعدَ إذْ أنقذَهُ اللهُ مِنْهُ ؛ كَما يَكرَهُ أنْ يُلْقى في النارِ)**[1] واته: سێ سيفەت هەن لەهەر كەسێك دا بێت شيرينی باوەڕی دەست دەكەوێت پێيان,دەبێت خواو پێغەمبەرەكەی لەلا خۆ شەويستر بێت لەهەموو شتێكی تر،وەهەر كەسێكی خۆش ويست لە بەر خوا خۆشی بوێت ،وەپێی ناخۆش بێت كە بگەڕێتەوە بۆ بێباوەڕی دوای ئەوەی خوای گەورە ڕزگاری كردووە لێی، هەر وەك پێی ناخۆشەفڕێ بدرێتە ناو ئاگرەوە.

---

[1] - (متفق عليه)

هەشتەم: باوەڕ نەبوون و کوفرانەکردن بە (الطاغوت):

واتە: ئەو شتانەی کەدەپەرسترێن بێجگە لە خوای گەورە: پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموویێت: **(من قال: لا إِلَهَ إلا الله، وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ من دُونِ اللَّهِ، حَرُمَ مَالُهُ وَدَمُهُ، وَحِسَابُهُ على اللَّهِ)**[1]

واتە: هەر کەسێك بڵێ (**لا إله إلا الله**) و کوفرانە بەوانە بکات کە دەپەرسترێن بێجگە لە خوای تعالی، ماڵ و خوێنی حەرام دەبێت.

ئەمانە ئەو مەرجانە بوون کە پێویستە لە کەسێکدا بێنەدی کەبڵێت: (**لا إله إلا الله**) و بەپێی فەرموودەکان شایستەی بەهەشت بێت.

تێبینی: زۆرینەی زانایان ڕەحمەتی خوایان لێبێت مەرجەکانی (**لا إله إلا الله**) یان کردووە بەحەوت بەشەوە بەڵام هەندێکی تریان بۆ زیاتر ڕووون کردنەوە بەپێویستیان زانیوە کەوا دەبێت ئەم خاڵەشیان بۆ زیاد کردوە کە دەکاتە هەشت مەرج بۆ زیاتر بەرچاو ڕۆشنی مسوڵمانان لەم سەردەمەدا.

---

[1] - رواه مسلم

پرسیار **پێناسەی یەکخواپەرستی (تەوحید)چییە؟ وە چەند جۆر یەکخواپەرستی (تەوحید)مان هەیە؟**

وەڵام: **یەکخواپەرستی:** بریتی یەلەبەتەنها ناسینی خوای گەورە لە پەروەردگاریەتی (**الربوبية**)و،پەرستراویەتی و (**الأولوهية**) و، ناو و سیفەتەکانی (**الأسماء صفاة**)دا.

بەم پێیە یەکخواپەرستی دەکرێت بەسێ بەشەوە:

یەکەم: یەکخواپەرستی پەروەردگاریەتی (توحيد الربوبية):

بریتیە لە بەتەنها ناسینی خوا لەکار و فەرمانیدا وەکو دروستکردن و بەڕێوە بردن و مشورخواردن مراندن ورۆزی دان و سوود گەیاندن وزیان گەیاندن و ... هتد

خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿**الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ**﴾[1] واتە: سوپاس و ستایش بۆ ئەو خوایەی کەپەروەردگاری هەموو جیهانە .

وە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (**أنتَ رَبُّ السَّماواتِ والأرض**)[2] واتە: خوایەتۆ پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەویت.

---

[1] -(الفاتـحة / ٢)

[2] -[متفق عليه / صحيح البخاري رقم : (٧٣٨٥) وصحيح مسلم رقم : (٧٦٩)]

(الـرَّبُّ): (هو الـخالقُ الـمالِكُ الـمُدَّبِر) واتە: پەروەردگار بریتیە لە: بەدیهێنەر و خاوەن و بە ڕێوەبەر.

دووەم: یەكخوا پەرستی پەرستراویەتی (توحید الألوهیة):

بریتیە لە بە تەنها ناسینی خوا لەپەرستن دا بەهەمو شێوەكانییەوە، وەكو : دوعا و پاڕانەوەو ئاژەڵ سەربڕین و نەزركردن نوێژوو ڕۆژوو حەج كردن و زەكات دان وملكەچی و شوێن كەوتن ... هتد ، خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لاَّ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾[1] واتە: پەرستراوی ئێوەتەنها یەك پەرستراوەكەهیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت جگەلەئەو نەبێت كەوا خاوەنی ڕەحمەتێكی فراوانەو بە بەزەییە.

وە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: **(فلْيَكُنْ أوَّلَ ما تدعوهم إليهِ: شهادة أنْ لا إلـهَ إلاَّ اللهُ)**[2]

واتە: با یەكەم شت كە بانگەوازیان دەكەیت بۆ لای بریتی بێت لە: شایەتی دان بەوەی كە: هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت بەڕاستی جگەلە (الله) نەبێت.

---

[1] -(البقرة / ١٦٣).

[2] -[متفق علیه / صحیح البخاري رقم : (١٤٩٦) وصحیح مسلم رقم : (١٩)] .

وە لە ڕیوایەتەکەی (البخاري(دا هاتووە) **(إلـى أنْ يوحدوا الله)**[1]
واتە: با یەکەم شت کە بانگەوازیان دەکەیت بۆ لای بریتی بێت لە: یەکخواپەرستی ، بە واتایەکی تر : بەتەنها خوا بپەرستن.

سێیەم: یـەکخواپەرستی لـەنـاو وسـیفە تـەکانیـدا (توحيـد الأسـاء والصفات):

بریتییە لە سەلماندنی ئەوەی کە خوا وەسـفی خـۆیی پـێ کـردووە لـە قورئاندا، یان ئەوەی کە پێغەمبەرەکـەی ﷺ وەسـفی پـێ کـردووە لـە فەرموودە صەحیحەکانیدا بە حەقیقەت، هەروەها بەتەنها ناسینی خوا لەو ناوانەدا کەخۆی پێ ناونـاون و لـەو سـیفەتانـەدا کـەخـۆی پـێ وەسف کردوون، بەبێ مانا گۆڕکێ(تأويل)و، بەبێ شێواندن(تحريف) و، بـەبـێ وێنـە (تــمثيل) و، بـەبـێ لـەکارخسـتن(تعطيل)و، بـەبـێ چۆنایەتی (تکییـف)و، بـەبـێ لێچواندن(تشـبيه)، بـۆ نموونـە: وەکـو (استواء) کردن لەسەر عەرش و دابەزین بۆ ئاسمانی دونیا و دەست و جگە لە مانەش لەو سیفەتانەی کەلایـەقـن بـۆ کـاملێتی اللـه تعـالی

---

[1] -[صحيح البخاري رقم : (٧٣٧٢)]

خـوای گـەورە فـەرموویـەتـی: ﴿لَـيْسَ كَمِثْلِـهِ شَيْءٌ وَهُـوَ السَّـمِيعُ البَصِيرُ﴾[1] واتە : هیچ شتێك وەكو خوا نی یەو خواش بیسەر و بینەرە.

وە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (ینـزل اللهُ فـي كُلِّ ليلةٍ إلــى سماء الدنيا ...)[2] واتە : هەموو شەوێك خوا دادەبـەزێـت بـۆ ئاسـمانی دونیا...

دا دەبەزێت: واتە دابەزینێك كە لایەق بێت بەگـەورەیـی خـواوە، كـە لێك چوواندنی تێدا نییە بەهیچ یەكێك لەدروستكراوەكانی.

---

[1] -(الشورى /١١)]

[2] -[صحيح مسلم رقم : (٧٥٨)]

پرسیار پێناسەی هاوبەش پەیداکردن (الشرك) چییە؟ وە چەند جۆر هاوبەش پەیداکردنمان هەیە؟

وەڵام: هاوبەش پەیداکردن: بریتی یەلەوەی مرۆڤ شتێک یان کەسێك بکات بەهاوبەشی خوای گەورە لەو فەرمانانەدا کەمافی ڕەوای خوای گەورەن و هیچ کەسێك شایستە نییە ، بۆی ئەنجام بدرێن بێجگە لە خوای گەورە،وەك دانانی پەرستراوی تر لەگەڵ خوادا کەبیپەرستێت ،یان گوێ ڕایەڵی بکات،یان خۆشی بوێت،یان داوای یارمەتی لێ بکات کەلەدەسەڵاتی ئەودا نەبێت یان ...... هتد.

هەر بۆیەئەگەر کەسێك وا ڕەفتار بکات ئەوا هاوبەش دانانی گەورەی ئەنجام داوەو دەبێتەهۆی هەڵوەشاندنەوەی کردەوەچاکەکانیشی وەڕەنگەخوا لە هەموو تاوانەکانی خۆش بێت بەڵام لەهاوبەش دانانەکەی خۆش نابێت وەك دەفەرمووێت: ﴿لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ﴾[1] واتە: ئەی محمد ﷺ ئەگەر هاوبەش بۆ خوای گەورە دابنێی ئەوا کردەوەکانت پووچەڵ دەبنەوە.

خوای تعالی پەنای ئێمەبدات کە چەندێک بێ ئاگاین لەم تاوانە گەورەیە، کەوابوو دەبێت بزانین کە گەورەترین تاوان بریتییە لە

[1] -(الزمر/٦٥)

شەریك بڕیاردان بۆ خوا، بەڵگەش خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾[1] واتە: لوقمان ووتی بەكوڕەكەی لەكاتێكدا كە ئامۆژگاری دەكرد، ئەی كوڕی شیرینم شەریك بۆ خوا بڕیار مەدە چوونكە شیرك گەورەترین ستەم و تاوانە.

وەكاتێ پرسیار كرا لەپێغەمبەری خوا ﷺ (أيُّ الذنب أعظم ؟ قال : أنْ تجعلَ لله نِدّاً وهو خلقك !)[2] واتە: ئایا گەورەترین تاوان بریتییە لە چی؟ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : گەورەترین تاوان ئەوەیە كە شەریك و هاوشێواز و هاوەڵ بۆ خوا دابنێیت لەكاتێكدا كە تەنها ئەو تۆی درووست كردووە.

جۆرەكانی (هاوبەش پەیدا كردن)یش دوو جۆرە:

یەكەم: هاوبەش پەیدا كردنی گەورە(الشرك الأكبر):

ئەو هاوبەش دانانەیە كە بە تەواوەتی بیرو باوەری یەكخواپەرستی هەڵدەوەشێنێتەوەو بەهەشت لەخاوەنەكەی قەدەغەدەكات خوای گەورە لێی خۆش نابێت خوا پەنامان بدات نموونەی ئەم شیركە گەورەیە زۆرن لەوانە: پاڕانەوە لە غەیری خوای تعالی، سەربڕین بۆ

---

[1] -(لقمان /١٣)

[2] -[متفق عليه / صحيح البخاري رقم : (٤٧٦١) وصحيح مسلم رقم : (٨٦)]

غەیری خوای گەورە، ترسان لە غەیری خوای تعالی، باوەڕبون بەوەی خوای گەورە کوڕ یان کچ، یاخود یاریدەدەری هەیە، حەڵال کردن یان حەرام کردنی شت بەپێ ی ئارەزوو، وەداوای فریاکەوتن لە مردووەکان یان زیندووانی نادیار، خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿وَاعْبُدُواْ اللّهَ وَلاَ تُشْرِكُواْ بِهِ شَيْئًا﴾[1]

واتە: بە تەنها خوا بپەرستن و هیچ شەریکی بۆ ئەنجام مەدەن.

وە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: **(أكبر الكبائر: الإشراك بالله)**[2]

واتە: گەورەترین تاوان لەتاوانەگەورەکان : شیرك ئەنجامدان و هاوەڵ بڕیاردانە بۆ خوای تعالی.

دووەم: هاوبەش پەیداکردنی بچووك (الشرك الأصغر):

بریتییە لەو تاوانە گەورانەی مەترسییان لێ دەکرێت خاوەنەکانیان بەبێباوەڕی بمرێت ئەگەر خوای گەورەفریای نەکەوێت وەپێش مردنی تەوبەنەکات، ئەمیش دەبێت بەدوو بەشەوە:

١. **هاوبەش دانانی بچوکی ئاشکرا:** ئەم جۆرەیان نموونەی زۆرە، لەوانە: سوێند خواردن بەغەیری خوا نابێت مرۆڤی باوەڕ دار لە غەیری خوا سوێند بخوات تەنانەت بە پێغەمبەری خواش ﷺ نابێت

[1] -(النساء /٣٦)

[2] -[صحیح البخاري رقم : (٦٨٧١)]

چی جای ئەو هەموو گومڕایەتییەی ئەمڕۆ کەبەدایك و باوکیشەوە ناوەستن تا چەندین ناوو نازناوی تریش پەنا بەخوا، خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ﴾[1] واتە: ئەی پێغەمبەر ﷺ پێیان بڵێ: بەڵێ سوێند بەخوای پەروەردگارم زیندوو دەکرێنەوە .

وە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (مَنْ حلفَ بغير الله فقد أشركَ)[2] واتە: هەرکەسێك سوێند بخوات بە غەیری خوا ئەوا شیرکی کردووە.

هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (مَنْ كان حالفاً فلْيَحلِفْ بالله أو لِيَصْمُتْ)[3] واتە : هەرکەسێك سوێندی خوارد ئەوا با سوێند بەخوا بخوات یاخود با بێ دەنگ بێت .

یان هەڵواسینی تەمیمەواتەئەوشتانەی کە بەزۆری بەمنداڵ و خانوودا هەڵدەواسرێن بەبیانوی دورخستنەوەی جنۆکەو یان ناهێڵن چاو کاری تێ بکات، یان لەدەست کردنی دەستەوانەو موفەڕك، یان نوشتەکردن بەغەیری ئایەتی قورئان و زمانی عەرەبی یان پێی وایە

[1] -(التغابن /٧)

[2] -[صحيح رواه أحمد : (٢ / ٣٤ ، ٨٦) ـ وصححهُ الألباني في صحيح أبي داود رقم : (٣٢٥١) وصحيح الجامع الصغير رقم : (٦٢٠٤)].

[3] -[صحيح البخاري رقم : (٢٦٧٩)]

نوشتەکەچاکی دەکاتەوە ئەمانەو چەندینی تر هەن کەپێیان دەوترێت هاوەل پەیدا کردنی بچوکی ئاشکرا.

٢. هاوبەش دانانی بچوکی شاراوە: بریتییە لە هاوبەش دانان بۆ خوای گەورە لە نیازو مەبەستەکاندا،وەك ئەوەی کارێك یاخود قسەیەك بکات بۆ ڕوپامایی(ریاء) یان بۆ ناوبانگ دەرکردن، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێت: **(الشرك فيكم أخفى من دبيب النمل ......)**[1] واتە: هاوبەش دانان لەناو تان دا لەخشپەی مێرووله شاراوەترە.

خوای گەورەفەرموویەتی: **﴿فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاء رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾**[2]

واتە: هەرکەسێك ئومێدی ئەوەی هەیەکەبگاتەخوای پەروەردگاری ئەوا با کردەوەی چاکەبکات و لەپەرستنی پەروەردگاریدا کەس نەکات بەشەریکی .

وە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی:

[1] -(صحيح الجامع:ر/٣٦٢٥)

[2] -(الكهف/ ١١٠)

(إنَّ أخـوفَ مـا أخـافُ علـيكم الشرـكُ الأصـغر : الريـاء)[1] واتـه: ترسناکترین شت کەلێی بترسم تووشـتان ببێـت شـیرکی بچووکـەکـە: (ریــا)یە.

وە بەشێکە لە شیرکی بچووك ووتەی ئەو کەسەی کەدەڵێت : ئـەگـەر خوا و فڵان نەبوایەت .. یان دەڵێت: ئەگەر خوا و تۆ ویستان لێ بێت.

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: **(لا تقولوا: ما شاء اللهُ وشاء فلان ، ولكن قولوا : ما شاء اللهُ ثُمَّ شاء فلان)**[2].

واتە: مەڵێن: ئەگەر خوا ویستی لـێ بێـت و فـڵان ویسـتی لـێ بێـت، بەڵکو بڵێن: ئەگەر خوا ویستی لێ بێت پاشان فڵان ویستی لێ بێت.

---

[1] -[صحيح رواه أحمد : (٥ / ٤٢٨) وصححهُ الألباني فـي سلسلة الأحاديث الصحيحة رقم : (٩٥١)]

[2] -[صحيح أبـي داود رقم : (٤٩٨٠)]

پرسیار **خـوای گـەورە لـە کوێیـە؟ وە کورسـی خـوای گـەورە چەندێکە؟ وە عەرشی خوای گەورە لەچاو کورسییەکەی چەندێکە؟**

وەڵام: خـوای گـەورەلـەسـەر (**عـەرش**)ـە لـە سـەرووی ئاسمانەکانەوە، خوای گەورە فەرموویەتـی: ﴿**الـرَّحْمَنُ عَـلَى الْعَـرْشِ اسْتَوَى**﴾[1].واتە : خوای میهرەبان لەسەر عەرشە.

واتە: (بەرزبـووەتـەوە بـەسـەر عـەرشـدا) وەکـو چـۆن لـە (صـحيح البخاري)دا هاتووە.

وە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتـی : **(إنَّ اللـهَ کتـبَ کتاباً ... فهـو عندهُ فوق العرش)**[2] واتە: خوا کتێبێکی نووسیوەکەلـە لای خۆیـەتـی لەسەر عەرش.

پرسیار کرا لە ئیمامی مالیکی کوڕی ئەنەس(ڕەحمەتی خـوای لێبێـت) کە یەکـێکە لەپێشـەوایانی مەدینـە لەسـەردەمی خۆیـدا وەهەروەهـا یەکێکە لەچوار ئیمامەکە دەربارەی ئەم ئایەتە: ﴿**الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى**﴾ مانای (**اسْتَوَى**) چییە؟ فەرمووی: (**الاستواء معلوم والكيف مجهول والإيمان به واجب والسـؤال عنـه بدعـة**) واتە: (**الاسـتواء**)

---

[1] -(طه/ ٥)

[2] -[متفق عليه / صحيح البخاري رقم : (٧٤٥٤)

ئاشکراو دیارە بەمانای چی دێت ، وچۆنیەتیەکەی نەزانراوە ، وبـاوەڕ بوون پێی واجبە، وە پرسیار کردن دەربارەی بیدعەیە.

سەبـارەت بـەگـەورەیـی کورسـی خـوای گـەورەش: خـوای گـەورە دەفەرمووێت: ﴿وَسِعَ كُرۡسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ﴾[1] واتـە: کورسـی خوای گەورە بە ئەندازەی ڕووبەری ئاسمانەکان و زەوی فراوانە.

هەروەها دەفەرمووێت: ﴿وَٱلسَّمَآءَ بَنَيۡنَٰهَا بِأَيۡيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾[2] واتە: ئاسمانمان بەهێز بنیات ناوەو ئێمەس فراوانی دەکەین.

وە سەبارەت بەگەورەیی کورسی و عەرشی خوای گەورەو گـەورەیـی ئاسمانەکان لەچاو کورسی داو وەکورسـی لـەچـاو عـەرشـی خـوای گەورەدا پێغەمبـەری خـوا ﷺ لـە فـەرمـوودەیـەك دا زۆر بـەجـوانی بۆمانی ڕوون دەکاتەوە کە دەفـەرمووێـت: (مَـا السَّـمَاوَاتُ السَّـبْعُ فِي الْكُرْسِيِّ إِلَّا كَحَلْقَةٍ مُلْقَاةٍ فِي أَرْضِ فَلاةٍ، وَفَضَلُ الْعَرْشِ عَلَى الْكُرْسِيِّ كَفَضْلِ الْفَلاةِ عَلَى تِلْكَ الْحَلْقَةِ)[3] واتە: گەورەیی حەوت ئاسمانەکان لە چاو کورسی خوای گەورەدا وەك ئەڵقەیەك وایـەلـەدەشـتێکی چۆڵـدا

[1] -(البقرة/٢٥٥)

[2] -(الذاريات/٤٧)

[3] -(وصحَّحه ابنُ القيم، والألبانيُّ في الصحيحة(١٠٩).

فڕێ درابێت، وە گەورەیی عەرش بەسەر کورسی دا وەك گەورەیی ئەو دەشتەچۆڵە وایە لەچاو ئەو ئەڵقەیەدا .

هیوادارم چەند جارێك بچیتەوەبەسەر فەرموودەکەدا تا جوان لێی حاڵی ببیت چونکە ئەقڵی کورت بینی ئێمەهەرچۆنێك بیری لێ بکاتەوەئەو جا پەی پێ نابات ئیتر نازانم چۆن مرۆڤ دەتوانێت سەرپێچی فەرمانی خوای گەورەبکات لەکاتێك دا کورسی خوا تەنیا شوێنی پێی پیرۆزییەتی!!؟

پرسیار: دۆستایەتی (الولاء)و بەری بوون(البراء) چییە؟ ئایا دەبێت دۆستایەتی و بەری بوون مان بۆ کێ بێت؟

وەڵام: دۆستایەتی(الولاء) لەڕوی زمانەوانییەوە: کە لە زۆر کتێبی زمانەوانی دا، واتاکەی ئەوەیەکەدووکەس شەڕیان ببێت یەکێك بچێتەنێوانیانەوە ڕێکیان بخات و شەڕ نەکەن بەڵام ئەو کەسەئەگەر لایەنی کەسێکیان بگرێت بە مەدەوترێت(**دۆستایەتی**).

دۆستایەتی(الولاء) لەڕوی زارەوەی شەرعییەوە بریتییە لە: سەر خستن و خۆسەویستی و بەخشندەیی و ڕێزو لایەنگیری بەئاشکراو نهێنی، خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿ٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَوۡلِيَآؤُهُمُ ٱلطَّٰغُوتُ يُخۡرِجُونَهُم مِّنَ ٱلنُّورِإِلَى ٱلظُّلُمَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ﴾[1] واتە: خواسەرخەرولایەنگیری باوەڕدارانە لە تاریکییەوە بۆ ڕووناکی، بەڵام بێ بڕوایان لایەنگیری یان طاغوتە لە ڕوناکییەوە دەیان بات بۆ تاریکی، ئەوانە هاوەڵی ئاگرن و بەهەمیشەیی تێیدا دەمێننەوە.

---

[1] -(البقرة/٢٥٧).

لە شوێنێکی تردا خوای **گەورە** فەرموویەتی : ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ﴾[1] واتە: پیاوانی ئیماندار و ئافرەتانی ئیماندر هەندێکیان دۆستی هەندێکی تریانن.

وە پێغەمبەری خوا ﷺ **فەرموویەتی:** (المُؤْمنُ للمُؤمنِ كالبُنيانِ يَشُدُّ بعضهُ بعضاً)[2] واتە: ئیماندار بۆ ئیماندار وەکو بینا وایەهەندێکی هەندێکی تری توندوتۆڵ تر دەکات.

بەری بوون (البراء) لەڕوی زمانەوانییەوە: بەو کەسە دەوترێت کە لە یەکێك یان شتێك ڕزگاری ببێ لێ ی دوور بکەوێتەوەوەخۆی لێ پاك بکاتەوە، وە هەروەها بەوکەسەدەوترێت کە بەهانەی نەمێنی!

چونکە ئاگادار کراوەتەوە،وەك خوای گەورە لەقورئانی پیرۆزدا دەفەرمووێ: ﴿بَرَآءَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلَّذِينَ عَـٰهَدتُّم مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ﴾[3] واتە: خوای گەورە پاشان پێغەمبەرەکەی ﷺ بەرین لەو هاوەڵ پەیدا کەرانەی کەپەیمانتان لەگەڵدا بەستوون و(ئەوان پەیمانەکەیان شکاندووە).

---

[1] -(التوبة /٧١)

[2] - [صحيح البخاري رقم : (٤٨١) وصحيح مسلم رقم : (٢٥٨٥)] .

[3] -(التوبة/١)

بــەری بــوون(البراء) لــەڕوی زاراوەی شــەرعییــەوە: واتــە: دوور کەوتنەوەو ڕزگار بون و دووژمنایەتی بەهانەنەمان و ئاگادار کردنەوە.
بۆڕوون کردنەوەی ئەم پێناسەیە شیجی ئیسلام ئیبن تەیمیە(ڕەحمەتــی خوای لێ بێت) فەرموویەتی: لایەنگیــری دژی دووژمنایــەتــی یــە وە بنچینەی لایەنگیری خۆشــەویســتی و نزیــك بونــەوەیــە،وە بنچینــەی دوژمنایەتی ڕق و کینەو دوور کەوتنەوەیە.
وە ئەگەر لایەنگیــری خــوا بریتــی بێــت شــوێن کەوتنــی و ڕێکەوتــن لەگەڵیدا لەوشتانەی کەخۆشی دەوێت و ڕەزامەندی لەسەریەتــی یــان ئەوانەی کەرقی لــێ یــەتــی و پــێ ی ناخۆشــەوەیــان دژی دەوەســتێ کەواتە دووژمنایەتی لایەنگیری خوا دوژمنایەتی خوایەوەك لەقورئــان دا دەفەرموێ: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ عَدُوِّى وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَآءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِٱلْمَوَدَّةِ﴾[1] واتــە: ئــەی ئــەوکــەســانــەی بــاوەڕتــان هێناوەدوژمنی من و پاشان خۆتان مــەکــەن بــەلایــەنگیــری خۆتــان و خۆستان بوێت. واتە ئەو کەسەی دوژمنایەتی لایەنگیری خــوای کــرد ئەوا دوژمنایەتی خوای کردوە.

---

[1] -(الممتحنة/١)

هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتـی: **(مـن عـاد لي وليـا فقـد بارزني بالمحاربة)**[1]

واتە: ئەوەی دوژمنایەتی لایەنگیرێکی من بکـات وەك ئـەوە وایـەکـە زۆرانبازیم لەگەڵ بکات.

[1] -(البخاري ٣٤٣/١١)

پرسیار: پێویستە مسوڵمانان حوکم بەچی بکەن؟

وەڵام: پێویستە موسڵمانان دادوەری و حوکمڕانی بکەن بەقورئان و فەرموودە صەحیحەکانی پێغەمبەر ﷺ خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ اللّهُ﴾[1] واتە: حوکمڕانی لە نێوانیاندا بکەبەوەی کەخوا دایبەزاندووە.

وە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : **(عالِمُ الغيبِ والشهادة أنتَ تَحكُمُ بين عِبادِكَ)**[2].واتە: ئەی خوای زانا بەشتە پەنهانی و بەرچاوەکان تۆ بە تەنها حوکمڕانی نێوان بەندەکانت دەکەیت.

کەواتە دەبێت مسوڵمانان هەوڵ بدەن شەریعەتی خوای گەورە پاشان پێغەمبەرەکەی ﷺ بچەسپێنن لەسەر زەوی دا و،دوور کەونەوە لە گشت یاسایەکی دەسکرد کەخودی ئینسان دایڕشتوە، هەربۆیەکاتێك موسڵمانان سەر دەکەون ئەگەر بگەڕێنەوەبۆ لای پەیڕەوکردنی کتێبەکەی خوای پەروەردگاریان **(قورئان)** ، و سوننەتی پێغەمبەرەکەیان ﷺ و دەست بدەنە بڵاوکردنەوەی یەکخواپەرستی **(نشر التوحيد)**، و ئاگادار کردنەوەو وریاکردنەوەی خەڵکی لە شیرك بە هەموو شێوازەکانی یەوە، و خۆیان ئامادەبکەن بۆ ڕوو بە ڕوو بوو

---

[1] -(المائدة /٤٩)

[2] -[صحيح مسلم رقم : (٧٧٠)]

نەوەی دووژمنەکانیان بەو هێزەی کەلەتوانایاندا هەیە، خوای گـەورە فەرموویەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾[1] واتە: ئەی ئەو کەسانەی کەوا ئیمانتان هەیەئـەگـەر ئێـوە دینەکەی خوا سەربخەن ئەوا خـوای گەورەش ئێـوە سـەردەخـات و پێتان جێگیر دەکات.

هەروەهـا فـەرموویـەتـی: ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا﴾[2] واتە: خوا پەیمانی داوەبەو کەسانەی کەئیمانیان هێناوەلەئێوەو کردەوەی چاکـە دەکـەن کـەوا نیشـتەجـێ و جێگیریان بکات لەزەویدا هەروەکـو چـۆن ئـەوانـەی پـێش ئـەوانـی نیشتەجێ و جێگیر کرد و دینەکەیان بۆ جێگیر و دامەزراو بکات ئەو دینـەی کـەوا ڕازی بـووەپێـی بۆتـان و لـەدوای ئـەوە ئـەو ترسـەی کەهەیانەبۆیان بگۆڕێتەوە بەئەمن و ئاسایش بۆ ئەوەی بـەتـەنهـا مـن بپەرستن و و هیچ هاوبەشێکم بۆ ئەنجام نەدەن.

---

[1] -(مُحمَّد /٧).

[2] -(النور /٥٥)

پرسیار خوای گەورە کە دروستکەری سەرجەم بونەوەرە ئەم سێ دروست کراوەی لە چی دروست کردووە؟ (فریشتە، جن، مرۆڤ)؟

وەڵام: تەنها ڕێگەی زانینی چۆنییەتی دروست کرانی(**فریشتە - جن – مرۆڤ**) قورئانی پیرۆزو سوننەتی پێغەمبەری خوایە ﷺ کە بە ئەندازەی ئەوەی ڕوانگەیەکمان بۆیان هەبێت سیفەتی ئەم دروست کراوانەمان بۆ ڕوون بکاتەوە! لەگەڵ ئەوەی ئەمڕۆکەش دەبینین زانستی سەردەم پاش هەوڵ و کۆششێکی زۆر توانیوییەتی لەڕێگەی فەرمایشتی خوای گەورە پاشان پێغەمبەرەکەی ﷺ پەی بەرێت بەدۆزینەوەی ئەو ماددەیەی کە مرۆڤی لێ دروست کراوە! بەڵام لەبەر ئەوەی فریشتەکان و پەری لە جیهانی نادیاردان کەمتر پەی پێ دەبەن و چۆکییان شکاوە لە ئاست دروست کراوەکانی خوای گەورەدا هەر لەبەر ئەمەیە دەبێت باوەردار زیاتر باوەڕی پتەو بکات کاتێك کە دەبیستێت:

یەکەم: فریشتە(الملائكة): جیهانێکی نادیارن و خوای گەورە لە ڕووناکی (**نور**) دروستی کردوون هیچ تایبەت مەندییەکی پەرستراوییەتییان نییە بەڵکو خۆیان بەندەن و خواپەرستی دەکەن و نە نێرن نەمێ نە دەخۆن نە دەخۆنەوە، پابەندی تەواویان بە فەرمانەکانی

خواوە هەیەو توانای جێ بەجێ کردنیان پێ دراوەوچاکەکارن و هەرگیز سەرپێچی ناکەن.

پێغەمبەری خوا ﷺ دەربارەی ئەو مادەیەی کەفریشتەی لێ دروست کراوە دەفەرموێت: **(خلقت الملائكة من نور ......)** واتە: فریشتەکان لەڕووناکی دروست کراون.

دووەم: پەری (الجن): کۆمەڵە دروست کراوێکی تری خوای گەورەن خوای گەورە لەبڵێسەی ئاگر (**نار**)دروستی کردون بۆ پەرستنی خۆی، نێرو مێیان هەیە و ئەخۆن و ئەخۆنەوە مردنیشیان بەسەردا دێت، لە دونیادا لەبەرچاوی مرۆڤ دا نادیارن بەویستی خوای گەورەوە توانایەکی باشی پێداون و(شەیطان)یش لەپەرییە، خوای گەورەش لە قورئانی پیرۆزدا دەفەرموێت: **﴿وَخَلَقَ الْجَانَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ﴾**[1] واتە: پەر ییەکانیشی لەبڵێسەی ئاگر دروست کردووە.

[1] -(الرحمن/١٥).

سێیەم: مرۆڤ (الإنسان): ئەمیش کۆمەڵەدروست کراوێکی کەی خوای پەروەردگارن لەپوختەیەك لەقوڕ(**طین**) دروستی کردوون، سەرەتا ئادەم(علیه السلام)ی دروست کرد کە باوکی هەموو ئادەمیزادە، لەپاشان لەپشتی ئادەم نەوەکانی دروست کرد،وەهەر لە پەراسوی چەپی ئادەم (علیه السلام) حەوا (علیه السلام) ی دروست کرد کەبەدایکی نەوەی ئادەم ناسراوە مرۆڤ نێرو مێ ی هەیەدەخۆن و دەخۆنەوەوە مردنیشیان بەسەردێت و دەبنەوەبەو خاکەی کە لە بەشێکی دروست کراون کاری مرۆڤ لەدونیادا پەرستنی خوای گەورەیە بەتەنها، سەبارەت بەدروست کرانی ئادەمیزاد خوای گەورە دەفەرموویت: ﴿خَلَقَ الْإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ﴾[1] واتە: ئادەمیزادی دروست کردووە لەقوڕێکی ووشك بوو،وەك فەخفوری.

لێرەدا دەبێت ئینسانی ئاقڵ کەمێك بەخۆی دا بچێتەوەکەوا زانستی نوێ تازەبەتازە ئەو ڕاستییەدەسەلمێنن کەوا مرۆڤ لەپوختەیەکی خاك دروست بووە، سەبارەت بەم دروست کرانی پەری و مرۆڤ دەگێڕنە وە دەڵێن جارێك قوتابییەك لەمامۆستایەکی دەپرسێت؟ئایا مامۆستا ڕاستە خوای گەورە بەئاگر لە دواڕۆژدا سزای بەندە یاخی بووەکانی

---

[1] -(الرحمن/١٤)

دەدات؟ مامۆستاش لەوەڵامدا دەڵێت:بەڵێ!،قوتابییەکەدەیەوێت نەقد بگرێت لەکاری خوا!، پەنا بەخوا دەڵێت ئەی باشەمامۆستا شەیتان لە ئاگر دروست نەکراوە؟ مامۆستاش دەڵێت: بەڵی!، قوتابیەکەش دەڵیتەوە ئەی چۆن ئاگر سزای ئاگر دەدات؟ مامۆستاش نایکاتە نامەردی خڕەقوڕێك لەزەوییەکە هەڵدەگرێت و دەیکێشێ بەسەری قوتابییەکەیدا! قوتابیش دەڵێت: ئا خ خ خ ئەوەبۆ ئەو قوڕەت پیا کێشام چیم کردووە؟ مامۆستای بەڕێزیش دەفەرمووێت: ئەی تۆ بۆ ئازارت پێ گەشت خۆ تۆش لەپوختەیەك لەقوڕ دروست کراوی، ئیتر قوتابیەکە هەستی بەهەڵەی پرسیارەکەی کرد!؟.

پرسیار **ئەم فریشتە بەڕێزانە (سەلامی خوایان لێ بێت) چی کارێکیان پێ سپێردراوە؟ (ملك الموت – میکائیل – مالك – ئیسرافیل - جبرەئیل - رقیب و عتید)**

وەڵام: **یەکەم: فریشتەی گیان کێشان (ملك الموت):** کاری ئەم فریشتەیە ئەوەیە هەرکات دروست کراوێکی خوای گەورە کاتی تەواو بوو، لەسەر زەوی ئەوا بەویستی خوای تعالی گیانی دەکێشێت، خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿قُلۡ يَتَوَفَّىٰكُم مَّلَكُ ٱلۡمَوۡتِ ٱلَّذِي وُكِّلَ بِكُمۡ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمۡ تُرۡجَعُونَ﴾[1] واتە: بەو بێ بڕوایانە بڵێ: فریشتەی گیان کێشان کە کاری گیان کێشانتانی پێ سپێردراوەبەو کارە هەڵدەستێت لەوەو دوا بۆ لای پەروەرگارتان دەگەڕێنەوە.

دووەم: فریشتەی باران بارین(میکائیل): کاری ئەم فریشتە بەڕێزەش باراندنی باران و ڕوواندنی ڕووەکە بەویستی خوای گەورە، لەهەر شوینێکی ئاسمان و زەوی اللەتعالی بیەوێت ئەم فریشتەیە بەفەرمانی خوا باران دەبارێنیت و ڕووەك دەڕوێنێت.

[1] -(السجدة/١١)

سێیەم: فریشتەی سەر پەرشتیاری سزای دۆزەخ(مالك): کاری ئەم فریشتە بەڕێزەش سەرپەرشتیاری فریشتەکانی سزا دەری دۆزەخییەکانە لەناو ئاگردا وەخوای گەورە پەردەی داوەبەسەر گوێ یان دا گوێیان لەهاوارو ناڵەی دۆزەخی یەکان نی یە لەوکاتەی کە سزایان دەدەن!، چوونکەدۆزەخی یەکان هاواری خوا دەکان تا ئەوان گوێیان لەو هاوارکردنە خوایی یەنەبێت!خواپەنامان بدات،خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿**وَنَادَوۡاْ يَـٰمَـٰلِكُ لِيَقۡضِ عَلَيۡنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُم مَّـٰكِثُونَ**﴾[1] واتە: دۆزەخییەکان هاوار دەکەن، ئەی مالك دەبا پەروەردگارت بمان کوژێت، دەبا بمرین و کۆتایی بەم سەغڵەتییەمان بێت، لە وەڵامیاندا دەڵێت: بەڕاستی ئەوە جێتانەو بۆ هەمیشەش دەبێت بمێننەوەتییایدا!؟.

چوارەم: فریشتەی کەڕەنا (ئیسرافیل): کاری ئەم فریشتە بەڕێزەش فوکردن بەکەڕەنادا(**نفخ الصور**)ە لەفەرمودەیەك دا هاتووە لەو کاتەی ئیسرافیل (**نەفخی صور**)ی پێ یە بەچرکە لەئاست خوای گەورەدا چاو ناتروکێنیت لەبەر ئەوەی هەرکات خوای گەورە فەرمانی پێ کرد دەست بەجێ فووی پییادا بکات کەدوو فوو دەکات فوویەکیان

[1] -(الزخرف/٧٧)

هەرچی خوا ویستی لەسەربێت گیانی دەکێشیت و بوونەوەر تێك دەچێت، وەفوی دووەم خەڵکی هەمو زیندوو دەبنەوە، وەك خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُم قِيَامٌ يَنظُرُونَ﴾[1] واتە: لەو ڕۆژەدا فوودەکرێت بەکەڕەنادا (مەگەر خوا بزانێت چی دەزگایەکە)! هەرکەس لەئاسمانەکان و زەوی دا مابێت خێرا دەمرێت و، مەگەر کەسێك خوا ویستی لەسەر مردنی نەبێت، لەوەو دوا فوویەکی تری پیادا دەکرێتەوەجا دەست بەجی هەر هەمو خەڵکی هەستاونەتەوە سەرپێ و بەسەرسامییەوە چاوەڕوانن.

پێنجەم: فریشتەی نیگا (جبرەئیل): کاری ئەم فریشتە بەڕێزەش گەیاندنی نیگایە لەلایەن خوای گەورەوە بۆ سەرجەم پێغەمبەرو نێردراوەکانی وەك خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ (١٩٢) نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ﴾[2] واتە: ئەم قورئانەلەلایەن پەروەرگاری هەموو جیهانیانەوەڕەوانەکراوە،جبرەئیلی ئەمین (فریشتەی نیگا)دایبەزاندووە.

---

[1] -(الزمر/٦٨)

[2] -(الشعراء/١٩٣)

شەشەم: فریشتەی نوسینی کردەوەکان (رقیب و عتیـد): کـاری ئـەم دوو فریشتە بەڕێزەش نوسینی هەموو کردارو گوفتارێکی بەندەیـە بـە فەرمانی خوای گەورەوەك دەفـەرموویـت: **﴿إِذۡ يَتَلَقَّى ٱلۡمُتَلَقِّيَانِ عَنِ ٱلۡيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ قَعِيدٌ (١٧) مَّا يَلۡفِظُ مِن قَوۡلٍ إِلَّا لَدَيۡهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾**[١] واتە: کاتێك دوو فریشتەچاودێرەکەی ئادەمیزاد لەلای ڕاست و چەپییەوە دانیشتون، هەموو گوفتارو کردارێکـی تۆمـار دەکـەن بـە دەزگای زۆر پێشکەوتوو هـەر قسـەیـەکـی لـەدەم دەردەچێـت خێـرا چاودێریکی ئامادە،تۆماری دەکات.

---

[١] - (ق-١٧/١٨)

پرسیار هەندێك لەو کردەوە چاکانەی کە فریشتەکان (سەلامی خوایان لێ بێت) بەرامبەر بە مرۆڤی باوەڕدار ئەنجامی دەدەن؟

وەڵام: فریشتەو باوەڕدار هاودەنگ و هاو ڕێبازی یەکن چوونکە هەردووکیان مل کەچ و گوێ ڕایەڵی فەرمانەکانی خوای گەورەن .جا هەر بەم ڕوانگەیەش فریشتەکان پەیوەندییان بەباوەڕ دارانەوەهەیەو مامەڵەی لەگەڵ دەکەن، لەو هەڵوێستانەی کەفریشتەکان هەیانە بەرامبەر باوەڕداران زۆرن لەوانە:

- خۆشیان دەویت.
- ڕێگای ڕاستی پیشان دەدەن.
- داوای لێ خۆش بوونی بۆ دەکەن لای خوای گەورە.
- ئامادەی کۆڕی زیکرو زانستی دەبن.
- لەکاتی تەنگانەو جەنگ دا دێن بەهانایەوە پشتیوانی لێ دەکەن و سەری دەخەن.
- لەگەڵ تەرمەکەیدا ئامادە دەبن.
- داوی لێخۆشبونی بۆ دەکەن.
- مژدەو مزگێنی خۆشی پێ دەدەن.

لێرەدا تەنیا پێنجیان بەڵگەیان بۆ دێنینەوە.

یەکەم: خۆشیان دەوێت:

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموویت: **(إذا أَحَبَّ اللهُ -تعالى- العَبْدَ، نَادَى جبْرِيلَ: إنَّ اللهَ تعالى يُحبُّ فلاناً، فَأَحْبِبْهُ، فَيُحبُّهُ جبْرِيلُ، فَيُنَادي في أَهْلِ السَّمَاءِ: إنَّ اللهَ يحِبُّ فلاناً، فَأَحِبُّوهُ، فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ، ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ القَبُولُ في الأرضِ..)**[1] واتە: ئەگەر خوای گەورەو بێ هاوتا بەندەیەکی خۆش ویست بانگی جوبریل دەکات و پێی دەفەرمویت:ئەوا خوای گەورەفڵان کەسی خۆش دەوێت تۆش خۆشت بوێت جبریلیش خۆشی دەوێت،پاشان جبریل بانگی ئاسمانییەکان دەکات و دەفەرموویت:ئەوا خوای گەورەفڵان کەسی خۆش دەوێت ئێوەش خۆشتان بوێت،ئاسمانی یەکانیش کە مەبەست پێی **(فریشتەکان)**ە،خۆشیان دەوێت،ئنجا ڕازی بون و خۆشەویستی ئەو کەسەدەکەوێتە ناو خەڵکی سەرزەویشەوە.

---

[1] -(رواه‌البخاري والمسلم)

دووەم: ڕێگای ڕاستی نیشان دەدەن:

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموویێت:

(مَن سأل القضاء وُكِل إلى نفسه، ومَن أجبر عليه وكل به ملَكٌ يسدّده)[1] واته: هەرکەس داوای دادوەریەتی بکات دەسپێرێت بە خۆی، وە هەر کەس ناچار بکرێت لەسەری کەبیکات خوای گەورە فریشتەیەکی بۆ دەنێرێت و ڕێگەی ڕاستی نیشان دەدات و هەنگاوەکانی بۆ ڕاست دەکەنەوە.

سێیەم: داوای لێخۆش بونی بۆ دەکەن لای خوا:

خوای گەورە دەفەرموویێت: **﴿وَٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَن فِى ٱلْأَرْضِ﴾**[2] واتە: فریشتەکان بەستایشی پەروەردگاریان پاك و بێ گەردی دەردەبڕن و داوای لێخۆس بون بۆ ئەو کەسانەدەکەن کە لەسەر زەوی دان.

وە دەربارەی هەڵگرانی عەرش و ئەوانەی بەدەورییەوەن دەفەرموویێت: **﴿ٱلَّذِينَ يَحْمِلُونَ ٱلْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُۥ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِۦ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَىْءٍ**

---

[1] - رواه الترمذي وإبن ماجة

[2] -(الشوری/٥)

رَّحۡمَةٗ وَعِلۡمٗا فَٱغۡفِرۡ لِلَّذِينَ تَابُواْ وَٱتَّبَعُواْ سَبِيلَكَ وَقِهِمۡ عَذَابَ ٱلۡجَحِيمِ * رَبَّنَا وَأَدۡخِلۡهُمۡ جَنَّٰتِ عَدۡنٍ ٱلَّتِي وَعَدتَّهُمۡ وَمَن صَلَحَ مِنۡ ءَابَآئِهِمۡ وَأَزۡوَٰجِهِمۡ وَذُرِّيَّٰتِهِمۡۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ * وَقِهِمُ ٱلسَّيِّـَٔاتِۚ وَمَن تَقِ ٱلسَّيِّـَٔاتِ يَوۡمَئِذٖ فَقَدۡ رَحِمۡتَهُۥۚ وَذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ﴾[1] واتە:

ئەوانەی عەرشیان هەڵگرتووەو هەرچی بەدەوریەوەیە بەستایشی پەروەردگاریان پاکی و بێگەردی بۆ دەردەبڕن و باوەڕی پێ دێنن، داوای لێخۆش بوون بۆ ئەوانەدەکەن کەباوەڕیان هێناوەو دەڵێن: پەروەردگارمان بەبەزەیی و زانستی خۆت هەمو شتێکت داگرتووە، جالەوانەش خۆش ببەکەتەوبەیان کردوەو شوێنی ڕێبازەکەت کەوتوون و لەسزای دۆزەخ بیان پارێزە،پەروەردگارمان بیان خەرە ئەو بەهەشتە ئامادەکراوانەوە کەوا بەڵێنت پێ داون و ئەوانەیش کەوا چاك بون و لەباو باپیران و هاوسەران و وەچەکانیان ،بەراستی هەر تۆی شکۆ مەندووکاربەجێی، وەلەناخۆشییەکانی ڕۆژی دوایی بیان پارێزە چونکە هەرکەس لەو ڕۆژەدا لەناخۆشیەکان بپارێزرێت ئەوا ڕەحمت پێکردوە، وەهەر ئەوەشە بردنەوەو سەرفرازی گەورەو مەزن.

[1] -(غافر/٧-٩)

چوارەم: ئامادەی کۆڕی زیکرو زانستی دەبن:

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموویێت: **(ومَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّه، ويتَدَارسُونَه بيْنَهُم، إِلاَّ نَزَلَتْ علَيهم السَّكِينَة، وغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَة، وَحَفَّتْهُم الملائِكَةُ، وذَكَرهُمْ اللَّه فيمنْ عِنده)**[1] واتە: هەرکۆمەڵێك لەماڵێك لەماڵەکانی خوای گەورەدا کۆببنەوەو کتێبەکەی خوا بخوێننەوەو لەنێوانی خۆیان دا باسی بکەن، ئارامی و دڵنیایی بەسەریان دا دەڕژێت و بەزەیی و ڕەحمەت دایان دەپۆشێ و فریشتەکان چواردەوریان دەدەن و خوای گەورەلای ئەوانەی لە خزمەتی خۆیدان باسیان دەکات.

پێنجەم: لەکاتی تەنگانەو جەنگ دا دێن بەهانایەوەپشتیوانی لێ دەکەن و سەری دەخەن:

هەروەك لەجەنگی (**بدر**)دا بەشداریان کردو مسوڵمانەکانیان سەرخست،خوای گەورەش لەم بارەیەوە دەفەرموویێت: **﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَٱسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّى مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُرْدِفِينَ﴾**[2] واتە: کاتێك داوای فریاکەوتنتان لەپەروەردگارتان دەکرد،

---

[1] -(رواه المسلم).

[2] -(الأنفال/٩)

ئەویش بە هاناتانەوەهات و فەرمووی: من پشتیوانیتان لێ دەکەم بە هەزار فریشتەی یەك لەدوای یەك و پێشڕەویتان بکەن.

پێغەمبەری خواش ﷺ دەیفەرموو: **(هذا جبريلُ، آخِذٌ بـرأسِ فرَسِـه، عليه أداةُ الحربِ)**[1] واتە: ئـەوەجبریلـەسـەری ئـەسـپەکـەی گرتـوەو پێویستی شەڕی بەسەرەوەیە.

شەشەم: درودی بۆ دەنێرن:

خـــوای گـــەورەدەفــەرمووێـــت: **﴿هُوَ ٱلَّذِي يُصَلِّي عَلَيۡكُمۡ وَمَلَٰٓئِكَتُهُۥ لِيُخۡرِجَكُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِۚ وَكَانَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ رَحِيمٗا﴾**[2] واتە: هـەر ئەو زاتە خـۆی سـەڵاوات و ڕەحـمـەتی خۆیتـان هەمیشـەو بـەردەوام بەسەردا دەبارێنێت، هەروەها فریشتەکانیشی (داوای لێخۆشبونتان بۆ دەکەن) بۆ ئەوەی لە تاریکستانەکان دەرتان بکات و ڕزگارتان بکـات وە بتانخاتە ناو نوورو ڕووناکی (دینداریەوە لـە دنیـادا، وە بەهەشـتی بەرینی لە قیامەتـدا، جـا ئـەو پـەروەردگارە) هەمیشـەو بـەردەوام بـۆ ئیماندارا‌ن بەڕەحم و میهرەبان و دلۆڤانە.

[1] - (رواه البخاري).
[2] -(الاحزاب/٤٣).

حەوتەم: مژدەو زگێنی خۆشی پێ دەدەن:

فریشـــتەکان مژدەیـــان دا بە پێغەمـــبەر ئیبراهیم(ســـەلامی خـــوای لێبێت)کەخوای گەورە نەوەیەکی ساڵحی پێ دەبەخشێت وەك خـوای گەورە دەفەرموویت: ﴿وَبَشَّرُوهُ بِغُلَٰمٍ عَلِيمٍ﴾[1] واتە: وە مزگێنیان پـێ دا بە کوڕێکی دانا (کە ئیسحاق) ە.

هەروەها مژدەیان دا بە بەپێغەمبەر زەکەریا(سەلامی خوای لێبێت) کە یەحیای پێ دەبەخشـێت، وەك خـوای گەورە دەفەرموویـت: ﴿فَنَادَتْهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُصَلِّي فِي ٱلْمِحْرَابِ أَنَّ ٱللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ مُصَدِّقًۢا بِكَلِمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ﴾[2] واتـــە: جـــا یەکســـەر فریشـــتە جبرئیـــل بـــانگی کـــرد لەکاتێکـــدا زەکـــەریا لـــە میحرابەکەدا وەستا بوو، نوێژی دەکرد، وتی بەڕاســتی خـوای گـەورە مژدەت دەداتێ بە بەخشینی کوڕێک نـاوی یەحیایـە، بەڕاسـتدانەری فەرمانی تایبەتی خوایە و گەورە و ڕێزدارە و خۆپارێزە لـە گوناهـان و پێغەمبەرێکە لە چاکان. وە ئەم مژدەیە تایبەت نـی یە بە پێغەمـبەران و بەڵکو بۆ باوەڕدارانی تریشە وەك لەفەرموودە ڕاست و دروسـتەکان دا ئاماژەی پێدراوە.

---

[1] - (الذاريان/٢٨).

[2] -(الذاريان/٢٨).

هەشتەم: لەگەڵ تەرمەکەیدا ئامادە دەبن:

پێغەمبەری خوا ﷺ دەربارەی سەعدی کوڕی مەعاز(خوای لێ ڕازی بێت) کاتێك وەفاتی کرد فەرمووی: **(هذا الذي تَحَرَّكَ لهُ العرْشُ، وفُتِحَتْ لهُ أبوابُ السماءِ، وشهِدَهُ سبْعونَ ألْفًا من الملائِكةِ، لقدْ ضُمَّ ضَمَّةً، ثمَّ فُرِّجَ عنْهُ)**[1] واتە: ئەم هاوەڵە بەڕێزە بوو کە عەرشی خوا بۆی هاتە لەرزەو دەرگاکانی ئاسمانی بۆکرایەوەو حەفتا هەزار فریشتە ئامادەی مردنەکەی بوون، گوشینێك گوشراو پاشان دەروی لێکرایەوە.

---

[1] -(الراوي : عبدالله بن عمر المحدث : الألباني المصدر : صحيح الجامع الصفحة أو الرقم :٦٩٨٧ | خلاصة حكم المحدث : صحيح)

پرسیار **هەندێك لەوكردەوانەی كەبەهۆی ئەنجام دانیەوە فریشتەی خوا نەفرەت لەخاوەنەكانیان دەكەن؟**

وەڵام: هەڵبەت ئەو كارانەی كەفریشتەكان نەفرەت لە بكەری كارەكە دەكەن زۆرن لەوانە:

یەكەم: ئافرەتێك نەچێت بەدەم مێردەكەیەوە:

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموویت: **(والذي نفسي بيده ما من رجل يدعو امرأته إلى فراشها فتأبى عليه، إلا كان الذي في السماء ساخطًا عليها حتى يرضى عنها)**[1] واتە: سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە هەرپیاوێك داوای سەرجێی لە خێزانەكەی بكات خێزانەكەی قەدەغەی بكات و بەدەم داواكەی نەچێت ئەوەخوای گەورەلێی تورەیە هەتا ئەو كاتەی مێردەكەی لێی ڕازی ئەبێت.

لە فەرمودەیەكی تردا ئەفەرموویت هەر پیاوێك داوای سەرجێی لە خێزانەكەی كرد خێزانەكەی بەدەم داواكەیەوە نەچێت و پیاوەكە لێی تورەبێت ئەوا تاكو بەیانی فریشتەكان لەعنەتی لێ ئەكەن.[2]

كەواتە ئافرەتی پەسەند ئەو ئافرەتەیە كەخۆی لەم هەموو هەڕەشانە دەپارێزێت و مێردەكەی ڕازی دەكات هەوڵ ئەدات كەكاری

---

[1] -(أخرجه مسلم، كتاب النكاح، باب تحريم امتناعها من فراش زوجها، (٢/ ١٠٦٠)، برقم(١٤٣٦).

[2] -(متفق عليه).

سـەرجێی لەگەڵ بکـات بـۆ ئەوەی توشـی تـاوان نـەبێـت.، مەگەر ئافرەتەکە عوزری شـەرعی هەبێـت بەوهـۆیە نەتوانێـت بچێـت بەدەم هاوسەریەوە ئەوکاتە هەڕەشەو نەفرەتەکە نای گرێتەوە.

دووەم: ئەوکەسەی ئاسنێکی تیژ لەلەبرامسوڵمانەکەی بەرز بکاتەوە:

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموویت: **(مَنْ أشارَ إلَى أخيه بِحَدِيدَةٍ، فَـإنَّ المَلائِكةَ تَلْعنُهُ حتَّى يَنْزِعَ، وإنْ كَان أخَاهُ لأَبِيه وأُمِّه)**[1] واتە:هـەرکـەس ئاسنێك لەبرایەکی بەرز بکاتەوەئەوا فریشتەکانی خوا نـەفـرەتـی لـێ دەکەن تا دایدەنێتەوە ئەگەر براکەی لەدایك و باوکیشی بێت).

سێیەم: ئەو کەسەی جنێو بەهاوەڵێکی پێغەمبەری خوا بدات ﷺ:

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموویت: **(من سبّ أصـحابي ، فَعَلَيْـهِ لَعْنَـةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ)**[2] واتە: ئەوەی جوێن بدات بەهاوەڵم، لەسەریەتی نەفرەتی خواو فریشتەکان و خەڵکی بەگشتی.

---

[1] -(رواه المسلم).

[2] -(رواه الطبراني)

چوارەم: ئەوکەسەی ڕێگر بێت لەبەردەم جێبەجێ کردنی سزای شەرعی: ئبن عەباس (خوایان لێ رازی بێت) دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: **(مَنْ قُتِلَ عمدًا فقَوْدُ يديْهِ ، فمَنْ حالَ بينَهُ و بينَهُ فعليه لعنةُ اللهِ ، والملائكةِ، والناسِ أجمعينَ)**[1] واتە: هەرکەسێك کەسێك بکوژێت بە ئەنقەست خوێن دەکەوێتە سەری واتە: (دەبێت بکوژرێتەوە لەتۆڵەی ئەو خوێنەدا)، جا هەر کەسێك ڕێگر بێت لەنێوان ئەوکەسەو کوشتنەوەی دا، لەسەریەتی نەفرەتی خواو فریشتەکان و خەڵکی بەگشتی.

یەکێکی تر لەوکەسانەی کە نەفرەتی فریشتەی خوایان لەسەرە ئەو کەسانەن کەداڵدەو پاڵپشتی کەسانی بیدعە چی دەکەن، پالپشتی کەسانێك دەکەن کەوا پشتیوانی لەکەسانێك دەکەن کە شتانێکی زیادەو داهێنراو دەهێننە ناو ئاینی پیرۆزی ئیسلام لەبابەتی بیروباوەڕو پەرستشەکان دا کە نەفەرمانی خوای گەورە نە پێغەمبەری خوای لەسەرە ﷺ.

[1] -(الراوي : عبدالله بن عباس المحدث : الألباني المصدر : صحيح الجامع ، الصفحة أو الرقم :٦٤٥٠ | خلاصة حكم المحدث : صحيح ، التخريج : أخرجه أبو داود (٤٥٩١)، والنسائي (٤٧٨٩)، وابن ماجه (٢٦٣٥) باختلاف يسير.

پرسیار **یەكێك لەئایەتە پیرۆزەكاندا سەبارەت بە ڕەوانەكردنی قورئان بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ بە بەلگەیەكی ڕون و ئاشكرا وە ئایەتەكە باسی كتێب و تەرازوو ئاسنی تێدایە! ئەو ئایەتە كامەیە؟**

وەڵام: **ئایەتەكە لە سورەتی(الحدید) دایە خوای گەورە دەفەرموێت:** ﴿لَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا رُسُلَنَا بِٱلۡبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلۡنَا مَعَهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَأَنزَلۡنَا ٱلۡحَدِيدَ فِيهِ بَأۡسٞ شَدِيدٞ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعۡلَمَ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥ وَرُسُلَهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٞ﴾[1] واتە: سوێند بەخوا بێگومان ئێمە پێغەمبەرەكانمان ڕەوانە كردووە لەگەڵ بەڵگەو نیشانەی ڕوون و ئاشكرا داو كتێبە ئاسمانیەكانیشمان هێنایە خوارەوە كە لەگەڵ ئەو پێغەمبەرانەدا بێت، تەرازوو پێوەری شەرعی و دادپەروەرانەمان بۆ ڕونكردونەتەوە تا خەڵكی بەعەدالەت و دادپەروەری ڕەفتار بكەن، هەروەها ئاسنیشمان دروست كردووە كە ماددەیەكی سەخت و ڕەقەو سوود بەخشیشە بۆ خەڵكی، تا ئەوەی خوا دەیزانێت لەجیهانی واقیعیشدا دەربكەوێ كە كێ پشت گیرو لایەنگیری خواو پێغەمبەرەكانییەتی لەكاتێكدا كەئەو زاتە پەنهانە، چونكەبەڕاستی خوا بەهێزو باڵادەستە.

---

[1] -(الحدید/٢٥) .

پرسیار ناوی ئەو کتێبە ئاسمانیانەی کەباس کراون لە قورئان و سوننەت دا، لەگەڵ ناوی ئەو پێغەمبەرانەی کە بۆیان ڕەوانەکراوە؟

وەڵام: بریتین لە مانەی خوارەوە:

یەکەم: (الصحف) بۆ (ئیبراهیم)و(موسا) سەلامی خوایان لێ بێت، ڕەوانەکراوە.

وەك خوای گەورەدەفەرموویێت: ﴿**وَٱلۡأٓخِرَةُ خَيۡرٞ وَأَبۡقَىٰٓ (١٧) إِنَّ هَٰذَا لَفِي ٱلصُّحُفِ ٱلۡأُولَىٰ (١٨) صُحُفِ إِبۡرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ**﴾[1] واتە: دووارۆژ باشترو نەبڕاوەترە، ئەمەلەپەیام(صحف)ە پێشوەکانیشدا هاتووە، صحفی ئیبراهیم و موسا.

تێبینی: زانایانی ئیسلام دەفەرموون: سحوفی ئیبراهیم (علیه السلام) هەمووی پەند بووەو، سحوفی موسا(علیه السلام)یش هەمووی ئامۆژگاری بووە.

دووەم: (التوراة) بۆ (موسا) سەلامی خوای لێ بێت ڕەوانەکراوە،

وەك خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿**إِنَّآ أَنزَلۡنَا ٱلتَّوۡرَىٰةَ فِيهَا هُدٗى وَنُورٞ**﴾[2]

واتە: ئێمەتەوراتمان ناردۆتە خوارەوە کەڕێنمایی و ڕوناکی تێدا بوو.

[1] -(الأعلى/١٩)

[2] -(المائدة/٤٤)

سێیەم: (الزبور) بۆ (داود) سەلامی خوای لێ بێت ڕەوانەكراوە،

وەك خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿**وَءَاتَيۡنَا دَاوُۥدَ زَبُورٗا**﴾[1]

واتە: زەبوریشمان بۆ داود ڕەوانەكرد.

چوارەم: (الإنجیل) بۆ (عیسا) سەلامی خوای لێ بێت ڕەوانە كراوە،

وەك خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿**وَقَفَّيۡنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِعِيسَى ٱبۡنِ مَرۡيَمَ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ مِنَ ٱلتَّوۡرَىٰةِۖ وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡإِنجِيلَ فِيهِ هُدٗى وَنُورٞ وَمُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ مِنَ ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَهُدٗى وَمَوۡعِظَةٗ لِّلۡمُتَّقِينَ**﴾[2] واتە: بە شوێن ئەو پێغەمبەرانەدا عیسای كوڕی مەریەممان ڕەوانەكرد كەبڕوای بەو تەوراتە هەبوو لەپێش خۆیەوەڕەوانەكرابوو،وە ئینجیلمان بۆ نارد كە ڕێنمایی و ڕوناكی تێدابوو.

پێنجەم: (القرآن) بۆ محمد ﷺ ڕەوانەكراوە، خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿**وَقُرۡءَانٗا فَرَقۡنَٰهُ لِتَقۡرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكۡثٖ وَنَزَّلۡنَٰهُ تَنزِيلٗا**﴾[3] واتە: قورئانمان بەجیا جیا ناردۆتەخوارەوە بۆ ئەوەی بەهێواشی و لە سەرخۆ بۆخەڵكی بخوێنیتەوەو بەڕەوانەكردن ڕەوانەمان كردووە.

[1] - (الإسراء/٥٥)

[2] -(المائیدة/٤٦)

[3] -(الإسراء/١٠٦)

تێبینی: لە پاش دابەزینی قورئان ئەو کتێبانەی تر نەسخ بوونەتەوە! واتە ئێستا بەهیچیان ئیش ناکرێت تەنیا قورئان نەبێت وەلەنێو قورئان دا باسیان لێوەکراوە بەجوانی ئەوانەی ئەمڕۆ کە لەبەر دەستا هەن هەموویان دەسکاریان کراوە هەروەك خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿وَمَن يَبۡتَغِ غَيۡرَ ٱلۡإِسۡلَٰمِ دِينٗا فَلَن يُقۡبَلَ مِنۡهُ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ﴾[1] واتە:جائەوەی بێجگە لەئاینی ئیسلام پەیڕەوی هەر ئاینێکی تر بکات لێی وەرناگیرێت، لە قیامەتیشدا لەخەسارەت مەندو زەرەر مەندانە.

کەوابوو بەهاتنی پێغەمبەری ئیسلام (محمد) و دابەزینی قورئانی پیرۆز کۆتایی هات بە دابەزینی کتێبە ئاسمانییەکان، ئیتر نە لەدوای پێغەمبەری ئیسلامەوە پێغەمبەرێکی تر دێت، نە پەیامێکی تریش دادەبەزێتە خوارەوە بۆ سەر زەوی و قورئان کۆتا پەیامی خوای گەورەیەو، وە خوای گەورە خۆی بەڵێنی داوە بەپاراستنی قورئان ، بە پێچەوانەوە کتێبەکانی پێشتر دراوەتە دەستی نەتەوەکانی پێشو کە خۆیان پارێزگاری لێ بکەن و بیپارێزن، بەڵام نەك نەیان پاراستوە بەڵکو پاش پێغەمبەرەکانیشیان دەستکاریان کردووەو شێواندویانە،وە

[1] -(ال عمران/٨٥)

بەڵام قورئان تا ئەو ڕۆژەی لەسەر زەوی بمێنێت خـوای گەورە خـۆی پارێزگاری لێ دەکات و هیچ کەسێکیش ناتوانێت دەستکاری بکـات و بیشـێوێنێت ئەگەرچـی زۆر هەوڵـیش دراوە لەلایەن نـاحەزانی ئیسلامەوە بەڵام هەموویـان بەو داخەوە سـەریان نـاوەتەوە لەکـۆن و نوێش دا، ئەوان لەناودەچن و قورئانیش تابێت شوێن کەوتوانی زیاتر و زۆرتر دەبن.

پرسیار **له قورئانی پیرۆزدا چەند جۆرێك ئیعجاز باس کراون، لێرەدا باسی سێ نموونه دەکەین!**

وەڵام: **نموونەی یەکەم: دەربارەی ئیعجازی مێژوویی:**

عبداللەی کوڕی مەسعود (خوا لێی ڕازیبێت)دەفەرموویێت: فارسەکان بەسەر ڕۆمەکان دا سەرکەوتبوون،موشریکەکانی قورەیش پێیان خۆش بوو، بەڵام باوەڕداران حەزیان دەکرد ڕۆمەکان سەرکەون بەسەر فارسەکان دا، چونکە خاوەنی پەیامی ئاسمانی بوون و له ئاینەکەیانەوە نزیکتربوون، ئنجا ئەم ئایەتەدابەزی کە دەفەرموویێت: ﴿الٓمٓ (*) غُلِبَتِ ٱلرُّومُ (*) فِيٓ أَدۡنَى ٱلۡأَرۡضِ وَهُم مِّنۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ سَيَغۡلِبُونَ﴾[1] واتە: الف – لام - میم، ڕۆمەکان لەنزیکترین یاخود نزمترین شوێنی زەویدا تێك شکان و ئەوان دوای تێکشکانەکەیان هەر سەردەکەون.

هاوبەش دانەران وتیان: ئەی ئەبوبەکر هاوەڵەکەت دەڵێ: لەماوەی چەند ساڵێك دا ڕۆمەکان بەسەرفارسەکان دا سەردەکەون؟فەرمووی: ڕاست دەکات! وتیان: ئەی بۆگرەو نەکەین؟ بەڵێنیان پێ دا لەسەر چوار ووشتری گەنج، هەتا ماوەی حەوت ساڵ، حەوت ساڵەکە تێ

[1] -(الروم/١/٣)

پەڕی وهیچ نەبوو! هاوبەش دانەران بەوە دڵخۆش بوون، بەلای مسوڵمانەکانیشەوە گران و ناخۆش بوو، ئیمامی ئەبوبەکر(خوای لێ ڕازیبێت) ئەم بەسەر هاتەی بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ باس کرد، ئەویش فەرمووی:- **(مابضع سنين عندكم)؟** واتە: چەند **(بضع)**ساڵێك لای ئێوە چەندەیە؟ ووتیان: لە دەکەمترە، فەرمووی:- **(إذهب فزايدهم وأزدد سنتين في الأجل)** واتە: بڕۆ پێیان زیاد بکەو دووساڵ بخەرە سەرماوەکە، إبن مەسعود(خوای لی ڕازیبێت) دەفەرموویێت: دووساڵە کە تێنەپەڕی بوو سوارەهات و هەواڵی سەرکەوتنی ڕۆمەکانی بەسەر فارسەکاندا ڕاگەیاند باوەڕداران بەم هەواڵەزۆر دڵخۆش بوون، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە: ﴿**الٓمٓ * غُلِبَتِ ٱلرُّومُ * فِيٓ أَدۡنَى ٱلۡأَرۡضِ وَهُم مِّنۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ سَيَغۡلِبُونَ * فِي بِضۡعِ سِنِينَۗ لِلَّهِ ٱلۡأَمۡرُ مِن قَبۡلُ وَمِنۢ بَعۡدُۚ وَيَوۡمَئِذٖ يَفۡرَحُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ * بِنَصۡرِ ٱللَّهِۚ يَنصُرُ مَن يَشَآءُۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ * وَعۡدَ ٱللَّهِۖ لَا يُخۡلِفُ ٱللَّهُ وَعۡدَهُۥ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ**﴾[1] واتە: ئەلف، لام، میم، ڕۆمەکان لەنزیکترین یاخود نزمترین شوێنی زەویدا تێك شکان و ئەوان دوای تێکشکانەکەیان هەر سەر دەکەون، لەماوەی چەند ساڵێکی تردا، فەرمان هەر بۆ خوای گەورەیە لەوەو پێش و لەوەو دواش، ئەو ڕۆژە باوەڕداران

---

[1] -(الروم/١/٦)

بەسەرکەوتنی خوا دڵخۆش دەبن و خوا بیەوێت هەرکەس سەر بخات سەری دەخات و هەرخۆی شکۆمەند و میهرەبانە، خوا بەڵێنی داوەو بەڵێنی خواش دواناکەوێت، بەڵام زۆربەی خەڵکی نازانن.

نموونەی دووەم: دەربارەی ئیعجازی ڕەوان بێژی:

خوای گەورەبۆ ئەوەی توندی و سەختی سزای دۆزەخ دەربخات بۆ بێباوەران، بەڵام بەپیشان دانی کەمترین ڕێژەی ئەوسزایەکەبەو کەمیەش چەندەکاریگەرە،ئەم مەبەستەلەچەند وشەیەکی قورئانداو بەشێوەیەکی (معجز)ەدەردەبڕێت، دەفەرمووێت: ﴿وَلَئِن مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ﴾[1] واتە: ئەگەر هەواڵێك لە سزای پەروەردگارتان بەربکەوێت دەڵێن: داماوو سەرگەردان خۆین بەڕاستی ئێمە ستەم کار بووین، لێرەدا دەبینین هەموو پێك هاتی ڕستەکە هاوئاهەنگن و سەرجەم واتای کەمێتی دەگەیەنن چونکە:

١. ووشەی (مَّس) واتە: ئەگەر بۆ گومان پەیدا کردنەو واتای کەمی دەگەیەنێت.

---

[1] -(الانبياء/٤٦)

٢. ووشەی (مَّس) واتە: بەرکەوتنێکی کەم،واتـای کـەمـی چـەشـتنی ئاگرەکە دەگەیەنێت.

٣. ووشەی (نفحة) واتە: هـەڵاوێك،لـەسـێ ڕووەوە واتـای کـەمێتـی دەبەخشێت:

أ. هەڵاو کەمترین ڕێژەی ئاگرە.

ب. (نَفْحَةٌ) چاوگی(مرة) یەو واتای یەکجار دەگەیەنێت.

ج. (نَفْحَةٌ) کە تەنوینی نەناسراوی لەسەرە،واتـە: هێنـدەکـەمـەگـوێی پێنادرێت.

٤. ووشەی (مِّنْ) بۆ(هەند)ە،واتە: بەشێك و لەچاو هەمـوو دا کـەمـی دەبەخشێت.

٥.ووشەی (عذاب) واتە: سزا، جۆرێکی هێواشی سـزایە بـە بـەراورد لەگەڵ جۆرەکانی تری وەك(نکال)و(عقاب).

٦. ووشەی (رَبِّكَ) واتە: پەروەردگارت،یەکێکەلەوناوانـەی کـەواتـای بەزەیی و بەخشندەیی دەگە یەنن،بەبەراورد لەگەڵ نـاوی (القهـار) و (المنتقم)، ئەمیش میهرەبانی سزادەرەکـەدەگـەیـەنێـت، واتـە:ئـەگـەر سزایەکی ئەوەندەکەم بەوجـۆرە بـەسـوێ و ئازاربێـت و بـێ بـاوەڕان بخاتە هاوار و لاڵانەوەو لەتاویدا دان بەستەم کـاری خۆیانـدا بنـێن،

ئەی دەبێت سزای سەخت وتوندی بەقین وڕقی خوای تۆڵەسێن و شکۆمەند چەندەبەئازاربێت وچی یان لیَ بکات؟

نموونەی سێیەم: دەربارەی ئیعجازی زانستی:

درووستکردن سیفەتێکی تایبەتەبەخوای گەورەو کەسی تر ناتوانێت خۆی لەو پەرێزەبدات چونکەخۆی دروستکراوە، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێت: **(وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ خَلْقًا كَخَلْقِي؟ فَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً، أَوْ لِيَخْلُقُوا حَبَّةً أَوْ لِيَخْلُقُوا شَعِيرَةً)**[١] واتە:خوای گەورە دەفەرمووێت:کێ ستەمکار ترەلەو کەسەی دێت و لەشێوەی دروستکراوەکانی من دروست دەکات ، با (مێروله) یان (گەردیلە) یەك دروست بکەن, یان دەنکەتۆوێك دروست بکەن، یاخوود دەنکە جۆیەك دروست بکەن.

خوای گەورەلەباسی سەرەتای دروستکردنی مرۆڤ و قۆناغەکانی پێکهاتنی کۆرپەلەدا دەفەرمووێت:

[١] -(متفق علیه)

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ من سُلَالَةٍ مِّن طِين * ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِين * ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾[1]

واتە: مرۆڤمان لەپوختەیەكی وەرگیراو لە قوڕ دروستكردوە، پاشان كردوومانە بەتنۆكەئاوێك لەشوێنێكی جێگیردا كە (ڕەحمە)، ئنجا لە تنۆكە ئاوەكەخوێن پارەیەكمان دروستكردوە، لەخوێن پارەكەش گۆشت پارەیەكمان دروستكردوە(بەئەندازەی پاروویەكی جوراو) لە گۆشتپارەكەش ئێسقانمان دروستكردوە، واتە(پەیكەی ئێسك) ئێسقانەكەشمان بە گۆشت داپۆشیوە، ئینجا دروستكراوێكی ترمان لێ پێكهێناوە، پاك و پیرۆزی بۆ خوا كەچاكترینی دروستكارانە .

ئەگەر سەرنج بدەین دەبینین هەریەك لەو بڕگانەی لەم چەند ئایەتەپیرۆزەدا هاتوون ڕاستییەكی زانستی دەردەبڕن و گەورەترین ئیعجازی زانستی دەسەلمێنن ، وەك لێرەدا زۆر بەكورتی ئاماژەیان بۆ دەكەین.

---

[1] -(سورة المؤمنون (١٢/١٤)

یەکەم: خوای گەورە دەفەرمووێت:

﴿**وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ**﴾ واتە: مرۆڤمان لەپوختەیەکی وەرگیراو لەقوڕ دروستکردوە .

ئه گەر مرۆڤ بگێڕینەوەبۆ ڕەگەزەسەرەتاییەکانی پێکهاتنی لەشی دەبینین (بیست و دوو) ڕەگەز بەشداری لەپێکهاتنی دادەکەن و وە بەم شێوەیەدابەش دەبن :

أ) (ئۆکسجین)+(هایدرۆجین)به شێوەی ئاو ، بەڕێژەی (٦٠-٦٥%) لەسەدا، لەکێشی لەش.

ب) (کاربۆن)+(هایدرۆجین)+(ئۆکسجین) بنچینەی پێکهاتنە ئەندامییەکان پێکدێنن لە: (شەکرەمەنی) و (پرۆتینات) و (ڤیتامینات) و (هۆرمۆنات).

ج) ماددەوشکەکان: کەبەم شێوەیەدابەش دەبن:

* حەوتیان بریتین لە :(کلۆر، کبریت، فۆسفۆر، مەگنیسیۆم، کلس، پۆتاسیۆم، سۆدیۆم) کەڕێژەی (٦٠-٨٠%) ی لەسەدای ماددە وشکەکان پێکدێنن .

* حەوتی تریان بریتین لە: (ئاسن، مس، یۆد، مەنگەنیز، کۆباڵت، تۆتیا، مۆلبیدیۆم) ئەمان بەڕێژەیەکی کەمتر .

* شەشیان بەڕێژەیەکی زۆر کەم کەبریتین لە: (فلۆر، ئەلەمنیۆم، بـۆر، سیلینیۆم، کادمیۆم، کرۆم) .

هەریەك لەو ڕەگەزانەلـەخـاکی زەویـدا هـەن و مـەرج نییـە هـەمـوو پێکهاتەکانی خاك لەپێکهاتەکانی لەشی مرۆڤدا هەبن چونکە زیاتر لە (١٠٠) ڕەگەز لەزەویدا هەن بەڵام تا ئێستا تەنها (بیسـت و دوویـان) دۆزراوەتەوەکە بەشداری لەپێکهاتەی لەشی مرۆڤدا دەکەن.

خوای گەورەش بۆیە دەفەرموویت: ﴿مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ﴾ واتە: لـە پوختەیەکی وەرگیراو لەقووڕ.

هەروەها پێکهێنەری بنچینەی لەش ئـاوەکـە ڕیـژەی(**٤/٣**) دەبێـت و مرۆڤ ناتوانێت لەچوار ڕۆژ زیاتر بەبێ ئاو بژی مـەگـەر حاڵـەتێکـی شاز بێت کەخوای خاوەن عەرش خۆی بیەوێت ئەو کەسە بژی.

خوای گەورە دەفەرموویت: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ واتـە: لە ئاو هەموو شتێکی زیندوومان دروستکردوە.

دووەم: خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً﴾ واتە: پاشان کردوومانە بەتنۆکەئاوێك ...

﴿نُطْفَةً﴾ لە زمانی عەرەبیدا ناوەبۆ تۆوی پیـاو، هـەر چـەنـدە لێـرەدا مەبەست لە تۆوێکی پیتێنراوەلە :(تۆو + هێلکۆکـەی ئـافرەت)، بـەڵام خوای گەورە قۆناغەکەی بە ﴿نُطفَةً﴾ ناو بردووە، چونکـە کۆرپـەلـە

(بەنێرو مێیەوە) تۆوی پیاوەکەکەلەدیاریکردنی ڕەگەزەکەی بەر پرسیارە، لەبەر ئەوەی [صبغیات] ی جنسی جیاواز هەڵدەگرێت، بە پێچەوانەی هێلکۆکەی ئافرەتەکەوەکە[صبغیات] ی جنسی هاوشێوە هەڵدەگرێت، بەم شێوەیە کرداری پیتێنەکە ڕوو دەدات: پیاوەکە ﴿**نُطفَةً**﴾ی **(xy)** هەیە، بەڵام ئافرەتەکە هێلکۆکەی **(xx)**ی هەیەو بەم شێوەیەکۆرپەلەیان لێ پێکدێت .

تۆوی**(y)** + هێلکۆکەی **(x)** = **(xy)** نێرینە.

تۆوی**(x)** + هێلکۆکەی **(x)** = **(xx)** مێینە.

سێیەم: خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿**فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ**﴾ واتە: لەشوێنێکی جێگیردا .

مەبەست لە تۆوە تێکەڵ و پیتێنراوەکەیە کە لە (**ڕەحم**)دا جێگیر دەبێت و بەهۆی دەستەبەربوونی سێ هۆکارەوەپارێزراوە:

١. لەڕووی توێژینەوەوە:

أ) ڕەحم دەکەوێتەحەوزێکەوە .

ب) ئەو حەوزە لە دیوارێکی ئێسقانی پێکهاتووە.

ت) ڕەحم چەندەها پشتێنەی تێدایەکەلەبەشی جیاجیاوە شۆڕ دەبنەوەو دەیبەستنەوەبە دیواری سکەوە یان بەئێسقانەکانی حەوزەوە.

٢. لەڕووی هۆرمۆنەوە:

ڕەحم بەردەوام دێتەوەیەك و گرژ دەبێت و دەجوڵێت، ئەگەر لە کاتێکدا کۆرپەلەی تێدایە هەر بەو شێوەیە لە گرژبوونەوەو خاوبوونەوەدا بێت ئەوا دەیخاتە مەترسییەوە بە مراندنی یاخود لە باربردنی، بەڵام خوای گەورە مشوری خواردوە، چونکە کاتێك تۆوەکە دەچێتە ڕەحمەوە ڕێژەی ڕژانی هۆرمۆنی (البروجسترون) بەرز دەبێتەوە بەو هۆرمۆنەوەڕەحم لەگرژبوون و خاوبوونەوە دەکەوێت و جووڵەی کەم دەبێت .

٣. لەڕووی میکانیکییەوە :

دووای مانگی سێیەم ڕەحم بەشێوەیەکی بەرچاو دەست دەکات بەبەرز بوونەوە بەرەو سك و لەژێر پارێزگاری ئێسقانەی حەوز دەر دەچێت ، بەڵام لەبری ئەوەخوای گەورە شلەی (الأمنيوسي)تێدا زیاد دەکات و لەهەموو لایەکەوەدەورەی کۆرپەلەدەدات و لەپێکدادانی دەرەکی دەیپارێزێت .

چوارەم: خوای گەورە دەفەرموویێت:

﴿ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً﴾ واتە: پاشان لەتنۆکەئاوەکەخوێن پارەیەك دروست دەکەین .

(علق) لە زمانی عەرەبیدا بە(زەروو) دەوترێت، لەهەمان کاتیشدا بە واتای هەڵواسین دەگەیەنێت، ئیجا کۆرپەلەش لەم قۆناغەیدا هەم لە (زەروو)ە دەچێت و هەم خۆی بەدیواری ڕەحمدا هەڵدەواسێت.

پێنجەم: خوای گەورە دەفەرموویێت:

﴿فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً﴾ واتە: لە خوێن پارەکە گۆشت پارەیەك دروست دەکەین .

(**مضغة**) بە پارچەگۆشتێك دەوترێت پارویەك ببێت ، چونکە کۆرپەلە لەم قۆناغەیدا گۆشتپارەیەو لەهەمان کاتدا لەپاروی جوراو دەچێت و گرنج گرنجە.

ئەم قۆناغە دوو حاڵەتی هەیە :

یەکەمیان :پێی دەوترێت (مضغة غیرمخلقة) کەهێشتا گۆشتپارەکەهیچ شێوەیەکی لێ دروست نەکراوە.

دووەمیان: پێی دەوترێت (مضغة مخلقة) کەلەم حاڵەتەدا گۆشتپارەکەسەرجەم ئەندامەکان و شێوەی تەواوی مرۆڤی لێ دروست دەکرێت .

شەشەم: خوای گەورە دەفەرموویت:

﴿فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا﴾ واتە: لە گۆشتپارەکە ئێسقانێك دروستدەکەین و ئێسقانەکەش بەگۆشت دادەپۆشین .

لەم قۆناغەدا پەیکەری ئێسکی کۆرپەلەبەتەواوی لەگۆشت پارەکە دروست دە بێت وماسولکەو گۆشت دەورەی دەدەن پێوەی دەلکێن.

حەوتەم: خوای گەورە دەفەرموویت:

﴿ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ﴾ واتە: ئنجا دروستکراوێکی تری لێ پێکدەهێنین .

هەتا ئێستا کۆرپەلەلەقۆناغی درووستبووندابووە هیچ جووڵەو گەشەیەکی زیندەگیانەی نەبووە، بەڵام لەسەرەتای ئەم قۆناغەوە کە لە کۆتایی مانگی سێیەم و سەرەتای مانگی چوارەمەوەیە کۆئەندامی لاشەی بەتەواوی دروست دەبن و دەست دەکەن بەفەرمانی خۆیان و بەشێوەیەکی خێرا کێشی کۆرپەلەزیاد دەکات و لەسەرەتای مانگی چوارەمەوە ئەندامی مێشك دەبەسترێتەوە بەسەرجەم کۆئەندامەکانی ترەوە، تێکڕایان جووڵەو کاری خۆیان دەستپێدەکەن و بەشێوەیەکی بەرچاو گەشەدەکەن.

لە دوای دەرکەوتنی ئەم تووێژینەوە(کیث - ل - مور) کە پڕۆفیسۆری زانستی تووێژینەوەو کۆرپەلەناسییەلەزانکۆی (تۆرنتۆی)کەنەداو خاوەنی کتێبی (قۆناغەکانی درووستبوونی مرۆڤ) (the developing human) کاتێك لەکۆنگرەی نوشداری هەشتەمی وڵاتی حەرەمەیندا بەشداری کردوو ئەو بەڵگانەی بۆ خوێنرایەوە کە لە (قورئان و سوننەت)دا ها توون، بەتایبەتی ئەو ئایەتەی کەلێرەدا باسمانکرد وتی: بۆم دەرکەوتووە کە ئەم بەڵگانە حەتمەن لەلایەن خواوە بۆ (محمد) ﷺ هاتوون، ئەمەش دەیسەلمێنێت کە(محمد) ﷺ نێردرواى خوایە. لە کۆتاییدا ئێمەش دەڵێین پاکی و بێگەردی بۆ خوای جیهانیان هەروەك خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿**فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ**﴾ واتە: پاك و پیرۆزی بۆ خوا کەچاکترینی دروستکارانە.

هەڵبەت لە قورئانی پیرۆزدا زۆر نموونە هەیە کەباسیان لێوەبکرێت بەڵام مرۆڤی ئاقڵ تەنیا نموونەیەك بەسەبۆ پتەوی بیرو باوەڕەکەی!!!؟.

پرسیار پێناسەی نێردراو(الرسول)چییە؟ وە پێناسەی هەڵبژێردراو (النبي) چییە؟ وە جیاوازی چییە لە نێوان (الرسول)و(النبي)دا؟ وە ئایا دەتوانرێت بەهەموو (الرسـول)ێك بووترێـت (النبـي)؟ یـان بـە پێچەوانەوە؟

وەڵام: نێردراو (الرسول)واتە: ئەو كەسـەیـە كـە خـوای گـەورە سروشی (وەحی) بۆ دەكـات و پەیـام و شـەریعـەتـی بـۆ دەنێرێـت و فەرمانی پێ دەكات بەخەڵكی ڕابگەیەنێت.

هەڵبژێردراو (النبي)واتە: ئەو كـەسـەیـەكـەخـوای گـەورە سروشـی (وەحی) بۆ دەكات وپەیام و شەریعەتی بۆ دەنێرێت، بـەلام فـەرمـانی پێناكات بە خەلكی ڕابگەیەنێت بەڵكو لەسەر ڕەویەی پێغەمبەرەكـەی پێشوی دەڕاوت و لەناو خەڵكیدا پیادەی دەكات.

كەوابو لێرەدا دەتوانین بڵێین بەڵێ هەموو نێرردراوێـك هـەڵبژێـردراوە، بەڵام هەموو هەڵبژێردراوێك نێردراو نییە، چونكە هەڵبژێردراو دەبێت بەردەوام بێت لەسەر پەیامی نێردراوەكەی پێش خۆی.

پرسیار: ژمارەی ناوەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ چەندن؟ وە پێغەمبەری خوا ﷺ چەند جۆر موعجیزەی هەبووە؟

وەڵام: پێغەمبەری خوا ﷺ ناوی زۆرە، هەندێ لە زانا گەیاندوویەتی هەتا (٣٠٠) ناو، هەندێ لەو ناوانەشی کە لە قورئاندا هاتوون، ئەمانەن:

- الشاهد - شایەتدەر
- المبشر- مژدەدەر
- النذير- ترسێنەر
- المبين- دیار
- الداعي - بانگێشکەر بۆ لای خوا
- السراج المنير - چرای درەوشاو
- المذكر - بیرخەرەوە
- الرحمة - بەزەیی
- النعمة - نیعمەت
- الهادي – ڕێنمویکەر
- الأمين - دەستپاک...هتد).

ئەوەش کە لە قورئان و سوننەتدا هاتووە، بریتییەلە (ئەحمەد و موحەممەد).

ئەوەش کە لە سوننەتدا هاتووە، وەکو:

- الماحي - سڕەوە
- الحاشر - بەهاتنی ئەو حەشر نزیك بۆوە
- العاقب – دوا بە دوای پێغەمبەران هاتووە
- المقفي - شوێن پەیڕەوی پێغەمبەرانی پێش خۆی کەوتووە
- نبي الرحمة -پێغەمبەری بەزەیی و خێروفەڕ
- نبي التوبة - خوای گەورەدەرگای تەوبەی پێوەکردۆتەوە
- المتوکل - پشت بەستوو بەخوای خۆی هەمیشە...هتد).

لە ناوە بە ناوبانگەکانیشی:

- المختار - هەڵبژێرراو
- المصطفى - پوختەکراو
- الشفيع - داواکەری شەفاعەت
- المشفع - شەفاعەتی وەردەگیرێت
- الصادق –ڕاستگۆ
- المصدوق - بڕواپێکراو..

هەروەها لەتەوراتدا ناوی هاتووە بە (الضحاک القتال) هەروەک (ئیبن عەبباس) خوای لێ ڕازی بێت باسی دەکات، ئیبن تەیمییەو ئیبن قەیم و ئیبن ئەثیریش ڕەحمەتی خوایان لێبێت باسیان لێوەکردووە.

ئەم دوو ناوەش لێک جیاناکرێنەوەو دوو ناوی پێچەوانەن بەڵام هەر یەکەیان بۆ مەبەستێک، (الضحاک) بەمانای ڕووخۆش و دەم بە پێکەنین کەبۆمسوڵمانانە، (القتال)یش واتەکوژەرو پشتشکێنی دوژمنانی خوایە، هەندێك لەمێژوونوسانی ئیسلام دەڵێن پێغەمبەری خوا ﷺ زیاتر بەم پێنج ناوەی دا دەناسرێتەوەوەك لەفەرموودەیەکی صەحیحدادەفەرموێت: **(أنا محمدٌ ، وأنا أحمدُ ، وأنا الماحي الذي يمحو الله بي الكفرَ ، وأنا الحاشرُ الذي يُحشَرُ الناسُ على قَدَمي ، وأنا العاقبُ ، والعاقبُ الذي ليس بعده نبيٌّ)**[1]

واتە: من موحەمەدم و،من ئەحمەدم و،من(الماحی)م کەوا بێباوەڕیم پێ دەکوژێتەوەو،من(الحاشر)م کەخەڵکی بەشوێنمدا حەشردەکرێن و من (العاقب)م (العاقب)یش ئەوپێغەمبەرەیە کە هیچ پێغەمبەری تری بە دوادا نایەت.

---

[1] -(الراوي : جبير بن مطعم | المحدث : الألباني | المصدر : مختصر الشمائل، الصفحة أو الرقم: ٣١٥ | خلاصة حكم المحدث : صحيح | انظر شرح الحديث رقم (٦٣١٩٨).

وە (ئەبو موسای ئەشعەری) گێڕاویەتیەوە لەپێغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرموویەتی: (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُسَمِّي لَنَا نَفْسَهُ أَسْمَاءً فَقَالَ: أَنَا مُحَمَّدٌ، وَأَحْمَدُ، وَالْمُقَفِّي، وَالْحَاشِرُ ، وَنَبِيُّ التَّوْبَةِ ، وَنَبِيُّ الرَّحْمَةِ)[١] واتە: پێغەمبەری خواﷺ ناوی خۆی ئەبرد و ئەیوت من محمدم، و احمدم، و مقفیم، و حاشرمە و، پێغەمبەری تەوبەمەو، پێغەمبەری بەزەیم.

موعجیزەکانی: پێغەمبەری خوا ﷺ دووجۆر موعجیزەی هەیە:

یەکەم: موعجیزە بەرهەستەکان:

مەبەست لەو ڕووداوانەیەکە لەڕێسای ژیان بەدەرن و لەسەر دەستی دا ڕوویان داوەو بەڵگەی کاتی بوون ، وەك: لەت بونی مانگ و، سڵاو لێکردنی بەردو،هاتنەدەرەوەی ئاو لەنێو پەنجەکانیەوەو، گریەوناڵەی قەدی دارخورماو، تێرکردنی خەڵکێکی زۆر لە خواردنێکی کەم تا.....زۆرێکی تر لەوموعجیزە بەرهەستانەی کە لە فەرموودە صەحیحەکان دا هاتوون.

[١] -(رواه مسلم - ٢٣٥٥).

دووەم: موعجیزەی زانستیانە:

مەبەست لەموعجیزەیە کەبەردەوام زانستی تێدا بەدی بکرێت و ژێری بیسەلمێنێت کەزادەی بیرو توانای مرۆڤ نییە و کەسی تر نەتوانێت پیی هەڵسێت، ئنجا بەوپێ یەی کە پێغەمبەری ئیسلام محمد ﷺ دوایین پێغەمبەرەو پەیامەکەی بۆ تێکڕای مرۆڤایەتی یەتا ڕۆژی دوایی، خوای گەورە موعجیزەیەکی زانستیانەی بەردەوامی وای پێداوە کە لەگەڵ ڕادەی پێگەشتنی بیرو ئاوەزی خەڵکیدا بگونجێت و هەر لەسەرەتای پێغەمبەرایەتییەوە بەر بەرەکانێی (تحدی)ی خەڵکی کردووەو بەردەوامیش دەیکات هەتا مرۆڤ لەسەرزەوی بژی و ژیانی دونیای بمێنێت ئەویش(قورئان)ە.

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ (*) فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَن تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾[1] واتە: ئەگەر ئێوە لەگوماندان بەرامبەر بەڕاستییەتی ئەو قورئانەی ناردومانەتە بۆ بەندەکەمان کە مەبەست (پێغەمبەری خوایە) ﷺ ئەوا یەك سورەت بەوێنەی بێنن و

[1] - (البقرة/٢٣/٢٤)

بۆ ئەم مەبەستە هەموو شایەت و پشتیوانەکانتان بێجگە لەخوا بانگ بکەن ئەگەر ئێوە ڕاست دەکەن، ئنجا ئەگەر نەتانکردو ناشی کەن، ئەوا لەئاگرێك بترسن کە سوتەمەنییەکەی خەڵك و بەردە کە بۆ بێباوەران ئامادەکراوە.

هەروەها پێغەمبەری خواش ﷺ دەفەرموویت: **(ما مِنَ الأنْبِياءِ نَبِيٌّ إلَّا أُعْطِيَ ما مِثْلهُ آمَنَ عليه البَشَرُ، وإنَّما كانَ الذي أُوتِيتُ وحْيًا أوْحاهُ اللَّهُ إلَيَّ، فأرْجُو أنْ أكُونَ أكْثَرَهُمْ تابِعًا يَومَ القِيامَةِ)**[1].

واتە: هەرپێغەمبەرێك لە پێغەمبەران موعجیزەیەکی بەوێنەی ئەو موعجیزانە پێ دراوەکەخەڵکی باوەریان پێ هێناوەبەڵام ئەو موعجیزەیەی کەبەمن دراوەسروشەو خوا نیگای کردووە بۆم، تکام وایە لە ڕۆژی دواییدا زۆرترین شوێن کەوتوم هەبێت.

---

[1] -(الراوي : أبو هريرة المحدث : البخاري المصدر : صحيح البخاري، الصفحة أو الرقم :٤٩٨١ | خلاصة حكم المحدث] : صحيح [التخريج أخرجه البخاري (٤٩٨١) واللفظ له، ومسلم (١٥٢)

پرسیار نیشانەکانی رۆژی دوایی دەکرێت بەچەند بەشەوە؟

وەڵام: نیشانەکانی ڕۆژی دوایی دەکرێت بەدوو بەشەوە:

یەکەم: نیشانە بچووکەکانی قیامەت:

زانایان ڕەحمەتی خوایان لێبێت نیشانە بچووکەکانیان کـردووە بـەدوو بەشەوە کە بریتین لە:

١. ئەو نیشانانەی کە پێشتر هاتونەتەدی و ڕوویان داوەو تێپەڕبوون،

کە زانایانشوێنی ڕووداوەکانیان دیاری کردووە، وەك:

- وەفاتی پێغەمبەری پێشەوا ﷺ
- شەهید کردنی عومەری کوڕی خەطاب.
- شەهیدکردنی عوسمانی کوڕی عفان.
- جەنگی(جمـل) لـە نێـوان لـەشـكری ئیمامـی علـی و لـەشـكری عائیشەی دایكی ئیمانداران.
- جەنگی (صفین)لەنێوان ئیمامی علی و معاوی یەدا.
- سەرهەڵدانی فیتنەی خەواریج و جەنگی (نهروان).
- دابەزینی ئیمامی حسن لەخەلیفایەتی بۆ معاوییە.
- گەشتنی ئیسلام بەخۆر هەڵات و خۆرئاوا.
- گڕكانێك لەحیجاز ڕوو دەدات.
- شەڕكردن لەگەڵ تورك دا.

- سەرهەڵدانی نزیکەی(٣٠)درۆزن کەلافی پێغەمبەرایەتی لێدەدەن.
- فیتنەی هەرەج و کوشتاری نێو خۆی مسوڵمانان.
- دروست بونی(٧٣)کۆمەڵ وشوێن پێ هەڵگرتنی گەلانی ڕابردوو.
- فیتنەکان لەخۆرهەڵاتەوەسەرهەڵ دەدەن.

٢. ئەو نیشانانەی کە بە نیشانەکانی ناوەڕاست یان نیشانە ناوەندییەکان دەژمێردرێن: ئەو نیشانانە دەگرێتەوە کە هەتا ئەمڕۆ بە بەردەوامی لەبەر چاو بەرجەستەن و دەبینرێن، ئەگەر نەشڵێین هەموویان ئەوا بەشی هەرە زۆریان هاتونەتەدی، وەك:

- نەمانی دەست پاکی و ئەمانەت.
- کەسانی بێ نرخ کاروباری مسوڵمانان دەگرنە دەست.
- کەم بوونی زانست و زۆربوونی نەزانین.
- زۆربوونی پۆلیس و دەست و پێوەندی ستەم کاران.
- پەیدابوونی ئافرەتی ڕوت وزۆربوونی زینا کردن.
- خواربەوەی مەی بەئاشکراو بەحەڵاڵ زانینی.
- زۆربوونی ئامێری مۆسیقاوگۆرانی بێژان.
- زۆربوون و بڵاوبوونەوەی سووخۆری و کەم بوونەوەی پارەی حەڵاڵ.

- گرنگی دان بەڕازاندنەوەی مزگەوتەکان بەدیکۆر.
- زۆربوونی کوشت و کوشتار.
- بەرزکردنەوەی بیناو خانوبەرە.
- لێك نزیك بوونەوەی کات و لێك نزیك بونەوەی بازاڕەکان.
- وەچەندینی تر کەبەردەوامن لە ڕوودان هەندێکیشیان ماون ڕوبدەن وەك دەرکەوتنی چیایەکی ئاڵتون لەڕوباری فورات و هاتنی ئیمامی مەهدی(علیه السلام)....).

دووەم: نیشانە گەورەکانی قیامەت: عبداللەی کوڕی عمر(خوای لی ڕازیبێت) دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرموویەتی: **(الآيات خرزات منظومات في سلك يتبع بعضها بعضاً)**[1] واتە: نیشانەکان وەك مورووی هۆنراوەوان لەسەر پەتێك، هەر لەگەڵ پەتەکە بچڕا یەك بەدووای یەکدا دەخزێن ودەکەونەخوار.

لێرەدا زانایان دەفەرموون کە نیشانە گەورەکانی قیامەت لە ماوەیەکی کورت دا یەك بەدوای یەك دێن و وەکەدەستی پێکرد وەستانی نی یەتا

[1] -(مسندأحمد(١٢/٦-٧)رقم(٧٠٤٠)شرح أحمد شاكر وقال: (إسناده صحيح)

کەوتنە خوارەوەی دووا مورو واتە تا هاتنی دوانیشانەکـانی قیامـەت، ئەو نیشانانەش زۆرن وەك:

- ✓ هاتنی دەجال.
- ✓ دابەزینی عیسای کوڕی مەریەم.
- ✓ هاتنی یاجوج و ماجوج...

تا ئێرە دەتوانین بڵێین بەو تەرتیبە یەك بەدووای یـەك دادێـن!؟ بـەڵام ئەو نیشانانەی تر ناتوانرێت تەرتیبیـان بـۆ دابنێـین چونکـە تـەرتیـب نەکراون لە ڕیوایەتەکان پێش و پاش خراون و تـەنیـا خـوای گـەورە دەزانێت کەکامیان پـێش کامیـان دەکـەوێـت ئێمـەش بـەبـێ بـەڵگـە لەسەری دەوەستین إن شاألله وەك :

- هاتنی دووکەڵێکی گەورە (الدخان).
- هەڵهاتنی خۆر لەخۆرئاواوە و داخستنی دەرگای تەوبە.
- دەرچوونی گیاندارێك(الدابة).
- ڕوودانی سێ ڕۆچوونی گەورە لەسەر زەوی.
- ئاگرێـك لەقـوڵایی عەدەنەوە خـەڵکـی ڕاپـێچ دەکـات وکۆیـان دەکاتەوە بەرەو مەحشەر.

پرسیار خوای گەورە چۆن گیانی کەسی باوەڕدارو، بێ باوەڕ دەکێشێت؟

وەڵام: چۆنییەتی گیان کێشانی باوەڕدار: پێغەمبەری خوا ﷺ دەربارەی گیان کێشانی باوەڕدار دەفەرموویێت: ئەگەر بەندەی باوەڕدار لە دونیا دابڕاو بەرەو قیامەت وەر چەرخا، لە ئاسمانەوە فریشتە دێتە خوارەوە بۆلای، ڕوویان سپییە، دەم و چاویان دەڵیی خۆرە، کفنیان پێیە لە کفنی بە هەشت، مۆمیاو بۆنیان پێ یەلەبۆنی بەهەشت، دێن و بەدەوریدا بەئەندازەی دوورایی بینینی چاو دادەنیشن (واتە هێندە زۆرن) ئینجا فریشتەی گیان کێشان (ملك الموت) سەلامی خوای لێ بێت، دێت و لەلای سەرییەوە دا دەنیشێت و دەڵێ: ئەی نەفسی پاك وەرە دەرەوە بۆ لێخۆش بوون و ڕەزامەندی خوا، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموویێت: وەك چۆن دڵۆپە ئاو لەدەمی گۆزەوە دەتکێت ئاوا ئەو گیانە دەردەچێت، ئینجا دەیکێشێت و بە ئەندازەی چاو تروکاندنێك لەدەستی دا نایهێڵێتەوە بەڵکو هەڵی دەگرن و دەیخەنە کفن و بۆنەکەوە ئەوەیە کە خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿إِذَا جَآءَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ تَوَفَّتۡهُ رُسُلُنَا وَهُمۡ لَا يُفَرِّطُونَ﴾[1]

[1] -(الأنعام/٦١)

واته: ئەوكاتەی كه مەرگ ئێخە بەیەكێكیتان دەگرێت نێرراوەكانمان دەیمرێنن و فەرامۆشی ناكەن.

ئەو گیانه بۆنێكی لێ دێت وەك خۆشترین بۆنی سەرزەوی وایه.[1]

چۆنییەتی گیان كێشانی بێ باوەڕ:

پێغەمبەری خوا ﷺ دە ربارەی گیان كێشانی بێ باوە ڕ دەفەرمووێت: ئەگەر بەندەی بێ باوەڕ لەدنیا دابڕاو بەرەو قیامەت گەڕایەوە، لە ئاسمانەوە فریشتەی بۆ دادەبارن، ڕقن وبەهێزن، دەم وچاویان ڕەشە، كفنی زبری موویی یان پێیە، بە ئەندازەی دوورایی بینینی چاو بەدەوریدا دادەنیشن، ئینجا فریشتەی مەرگ (ملك الموت)دێت لە لای سەرییەوە دادەنیشێت و دەڵێ: ئەی نەفسە پیسەكە وەرە دەرەوە بۆ ڕق و تووڕەیی خوای گەورە.

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێت: گیانەكە بەلاشەیدا بڵاو دەبێتەوە، ئەویش بەدەركێشان دەری دەكێشێت وەك چۆن دڕك لەخوری تەڕ دەردەكێشرێت وڕەگ ودەمارەكانی پێوەی دەپچڕێن،

ئینجا هەموو فریشتەكانی ئاسمان نەفرینی لی دەكەن و دەرگاكانی ئاسمان دادەخرێن،

[1] -(رواه‌احمد وابو داود،وهو صحيح على شرط الشيخين).

دەرگاوانەکانی هەر دەرگایەك لەخوا دەپاڕێنەوە بۆ ئـەوەی ڕۆحەکەی بەلایانـدا بـەرز نـەکرێتـەوە، ئینجـا فریشـتەی مەرگ دەیکێشـێت و بەئەندازەی چاوتروکاندنێك لەدەستی دا نایهێڵێتەوە بەڵکو دەیخـەنـە ئەو کفنە زبرەوەو بۆنی بۆگەنترین کەلاکی سەرزەوی لێ دێت.[١]

[١] -(تكملة الحديث السابق).

پرسیار **سەبارەت بەزیندووکردنەوەی مردووەکان پێغەمبەر ئیبراهیم (علیه السلام) داوای لە خوای گەورەکرد کە چۆن مردوو زیندوو دەکاتەوە؟ تەنیا بۆ دڵنییای، هەر بۆیە قورئانی پیرۆز ئەو داواکارییەی بۆ تۆمار کردوین لەچی ئایەتێك و سورەتێکی قورئان دایە ئەو ڕووداوە باس کراوە؟**

وەڵام: سەبارەت بەم ڕووداوە لەسورەتی (البقرة)دایە کەخوای گەورە لە سەر زمانی ئیبراهیم(علیه السلام) دەفەرمووێت: ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن قَالَ بَلَى وَلَكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾[1] واتە: وەبیر بێنەو باسی ئەمە بکە کە ئیبراهیم بۆ ئەوەی لە پلەی'علم اليقين' وە بگاتە پلەی'عين اليقين' وتی: ئەی پەروەردگاری من! نیشانم دە- با بەچاوی سەر ببینم- کە تۆچۆن مردووان زیندوو ئەکەیتەوە، خوای گەورەش فەرمووی: مە گەر تۆ هێشتا بڕوات بەزیندوو بوونەوە نییە؟! ئیبراهیم وتی: بەڵی چاك باوەڕم هەیە، کە تۆ دەتوانی مردووان زیندوو بکەیتەوە، بەڵام حەز دەکەم بە چاوبیبینم تا بەتەواوی خوای گەورە فەرمووی: دەسا چوار پەلەوەر بگرە وجوان سەرنجیان بدە، ئەوسا هەر چواریش سەر بڕە ئینجا

[1] -(البقرة/٢٦٠)

پەل پەلیان کەو خوێن وگۆشتەکەیان تێکەڵ بکەو بیانکە چوار پارچەوە پاشان هەر پارچەیەکیان لەسەر لوتکەی کێویێك دانێ، ئەوجا بانگیان بکە و؛ بە فەرمانی خوا بەپەلە' زیندوو دەبنەوەو دێنە لات وهەر پارچەی لەگەڵ پارچەکەی خۆیدا یەك دەگرێتەوە بزانە و بێگومانبە کە خوا چەندە دەستەڵاتدارە، کار دروستە 'بییەوێ هەرئیشێ بکات ئەیکات و ، پڕیشە لە حیکمەت'.

ڕێنمایی ئایەتی (٢٦٠):

١. مرۆڤ بە سروشت حەزی لە زانینەو هەر لە هەوڵدایە بۆی، لە هەر شتێ تێنەگا بۆی دەکۆشێ تێبگاو بیزانێ، بەڵام هەوڵدانەکەشی تاسنورێکەو نابێت زیادەڕەوی تێدا بکات.

٢. خۆشەویستی خوا بۆ ئیبراهیم بێ سنوورە، بۆیە وەڵامی دایەوە و نیشانەشی خستە پێش چاوی تا پتر دڵنیابێ.

٣. چەسپاندنی ژیانێکی دووەم-پاش مردن- بۆ پاداش و تۆڵە.

٤. زیاد بوونی باوەڕ بە تێڕوانین و بیرکردنەوە لە نیشانەکانی الله تعالی.

تێبینی: ئێمەش لەم کورتە تەفسیرەدا ناوی پەلەوەرەکانمان -وەك هەندێ ریوایەت دیارییان دەکات- دیاری نەکرد چین؟ چونکە قورئانیش ناوی دیاریی نەکردوون، بێ لەوەیش ئەوەی کە لەم جێگایەدا گرنگ بێت هەرئەمەیە کە: زیندووکردنەوەی مردووان بۆ خوای گەورە، کارێکی زۆرئاسانە، تەنها فەرمانێکی خوایی بەسە.

پرسیار کاتێك شەیتـان دەخرێتـەنـاو ئـاگری دۆزەخـەوە، وتارێـك دەدات بۆ دۆزەخییەکان کەئەوەندەی تر باری سەرشەنیان قورس تر دەکات! خوای پەروەردگاریش ئەو وتـارەی بـۆ تۆمـار کـردوین لـە قورئانی پیرۆزدا، لە کام ئایەت و سـورەت دا خـوای گەورە بۆمـانی تۆمار کردووە؟

وەڵام: سەر سوڕ هێنەر ترین باری دۆزەخـی یـەکـان بریتییـە لـەو وتاردانی شەیتان بۆیان، کەئەم ووتارە زۆر کار دەکاتەسـەر دەروونـی بیسەری ووتارەکە بەڕاستی، پاش ئەوەی مینبەرێك لەناو دۆزەخ دا بۆ شەیتـان دروسـت دەکرێـت و وتارێکیـان بـۆ دەدات کـەمـەینـەت و پەژارەیان زیاتر دەکـات زیـاتر خـەم و دەرونیـان دادەگرێـت وئـازار لەسەر ئازاریان توندتر دەبێت چونکە ئەم ووتارەدەبێتە هۆی پەشیمانی دۆزەخی یەکان وئاخ هەڵکێشانیان ،کەچۆن بەنەفامی شـوێن فێڵبـازو ساختەچیەکی ئاوا کەوتون و لەوڕۆژەدا ئەویش ئەمە وەفاکـەیـەتـی ، جا قورئانی پیرۆز ئەم وتارەی بۆ تۆمـار کـردووین وەك خـوای گەورە باسمان بۆ دەکات و دەفەرموویت: **﴿وَقَالَ ٱلشَّيۡطَٰنُ لَمَّا قُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ إِنَّ ٱللَّهَ وَعَدَكُمۡ وَعۡدَ ٱلۡحَقِّ وَوَعَدتُّكُمۡ فَأَخۡلَفۡتُكُمۡۖ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيۡكُم مِّن سُلۡطَٰنٍ إِلَّآ أَن دَعَوۡتُكُمۡ فَٱسۡتَجَبۡتُمۡ لِيۖ فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوٓاْ أَنفُسَكُمۖ مَّآ أَنَا۠ بِمُصۡرِخِكُمۡ وَمَآ أَنتُم بِمُصۡرِخِيَّۖ إِنِّي كَفَرۡتُ بِمَآ أَشۡرَكۡتُمُونِ مِن**

قَبۡلُ إِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ﴾[1] واتـە: جاکـە کـار لـەکار تـرازاو هەموو شتێك بڕایەوە، واتە: بەهەشتی بۆ بەهەشت نێردراو، دۆزەخیش بۆ دۆزەخ، ئیتر دۆستە مەزن و گەورەکـەیان (شـەیتان) سەرزەنشـتیان دەکاو دەڵێت: بێگومـان خـوا لـە دونیـادا لەسـەر زمـانی پێغەمبـەران بـەڵێنێکی راسـت و دروسـتی پێـدان بـە زینـدوو بوونـەوەو جـەزاو پاداشت، وا هێنایـە دی و منـیش بـەڵێنی ناڕاسـت و درۆو دەلەسـەم پێدان ، بەڵام من بەڵێنەکەی خۆمم نەبردە سەرو بەپێچەوانەوە فریـوم دان و، نـاتوانم یارمـەتیتان بـدەم ، خـۆ لـەو کاتەیشـدا هـیچ هێـزو دەسـەڵات و بەڵگـەو نیشـانەیەکم بەدەسـتەوە نـەبوو، هـەتا بـەزۆر گوێرایەڵتان بکەم ، ئەمە نەبێت کەگومان و دوو دڵیم بۆ پەیداکردن و، بانگم کردن بۆ گومڕایی، خێرا ئێـوەیش وەڵامتـان دامـەوەو بـەگوێتان کردم و بەدەنگمەوە هاتن، جاکەوابوو ئەمڕۆ کـەئێوە دووچـار بـوون، سەرکۆنەو سەرزەنشتی من مەکەن ، بەڵکو لۆمەو سەرزەنشتی خۆتـان بکەن و من ناتوانم فریاتان کەوم، هەتا لەسزا ڕزگارتان کەم و ئێوەیش ناتوانن فریای من بکەون، هەتا لەسزا رزگارم بکـەن ، دڵنیاشـبن کـە من بێزارم لەوە کە لەبەرا (واتە: لـە دونیـادا) منتـان کـردە شـەریك و

---

[1] -(إبراهیم/٢٢)

هاوەڵی خواو بەگوێتان کردم ، ئەوجا خوای گەورە دەفەرموێ: بەراستی ستەمکاران، ئەوانەی پشتیان لەهەق کرد، سزای ئێش پێگەیەنەروو ناڕەحەتکەریان بۆهەیە.

بەم شێوەیە دووای وتارەکەی شەیتان ، بێباوەڕان و هاوبەش پەیداکەران و دووڕوان و ئەهلی دۆزەخ، هەموو ئەوانەی لەدونیادا پشتیان لەبەرنامەی خوای گەورە کردووەو دژایەتی بانگەوازی پێغەمبەران و شوێنکەوتوانی ئەودینە پاك و ڕاستەیان کردووە، بەهۆی ئەوەی لەلەدونیادا فریویان خواردووە بە بەڵێنەکانی شەیتان و سەرجەم ئەو وەسوەسەوە گومانانەی کەبۆیان دروستکراوە لەسەر ڕۆژی پاداشت و سزاو گەڕانەوەیان بۆ لای خوا بەڕاستیان زانیوە، هەر بۆیە کاتێك بەچاوی سەری خۆیان ڕاستەقینەیی ئەو ڕۆژە دەبینن و پاشانیش ڕسوایی شەیتان و لاوازی و بێهێزی دەبینن کەلەجیاتی دۆزینەوەی ڕێگە چارە بۆ خۆی و شوێنکەوتوانیشی داوا لەوان دەکات کەڕێگەی ڕزگاری بۆ پەیدا بکەن!، کە هێندەی تر نائومێدیان دەکات و ناڕەحەتی و ئازارەکانیان زیاتر دەکات، چونکە شەیتانیش بۆ خۆی لەحاڵێکی باش دا نییەو بگرە سزای شەیتان چەند بەرامبەرەو بەسەختترین شێوە خوای گەورە سزای لوت بەرزی و بێباوەڕی و لەخشتە بردن و بەلاڕێبردنی نەوەی ئادەمی دەدات.

پرسیار مەبەست لەنەفخی صور(فوکردن بەکەڕەنا)دا چییە؟ وە چەند فوکردن بەکەڕەنادا هەیە؟ کاتێك ئەم فووە دەکرێت لە و کاتەدا چی ڕوودەدات؟ وەماوەکانی نێوانیان چەندە؟

وەڵام: وەك لەپرسیارەکانی پێشوودا باسمان کرد کەوا خوای گەورە هەر فریشتەیەو کارێکی پێ سپاردوەکە جێبەجێی بکات وەیەکێك لەو فریشتانەی کەناومان هێنا(ئیسرافیل)ە(علیە السلام) کەوا ئەرکی نەفخی صور ی لەسەرە کەبەفەرمانی خوای گەورەفووی پێدا دەکات، هەرکات خوای گەورەفەرمانی پێ کرد دەست بەجێ دوو فوو دەکات فوویەکیان هەرچی خوا ویستی لەسەربێت گیانی دەکێشیت و بوونەوەر تێك دەچێت وەفوی دووەم خەڵکی هەمو زیندوو دەبنەوە، وەك خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاء اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُم قِيَامٌ يَنظُرُونَ﴾[1] واتە: لەو ڕۆژەدا فوو دەکرێت بە کەڕەنادا (مەگەر خوا بزانێت چی دەزگایەکە)هەرکەس لەئاسمانەکان و زەوی دا مابێت خێرا دەمرێت و،مەگەر کەسێك خوا ویستی لەسەر مردنی نەبێت، لەوەو دووا فوویەکی تری پیادا دەکرێتەوەجا دەست

[1] -(الزمر/٦٨)

بەجێ هەر هەموو خەڵکی هەستاونەتەوە سەرپێ و بەسەرسامییەوە چاوەڕوانن، کەواتەبونەوەرو ژیان بەفەرمانی خوای گەورەوە، بەندە بە نەفخی صورەوە هەرکات ویستی لەسەربێت ئەوجیهانەی لە نەبوونەوە هاتۆتەوەبوون ئاوهاش دەگەڕێتەوەبۆخاڵی بنەڕەتی خۆی.

وەك ئاماژەمان پێدا کەدوو فوو دەکرێت بەکەڕەنادا،کاتێك ئیسرافیل فووی یەکەم دەکات بەنەفخەکەدا ڕێسای هەمو بوونەوەر تێك دەچێت و بەم شێوەیەدەگۆڕێت:

یەکەم: ئاسمان شەق دەبات و خۆر دەکوژیتەوەو ئەستێرەکان هەڵدەوەرن وزەوی و شاخەکان گرمەو ناڵەدەکەن و دەریاکان دەتەقنەوە، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿فَإِذَا نُفِخَ فِي ٱلصُّورِ نَفۡخَةٞ وَٰحِدَةٞ * وَحُمِلَتِ ٱلۡأَرۡضُ وَٱلۡجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةٗ وَٰحِدَةٗ * فَيَوۡمَئِذٖ وَقَعَتِ ٱلۡوَاقِعَةُ * وَٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَهِيَ يَوۡمَئِذٖ وَاهِيَةٞ﴾[١]

واتە: ئەگەر فووکرا بەکەڕەنادا هەر تەنها فوویەك و زەوی و شاخەکان بارگران بون و پێکدادران و گرمەیان کرد،هەرتەنها گرمەیەك، ئەوا ئەو ڕۆژە ڕووداوەسامناکەکەڕوودەدات وئاسمان شەق دەبات چونکە لەو ڕۆژەدا لاوازەوهیچی بەسەر هیچیەوەنامێنێت.

---

[١] -(الحاقة/١٣/١٦)

دووەم: هەموبوونەوەر گۆڕانی بەسەردا دێت وبەپێچراوەیی دەکەوێتە دەستی خـوای گـەورەوە،وەك پێغـەمبـەری خـوا ﷺ دەفـەرموێـت: **(يَقْبِضُ اللَّهُ الأَرْضَ يَوْمَ القِيَامَةِ، وَيَطْوِي السَّمَاءَ بِيَمِينِهِ، ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا المَلِكُ، أَيْنَ مُلُوكُ الأَرْضِ؟)**[١] واتە: خوای گەورەزەوی هەڵـدەگرێـت و ئاسمانەكان بەدەستی ڕاستی دەپێچێتـەوە ،پاشـان دەفـەرموێـت: مـن پاشام، پاشاكانی سەزەوی لەكوێن؟.

سێیەم: هەرچی گیان لەبەرە بەزیندەوەرو مـرۆڤ و ئـاژەڵ و جنۆكـەو فریشتەوە هەموویان دەمرن وكـەس نامێنێـت بێجگـە لـەوەی خـوای گەورە دەیەوێت نەمرێت، وەك خوای گەورە دەفەرموێت: **﴿وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِي ٱلأَرضِ إِلَّا مَن شَآءَ ٱللَّهُ﴾**[٢] واتە: فوودەكرێت بەكەڕەنادا وهەرچی لەئاسمانەكان و ئەوەی لەزەوی دایە دەست بەجێ دەمرن!مەگەركەسێك خوابیەوێت نەمرێت.

هەروەها خوای گەورە باسی پڕتاوی ئەوشریخـەو مـەرگـە دەكـات و دەفەرموێت: **﴿يَنظُرُونَ إِلَّا صَيحَةً وَٰحِدَةً تَأخُذُهُم وَهُم يَخِصِّمُونَ (*) فَلَا يَستَطِيعُونَ تَوصِيَةً وَلَآ إِلَىٰٓ أَهلِهِم يَرجِعُونَ﴾**[٣]

---

[١] -(رواه البخاري)

[٢] -(الزمر/٦٨)

[٣] - (يس/٤٩-٥٠)

واتە: لەگرمەو هاوارێك کەفووی یەکەمە زیاتر چاوەڕوانیان ناکات، دووچاری دەبن و لەناویان دەبات، لەوکاتەدا خەریکی قڕەو هەراو دژایەتی یەکترن، نەدەتوانن وەسیەتێك بکەن ونەبۆلای کەس وکاریان دەگەڕێنەوە.

سەبارەت بەفووی دووەم: پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموویت: **(مَا بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ قَالُوا : يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَرْبَعُونَ يَوْمًا ؟ قَالَ : أَبَيْتُ ، قَالُوا: أَرْبَعُونَ شَهْرًا ؟ قَالَ: أَبَيْتُ، قَالُوا : أَرْبَعُونَ سَنَةً ؟ قَالَ : أَبَيْتُ، ثُمَّ يُنْزِلُ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيَنْبُتُونَ كَمَا يَنْبُتُ الْبَقْلُ قَالَ: وَلَيْسَ مِنَ الْإِنْسَانِ شَيْءٌ إِلَّا يَبْلَى، إِلَّا عَظْمًا وَاحِدًا وَهُوَ عَجْبُ الذَّنَبِ ، وَمِنْهُ يُرَكَّبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)**[1] واتە: ماوەی نێوان دوو فووەکە چلە! یەکێك لەهاوەڵان وتی: چل ڕۆژە؟ فەرمووی: ڕێگە نەدراوم، وتی: چل مانگە؟ فەرمووی: ڕێگە نەدراوم، وتی چل ساڵە؟ فەرمووی: ڕێگەنەدراوم، واتە: ڕێگەنە دراوم باسی بکەم فەرمووی: پاشان خوای گەورەئاوێك لە ئاسمانەوە دەبارێنێت، ئینجا خەڵکی وەك دانەوێڵە دەژێنەوە،هیچ شوێنێکی لاشەی مرۆڤ نامێنێت نەڕزێت، تەنها ئێسقانێك نەبێت ئەویش (کلێنچکەیە) ڕۆژی دووایی خەڵکی لەوە دروست دەکرێنەوە.

---

[1] - (صحيح مسلم)

ئینجا فووی دووەم دەکرێت بەکەڕەنا (نفخی صور)دا سەرجەم خەڵکی ڕادەچەنن و ڕاست دەبنەوەوە،وەك خوای گەورە دەفەرموویت: ﴿نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُم قِيَامٌ يَنظُرُونَ﴾[1] واتە: پاشان فوویەکی تر دە کرێت بەکەڕەناداوهەموویان ڕاست دەبنەوەو دەڕوانن.

هەروەها لە شوێنێکی تردا خوای گەورە دەفەرموویت: ﴿وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِفَإِذَا هُم مِّنَ ٱلۡأَجۡدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ يَنسِلُونَ * قَالُواْ يَٰوَيۡلَنَا مَنۢ بَعَثَنَا مِن مَّرۡقَدِنَاۜ هَٰذَا مَا وَعَدَ ٱلرَّحۡمَٰنُ وَصَدَقَ ٱلۡمُرۡسَلُونَ﴾[2] واتە: وە (جارێ تر) فوو دەکرێ بە کەڕەنادا ئینجا ئەوان کوتوپڕ لە گۆڕەکان دێنە دەرەوە و بەپەلە دەڕۆن بۆ لای پەروەردگاریان، دەڵێن ئەی هاوار بۆ ئێمە کێ زیندووی کردینەوە لە گۆڕەکانمان دا ئەمە ئەو بەڵێنەیە خوای میهرەبان پێ ی داین و پێغەمبەرەکان ڕاستیان کرد.

[1] -(الزمر/٦٨)

[2] -(يس/٥١/٥٢)

پرسیار **ئایا لە ڕۆژی دووایدا لەسەرئەم زەوییەی کە لە دونیادا لەسەری دەژین کۆ دەکرێینەوەو دادگایی دەکرێین؟ ئەگەر بەڵێ بەڵگە چییە؟ ئەگەر نەخێر بەڵگە چییە؟وە شێوازی زەوییەکە چۆنە؟**

وەڵام: خوای گەورەلەڕۆژی دوایی دا کاتی لێپرسینەوە ئەم زەوییەی کە لەسەری دەژین دەگۆڕێت بۆ زەوی یەکی تر هەروەك دەفەرموویێت: ﴿**يَوۡمَ تُبَدَّلُ ٱلۡأَرۡضُ غَيۡرَ ٱلۡأَرۡضِ وَٱلسَّمَٰوَٰتُۖ وَبَرَزُواْ لِلَّهِ ٱلۡوَٰحِدِ ٱلۡقَهَّارِ**﴾[1] واتە: ڕۆژێك دێت کەزەوی دەگۆڕێت بەزەوی یەکی تر و ئاسمانەکان دەگۆڕێن و بەمل کەچی بۆخوای تاك و تەنهاو زاڵ دەر دەکەون.

سەبارە ت بەشێوەی ئەوزەویەش پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموویێت: **(يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاءَ كَقُرْصَةِ النَّقِيِّ لَيْسَ فِيهَا عَلَمٌ لِأَحَدٍ)**[2]

واتە:خەڵکی ڕۆژی دووایی لەسەرخاکێکی سپی سورباوی وەك نانی بێگەرد کۆدەکرێنەوە، وەهیچ نیشانەو بەرزی و نزمییەکی بۆ کەس تێدا نییە.

[1] -(إبراهيم/٤٨)

[2] -(صحيح مسلم)

پرسیار **كۆمەڵێك كەس لەئوممەتی ئیسلام بەبێ لێپرسینەوە دەچنە بەهەشتەوە؟ ئایا ژمارە یان چەندە؟ وەسیفەتیان چۆنە؟ وە هەر یەكێك لەوان چەندی تر لەگەڵ خۆی دا دەباتە بەهەشت؟**

وەڵام: چەند كۆمەڵێك لەباوەڕداران بەبێ لێپرسینەوە دەچنە بەهەشت، بەو پێیەی كەچەندەها سیفەتی باش و نیشانەی پەسەندیان هەیە، كەدەیان گەیەنێتە ئەو ئاستەی خوای گەورە بەمیهرەبانی خۆی و بێ لێ پرسینەوەبیان خاتە بەهەشتەوە،

وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێت: (حەفتا هەزار كەس هەن كە بەبێ لێپرسینەوەو سزا دەچنەبەهەشتەوە) كەباسی كردوون ئەوانە كێن ولەباسیان دا دەفەرمووێت: **(همُ الذينَ لايسترقون و لايتطيرون و لايكتوون و على ربهم يتوكّلون)**[1] واتە: ئەوانەكەسانێكن داوا لەكەس ناكەن لەكاتی نەخۆشیدا دوعاو نزایان بۆ بكەن هەر چەندە درووستە، وە داوا لەخەڵكی ناكەن كەلەشیان داخ بكەن بە مەبەستی چارەسەر هەر چەندە درووستە، وە ڕەشبین نابن بە باڵندە، وە لە هەموو كارو بارێكدا تەنها پشت بەخوا دەبەستن.

[1] -(متفق عليه)

تێبینی: سەبارەت بەڕەش بینی باڵندە: وەك دەڵێن ئەگەر كونەپەپوو بەسەر ماڵ دا بخوێنێت توشی زیان دەبن،ئەمەش بیرو بۆ چوونیكی نەفامییە،یان باڵندە بەئاسمان دا هەڵ دەدا ئەگەر بەلای ڕاست دا بفڕیبایە گەشتیان دەكردو ئەگەر بەلای چەپ دا بفڕیبایە گەشتیان نەدەكرد، وەدەیان ووت:ئەوگەشت كردنەخراپەیان زۆر شتی تر.[1]

سەهلی كوڕی سەعد(خوای لێ ڕازیبێت) فەرموویەتی:پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: **(يَدْخُلَنَّ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفاً، أَوْ سَبْعُمِائَةَ أَلْف مُتَمَاسِكُونَ. آخِذٌ بَعْضُهُمْ بَعْضاً. لاَ يَدْخُلُ أَوَّلُهُمْ حَتَّى يَدْخُلَ آخِرُهُمْ وَجُوهُهُمْ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ)**[2]

واتە: بەڕاستی دەچنە بەهەشت لەئوممەتەكەم حەفتا هەزار یان حەوت سەد هەزار،یەكەمیان(سەرەتایان)ناچێتەژوورەوە هەتا دووا هەمینیان نەچێت،ڕوویان لەوێنەی مانگەلەشەوی چواردەدا.

وە لەڕیوایەتێكی ترداهاتووەكەپێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێت:

---

[1] - بۆ زیاتر زانیاریت سەیری(فتح المجيد-ص ٦٨)بكە.

[2] -(فتح الباري ٦/٣١٩)

(أعطيت سبعين ألفاً من أمتي يدخلون الجنة بغير حساب، وجوههم كالقمر ليلة البدر، قلوبهم على قلب رجل واحد، فاستزدت ربي عز وجل، فزادني مع كل واحد سبعين ألفاً)[1]

واتە: بەحەفتا هەزار لەئوممەتەکەم درا کەبەبێ لێپرسینەوە بچنە بەهەشتەوە ،ڕوویان وەك مانگ وایەلەشەوی چواردەدا،دڵیان لەسەر دڵی یەك پیاوە،داوای زیاترم کرد لەپەروەردگاری مەزن ،زیادی کرد بۆم کەلەگەڵ یەکێکیان حەفتا هەزار دەچێتەبەهەشت.

لە ڕیوایەتێکی تردا هاتووەکەپێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێت:

(وعدني ربي أن يدخل الجنة من أمتي سبعين ألفاً بلا حساب عليهم ولا عذاب، مع كل ألف سبعون، وثلاث حثيات من حثيات ربي)[2]

واتە: پەروەردگارم پەیمانی پێداوم کەحەفتا هەزار لەئوممەتەکەم بەبێ لێ پرسینەوەو بەبێ سزا دەچنە بەهەشت،لەگەڵ هەر هەزارێك حەفتا هەزار دەچێتە بەهەشتەوە.

[1] -(صحيح الجامع ١/٣٥٠رقم ١٠٦٨)

[2] -(صحيح الجامع ٦/١٠٨رقم٦٩٨٨)

پرسیار پێناسەی قەزاو قەدەر چییە؟

وەڵام: پێناسەی قەزاو قەدەر: واتە: ئەندازەگیری و مەزەندەو بڕیاری خوای گەورە سەبارەت بەدروست كراوەكانی بەپێی زانیاری پێشینە و بەگوێرەی كاربەجێی و دانایی خۆی، خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾[1]

واتە: ئێمە هەمووشتێكمان بەئەبدازەیەك درووست كردووە.

هەروەها دەفەرموویێت: ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ عِندَهُ بِمِقْدَارٍ﴾[2]

واتە: هەمووشتێك لای خوای گەورەبەئەندازەوبڕێكی دیاریكراوە.

زیادەیەك لەسەرباوەڕ هێنان بەقەزاو قەدەر كە چەند خاڵێكی گرنگ دەگرێتەوە:

یەكەم: باوەڕهێنان بەوەی كەخوای گەورە زانیاری دەربارەی هەمووشتێك هەبووەو هەیە بە وردوو درشتییەوە لە ئەزەلەوە هەتا هەتایە پەیوەست بێت بەفەرمانەكانی خۆیەوە یان پەیوەست بێت بە فەرمانی بەندەكانییەوە.

دووەم: باوەڕهێنان بەوەی خوای گەورەسەرجەم زانیارییەكانی دەربارەی ژیان و بونەوەر لە(لوح المحفوظ)دا تۆماركردووە.

---

[1] -(القمر/٤٩)

[2] -(الرعد/٨)

سێیەم: باوەڕهێنان بەوەی کەهەرشتێك لەبوونەوەر دا ڕووبدات بەویستی خوای گەورەڕوودەدات،پەیوەست بەفەرمانەکانی خواوەیان پەیوەست بێت بەفەرمانەکانی دروست کراوەکانییەوە.

چوارەم: باوەڕ هێنان بەوەی هەرچی لەبوونەوەردایە بەخۆیی و سیفەت وجوڵەیەوە دروست کراوی خوای گەورەیە.

پێنجەم: باوەڕهێنان بەوەی هەرچی لەبوونەوەردا ڕوودەدات سەبارەت بە خوای گەورە چاکە و خێرەو بەپێی کاربەجێیی ودادگەری خۆی ئەنجامی دەدات، چونکە خوا هیچ شتێك درووست ناکات و هیچ فەرمانێك ئەنجام نادات، شەڕی تەواوەتی بێت و هیچ خێرێکی تێدا نەبێت، گەرچی سەبارەت بەدروستکراوەکانی ئەوەی بەخێر بۆیان تەواو بێت خێرەو ئەوەی بەشەڕ ڕوویان تێبکات شەڕە.

پرسيار **كيتابی (لوح المحفوظ)چی كيتابێكە؟ وە چەند ساڵ پێش دروست كردنی ئاسمان و زەوی نوسراوەتەوە؟**

وەڵام: كيتابی(لوح المحفوظ): ئەوپەڕتوكەيە كەخوای پەروەردگار پێش ئەوەی ئاسمانەكان و زەوی درووست بكات بەپەنجا هەزارساڵ ئەندازەگيری درووست كراوەكانی نوسيوە تێيدا،وەك خوای گەورە لە قورئانی پيرۆزدا دەفەرموێت: ﴿أَلَمۡ تَعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِۚ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَٰبٍۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ﴾[1]

واتە: ئايا نابينيت كەخوا دەزانێت چی لەئاسمان و زەوی دايە؟هەموو ئەو زانياريانەش لەنوسراودايە، واتە لە (لوح المحفوظ)ئەوەگشتی بە لای خواوەئاسانە. هەروەها پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: (كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ)[2] واتە: خوای گەورە ئەندازەگيری درووستكراوەكانی نوسيوەپێش ئەوەی ئاسمانەكان و زەوی درووست بكات بەپەنجا هەزار ساڵ.

[1] -(الحج/٧٠)

[2] - (رواه المسلم)

پرسیار هەڵوەشێنەرەوەكانی ئیسلام چین و كامانـەن بـە بەڵگـەی شەرعیەوە؟

وەڵام: یەكەم: هاوبەش دانان بۆ خوا لە پەرستنیدا خـوای گـەورە دەفەرموویێت: ﴿إِنَّ اللهَ لا يَغفِرُ ان يُشرك به ويَغفِرُ ما دونَ ذلِكَ لِمـنْ يشاء﴾[1] واتە: بێگومان خوا لەوانە خۆش نابێ هاوەڵ و هاوەبەشی بۆ دانێن تاوانی كەمتر لەشیرك بۆ هەركەسێك خـۆی بیـەوێ وشایستـە بێت ئەبورێ. لە شـوێنێكی تـردا دەفـەرموویێت: ﴿إِنهُ مَن يُشرِكْ باللّهِ فَقَد حرّم اللّهُ عَليهِ الجنّةَ ومأْواهُ النـاّرُ وماللظالمين مِن أنصار﴾[2] واتـە: چاك بزانن كە هەركەسێك شەريك و هاوبەش بۆخوا دابنێ بـێ شـك خـوا بەهەشـتی لەسـەر یاسـاغ دەكـا و جـێ و شـوێنی ئـاگرە. ستەمكارانیش هیچ جۆرە یارمەتی دەرێكیان بۆ نییەو رزگار نابن.

پێغەمبەریش ﷺ لەو بارەیەوە دەفەرمووێ: **(إن الجَنَّةَ لا يَـدْخُلُهَا إلا نَفْسٌ مسلمةٌ - وفی لفظ - مؤمنةٌ)**[3] واتە بەدەر لەموسـڵمان كەسـی تـر ناچێتە بەهەشتەوە. وە لەم جـۆرە هاوبـەش دانانـە وەكو:پاڕانـەوە لـە مردووان و هاوار كردن لێیان و نەزر كردن و قوربانی كردن بۆیان.

[1] -[النساء/١١٦]
[2] -[المائدة/٧٢]
[3] -(فتح الباری).

دووەم: هە رکەسێ لە نێوان خۆیی و پاشان لە نێوان خوادا چەند واستەیەك دابنێ و لێیان بپاڕێتەوەو داوای شەفاعەتیان لێ بکات ویشتیان پێ ببەستێتەوە کافر بووە بە ئیجماعی زانایان.

سێیەم: هەر کەسێ هاوبەش دانەرەکان بەکافر نەزانێ وە یان گومانی هەبێت لە کافرێتیاندا یان ڕێچکەو ریبازەکەیان بە ڕاست بزانێ ئەوا کافرە.

چوارەم: هەر کەسێ بروایوابێت کە ریبازێکی تر جگە لە ریبازەکەی پێغەمبەر ﷺ تەواوە یان حوکمی غەیری ئەو چاکترە، وەکو ئەوانی حوکمی تاغوتەکان ئەدەن بەسەر حوکمی دا ئەوانە کافرن.

پێنجەم: هەر کەسێ ڕقی لە شتێك بێت لەوانەی کە پێغەمبەر ﷺ هێناویەتی با کردەوەشی پێ بکات، ئەوە کافر بووە بەپێ ی وتەی خوای پەروەردگار کە دەفەرموێت: ﴿ذلك بِانَّهُم كرِهوا ما انزَلَ اللـهُ فَاحْبَطَ اعمالهُم﴾[1] واتە: ئەوەش لەبەر ئەوەیە کە بەڕاستی ئەوان رقیان لەوپەیامە دەبووەوە خوا دایبەزاندووە جا خوایش کارەکانیانی بێ ئاکام کردەوە.

[1] -[محمد/٩]

(حبوط) له بنەڕەتا بریتیـه لـه ئاوسـان و (بـا کردنـی) سـکی ئـاژەڵ، بەهۆی جۆره گیایەکـەوه کـه دەیخـوات سـەرەنجام ئـەیکوژێ و تیـا ئەچێ، هەر بەو شێوەیەش کاری بێ بڕواکـان زۆرو گـەوره ئـەبێ، تـا دەرەنجام خوای گەوره پووچەڵی ئەکاتەوەو سوودی نامێنێ بۆیان.

شەشەم: هەرکەسێ گاڵته به شتێ بکـات لـه دینەکـەی پێغەمبـەر ﷺ وەکو ئەوەی گاڵته بکات به باسی نـاو گـۆڕو قیامـەت و بەهەشـت و دۆزەخ، بەڵگەش ئەم فەرمایشتەی خـوای گەورەیـە کـه دەفـەرموێت: ﴿قُل أبالله وآياته وَرَسُولِه كُنْتُم تَسْتَهْزِئونَ لا تَعتذِرُوا قَد كَفَرتُم بُعْـدَ ايمانِكُم﴾[1] واته: ئەی محمد ﷺ پێیان بڵـێ: ئـەوه بـەخوای گـەوره و ئایەتەکانی وه پێغەمبەرەکەی گاڵته ئەکەن، بـه هـۆی ئـەو کارەتانـەوه ئیتر (بەهانه) مەهێننەوه چونکـه ئێـوه کـافر بـوون دوای ئـەوەی کـه ئیمانیشتان هێنابوو.

حەوتەم: جادووگەرێتی: بۆنموونه:(الصرف) که بریتی یه لـه کـارێکی جادوو گەرێتی، مەبەست تیایدا گۆڕانی ئارەزوی مرۆڤه وەکو گۆڕینی خۆشەویستی پیاو بۆ ژنەکەی بۆ ڕق لێ بوونەوه واته: نوشتەی رەشی، وه (العطف) که بریتی یه له کارێکی جادووگـەرێتی مەبەسـت تیایـدا

[1] -[التوبة/٦٥-٦٦]

شیرین کردنی ئەو شتەیە کە مرۆڤ ئارەزووی لیٚ ی نییە بـە رێگـەی شەیتانی،لەبەر ئەوە هەرکەسێکبیکاتیان پیٚ ی ڕازی بێت ئەوە کـافرە. خوای گەورە ئەفەرموویٚت: ﴿وما يُعلّمان مِنْ أحد حتى يَقُولا انمّا نَحْنُ فتْنَة فلا تَكْفُر﴾[1] واتە: وە لەهەمان کاتدا هەر کەسێکیان فێری جادوو دەکـرد لـە سـەرەتاوە پێیـان دەگـوت: ئـەم کـارەی ئێمـە تـەنها بـۆ تاقیکردنەوەو فێر بوونی جیاکردنەوەی (مـوعجیزە) و(سـیحرە) و لـە لایەن خواوە نێردراوین، کەوابوو ئاگـادار بـە! خـۆت کـافر مەکـە و فێری جادوو نەبیت.

هەشتەم: سەرخسـتن ویارمـەتی دانـی ئـەو موشریکانـەی کـە دژ بـە مسولْمانانن وەك خوای گەورە دەفەرموویٚت: ﴿ومن يَتوَلّهُم مِنكُم فانّه مِنْهم انَ الله لا يَهْدى القومَ الظّالمين﴾[2]

واتە: هەرکەسیٚ لە ئێوەیارمەتی موشریکەکان بدات ئەوەبە لـەوان لـە قەڵەم دەدرێت وەخوا خـۆی هیدایـەتی قـەومی سـتەمکاران نـادات، ستەمکاران لێرەدا بە مانای کافرەکان دیٚت.

---

[1] -[البقرة/١٠٢]

[2] -[المائدة/٥١]

نۆیەم: هەرکەس بڕوای وابێت کەوا ئەگونجێت لە غەیری ئیسلام بەرنامەیەکی تر دەست نیشان بکات بۆ هەندێ مەسائیل، واتە: لە شەریعەتی ئیسلام لابدەیت، خوای گەورە دەفەرموویێت: **﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيرَ الإسلامِ ديناً فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهوَ فی الآخرةِ مِن الخاسرين﴾**[1]
واتە: هەرکەسێ غەیری دینی ئیسلام دینێکی تر هەڵبژێرێ ئەوا لێی قبوڵ ناکرێ وە لە قیامەتیشا لە خەسارەت مەندەکان دەژمێرێت. دین لێرەدا بەمانای مەنهەج دێت.

دەیەم: پشت کردن لەدینی خوا پاشان فێرنەبونی و کار پێ نەکردنی: **﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ﴾**[2] واتە: کێ لەوە ستەمکارترە لەکاتێکدا ئایەتی خوای گەورەی بیر دەخەیتەوە لە پاشا ئەو پشتی تێ ئەکات و ئەو بیر خستنەوەی بەدڵ نییەو پێ ی ناخۆشە ،ئێمە تۆڵە لە موجریمەکان دەکەینەوە.

---

[1] - [آل عمران/ ٨٦]

[2] -[السجدة/٢٢]

تێبینی:

یەکەم: جیاوازی نییە لە هەموو ئەم هەڵوەشێنەرەوانەدا گەرچی کەسێك بە گاڵتەی بێت یاخود بە ڕاستی بێت مەگەر ئەو کەسە زۆری لێ کرابێت، وە ئەگەر هەمووی لە کەسێکدا کۆبویەوە ئەوا لە ترسناکترینیانە، بۆیە پێویستە لەسەر مسوڵمان کە ئاگاداری بێت وەلێی بترسێت نەك لەخۆیدا هەبێت.

دووەم: ئەگەر کەسێك بڕوای وابێت کە ئەو دەستورو یاسایانەی کە خەڵکی دای دەنێت باشترە لە شەریعەتی ئیسلام یان دەستوری ئیسلام بە کەڵکی کار پێ کردن نایەت لەم سەردەمەدا، وە یاخود بڕوای وابێت کەوا ئەگونجێ حوکم بکرێت بەغەیری شەریعەتی خوا لە مامەڵەکردن یان سنوردانان یاخود غەیری ئەم دووانە، یا بڕواشی وانە بوبێت کە ئەوە باشترە لە حوکمی شەریعەت لە بەر ئەوەی ئەو کەسە حەڵاڵی ئەو شتەی کردووە کەخوا حەرامی کردووە، وەکو زینا و شەراب خواردن و سوو وەرگرتن و حوکم کردن بەغەیری شەریعەتی خوائەوە کافرە بە ئیجماعی مسوڵمانان.

پرسیار هەڵوەشێنەرەوەکانی ئیمان چین و کامانەن بەبەڵگەی شەرعییەوە؟

وەڵام: هەروەکو ئاشکرایە کە ئیمان زیاد ئەکات بە عیبادەت کردن وە کەمیش ئەکات بە تاوان کردن، ئەبێت ئەوەش بزانین کە هەندێ شت هەیە ئەبێتە هۆی هەڵوەشاندنەوەی ئیمان کە پێویستە هەموو مسوڵمانێك ئاگاداری بێت.

هەڵوەشێنەرەوەکانی ئیمان دەتوانین لە چوار خاڵدا ڕوونی بکەینەوە:

یەکەم: ئینکاری کردن لە بوونی پەروەردگارێتی خوا یاخود تانە لێدانی:

١. ئینکاری کردنی بوونی پەروەردگار وەکو هەندێ کەس ئەڵێن: **(لا اله والحياة مادة)** واتە: هیچ خوایەك نیەو ژیان تەنها ماددەیەو هیچی تر.

ئەم جۆرە کەسانە لە موشریکەکانی عەرەب خراپترن و بگرە لە شەیتانیش چونکە شەیتان کاتێ خوای گەورە فەرمانی پێ کرد کرنوشی ڕێز بۆ ئادەم بەرێ وتی: **﴿خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ﴾**[1].

---

[1] - (الاعراف/ ١٢)

واتە: خوایە تۆ منت لە ئاگر دروست کردووەئەویشواتە ئادەم لە قوڕ.
مەبەست لەوەیە شەیتان ئیمانی بە بوونی خوا هەبوو بەڵام ئەم جۆرە کەسانە ئەسڵەن باوەڕیان بە بوونی خوای گەورە نییە،وە ئەگەر کەسێك بڵێ ئەم بوونەوەرە خوا دروستی نەکردووە بەڵکو سروشت کردووە ئەوە ئیمانی بەتاڵ بۆتەوە چونکە کوفری کردووە.

٢. کەسێك بانگەوازی خوایەتی بکات وەکو فیرعەون کە وتی: ﴿**انا ربكم الاعلى**﴾[١] واتە: من خوای هەرە بەرزی ئێوەم .

٣. ئەگەرکەسێك باوەڕی وابێت کەوا چەند کەسێك هەن لەپیاوچاکان کە ئەم بونەوەرە بەڕێوە دەبەن، ئەوا ئەم جۆرە کەسانە ئیمانەکەیان بەتاڵ دەبێتەوە ئەمانیش لە موشریکەکان خراپترن، چونکە ئەگەر موشریکەکان پێیان بووترایە کێ ڕۆزی دەرتانە لە ئاسمان و لە زەویدا و کێ گوێو چاوی پێ بەخشیون و
کێ شتی زیندوو لە شتی مردوو دەردەهێنێ وەکێ شتی مردوو لە شتی زیندوو دەردەهێنێ وە ئەگەر پێیان بوتریە کێ هەڵسوڕێنەری کاروبارەکانە لە وەڵامدا ئەیان ووت خوای گەورە هەر وەکو خوای گەورە دەفەرموویێت:

[١] -(النازعات/٢٤)

﴿قُـلْ مَـنْ يَـرْزُقُكُمْ مِـنَ السَّـمَاءِ وَ الارْضِ أَمَّـن يمْلِـكُ السَّـمعَ والابْصارَ وَمَنْ يُخرِجُ الحيّ من الميت ويُخرِجُ الميّتَ مِنَ الحَـيّ ومَـن يّدبر الامر، فَسَيقولونَ الله فَقُل افلا تَتَّقون﴾[1]

واته: بڵێ: کێ لەم ئاسمان و زەوییەدا رزق و رۆزیتـان دەداتـێ؟ کێیـه دروستکەرو خاوەنی ئـەوگوێ و چاوانـەتان؟ ئـەی کێیـه زینـدوو لـه مردوو دەردێنێ ؟ و مردوو له زیندو دەردەکا؟ وه کێیه زۆر بەوردیی بۆ کاروباری ئەم دونیایه نەخشه دەکێشێ ؟ بەزوویی له وەڵامـی هـەموو ئەمانەدا دەڵێن: هەرخوایه هەموو ئەوانه دەکات بڵێ: دەسا بۆ له خـوا خۆ ناپارێزن و ناترسن؟

٤. وتەی هەندێ لەو کەسانەی که باوەڕیان وایـه کـه خـوای گـەورە چۆته ناو دروستکراوەکانیەوە وەکـو (حلولییـەکان) بـه جـۆرێ (ابـن عربی) دەڵێ: **(الرَّبُّ عبد والعبدُ ربٌّ یاَ لیْتَ شِعری من المُكلَّف)** واته: خوا بەندەیەو بەنـدەش خوایـه، ئـاخۆ کامیـان تـەکلیفیان لـه سـەره! وەالحلاج ئەڵێ: من ئەوم و ئەویش منه،والعیاذ بالله.

[1] - (یونس/٣١)

دووەم: ئینکاری کردنی خوایەتی خوا یان هاوبەش دانان بۆی:

١. وەکو ئەوانەی خۆرو مانگ و ئەستێرە و درەخت و شەیتان و شتی تر ئەپەرستن وەکو خوای گەورە دەفەرموویت:

﴿وَمِنْ آياتِهِ الليلُ والنّهارُ وَالشمسُ والقَمَرُ لا تسجُدُوا لِلشَّمسِ ولا لِلقَمَرِ و اسجُدُ وا للهِ الذى خَلَقهُنَّ انْ كنْتُمْ اياه ُ تَعبَدون﴾[1]

واتە: لە نیشانەکانی تاك و تەنیایی خوایە: شەوو ڕۆژو خۆرو مانگ، چونکە هەر یەکەیان بە چەند بەرنامەیەکی قەشەنگ و ڕێك و پێك دامەزراون و کاری خۆیان دەکەن دەسا ئێوەش نە بۆ خۆر سوژدە بەرن، وە نە بۆ مانگ، چونکە ئەوانە هەردوو دروستکراوی خودان و، ئەوانیش سوژدە هەر بۆ ئەو دەبەن ئێوە سوژدە هەربۆ ئەو خودایە بەرن ئەوانی دروستکردووە ئەگەر دەتانەوێ بەهەقیانەت خودا بپەرستن.

[1] - (فصلت/٣٧)

٢. ئەوانەی خوا دەپەرستن بەڵام هاوبەشی (لە پیاوچاکان و پێغەمبەران) بۆ پەیدا دەکەن لە پەرستشدا، ئەم جۆرە کەسانە لە کاتی نارەحەتیدا بە تەنها داواییارمەتی لەخوا دەکەن، بەڵام لەکاتی خۆشیدا هاوەڵی بۆ پەیدا دەکەن، وەکو خوای گەورە دەفەرمووێت:

﴿فاذا رَكبوافى الفُلكِ دعَوا الله مُخلصينَ لَهُ الدّينَ فلّما نَجّاهمُ الى البرِّ، اذا هُم يُشْرِكون﴾[١]

واتە: لەکاتی خۆشیی و ئاسایشدا دەبینی ئەو خەڵکەیە بێ باوەڕن و نکوڵیی قیامەت دەکەن، کەچی کاتێ سواری کەشتی ئەبن و ترسی نقوم بوونیان لێ دەنیشێت زۆر بەکوڵ سەر دائەنێن و ملکەچیی و یەکلابوونەوەی خۆیان بۆ خوا دەرئەبڕن و تەنها لەو داوا ئەکەن و، باسی بتەکان نامێنێ، بەڵام کاتێ ڕزگاریان دەکاو دەگەنە وشکانیی، دووبارە دەچنەوە سەر بیرە پووچەڵەکەی خۆیان و بەهەمان جۆر شەریك و هاوەڵ بۆ خوا دادەنێن.

[١] -(العنكبوت/٦٥)

٣. هانـاو هـاوار بـردن بـۆ مردوویـەك كـە ڕزق دان و شـیفای نییـە، چونكە تەنها خوای گـەورە خـۆی ڕۆزیـدەرە (الـرزاق) وە هـەرخۆی شیفا دەرە (الشافی)، وە ئەو قسەیەش ڕاست نییە كە هەنـدێ كـەس ئەم جـۆرە كارانـە ئەكـەن ئـەڵێن ئینجـا ئێمـە نایـان پەرسـتین بـەڵام دوعامان دەگەیەنینە ئەم مردووانەو تـا ئـەوانیش لای خـوای گـەورە تكامان بۆ بكەن دەیانكەینە نێوەندگیر، چونكـە پاڕانـەوە لـەو مـردووە خۆی بۆ خۆی عیبادەت كردنە، پێغەمبەر ﷺ دەفـەرمووێت: **(الـدُّعاء هوَ العبادة)**[1] وە عیبادەتیش پێویسـتە تـەنها بـۆ خـوا بێـت وە نابێـت نێوەندگیر دابنرێت لەنێوان خوای گەورەو پاشان خەڵكیـدا، پێویسـتە تـەنها هـاوار لـە خـوای گـەورە بكرێـت، چونكـە خـوای گـەورە لـە ئینسانەوە نزیكهو، وەڵامـت دەداتـەوە، وەكـو دەفـەرمووێت: ﴿**وقـال ربُّكُمُ ادعُونی اَسْتَجِبْ لَكُمْ**﴾[2]

واتە: ئێوە لێم بپاڕێنەوەو داوام لێ بكەن وەڵامتان دەدەمەوە.

---

[1] -(رواه الترمذیو قال حدیث حسن صحیح)

[2] -(الغافر/٦٠)

٤. حوکم کردن بە غەیری قورئان و بڕوا بوون بەوەی کە ئـەم قورئانـە بە کەڵك نایە بۆ چارەسەری کێشەکانی ژیان، ئەوا لە میللەتی ئیسـلام دەر دەچێ بەمە بێباوەڕ دەبێ، وەکو خوای گەورە دەفەرمووێت:

﴿**ان الحُكمُ الا للّه أمرَ ان لاتعبُدوا الا ايّاهً ذلِك الدّينُ القـيمُ ولكـن أكثر الناس لايعلمون**﴾[١] واتە: گشت حوکم و بڕیارێـك تـەنهاو تـەنها هی خوایە, دەبێ تەنها ئەو حاکم و بڕیار بەدەست بێـت فەرمانیـداوە کە: ئێوە دەبێ تەنها ئەو بپەرستن و گوێرایەڵیی هەر لەوبکەن، نەك لـە سەرۆك عەشیرەت، نەك لەگەل و نەتەوە، نەك لەوڵات و نیشتمان، نەك لە حیزب و گرووپ و خێڵ..هتد هەر ئەو ئایین و دینە راست و ڕەواو پایەدارە، کە بانگتانم کرد بۆی، دەسا وریـاو بـەئاگابن وشـوێنی بتـان مەکەون بەڵام زۆربـەی ئـەو خەڵکـە نـازانن ئـایینی یەکخواپەرسـتی ڕاست و رێکە، وەك دەفەرمووێت: ﴿**وَمنْ لَـم يَحكُـمْ بِمـا انـزَلَ اللـهُ فَاولئِك هُمُ الكافرون**﴾[٢] واتە: هەر کەسێ حوکم بەقورئان نەکات ئەوا ئەو جۆرە کەسانە کافرن.

---

[١] -(یوسف/٤٠)

[٢] -(المائدة/٤٤)

٥. ڕازی نەبون بە حوكمی خوا یان پێ ی بێزار بێت ونەفسی ئاسودەنەبێ بە حوكمی ئیسلام: خوای گەورە دەفەرموویت: ﴿**فلا وَربكَ لايُؤمِنونَ حتّى يُحَكِموكَ فِيما شجر بَيْنَهُم ثُمَ لاَ يَجدوا في اَنْفُسِهِم حَرَجاً مِما قَضَيْتَ ويُسلموا تَسْليما**﴾[١] واتە: نەخێر(وانییە كە خۆیان بە باوەڕدار نیشان دەدەن) سوێند بە پەروەردگارت بڕوا دارنین تا تۆ نەكەنە دادوەر لەهەر ئاژاوە و دووبەرەكی یەكی نێوانیان دا لەپاشان هەست نەكەن لە دەرونیاندا بە هیچ بێزاری یەك لەو بڕیارەی تۆ داوتە و مل كەچ نەكەن بە مل كەچی یەكی تەواو.

كەواتە: ئەگەر حوكمی قورئانیشت پەیڕەو كرد نابێت لە دڵەوە پێت ناخۆش بێت بەو حوكمە، یاخود ئەگەر ڕقی لەو حوكمە بێت كەخوا ناردوویەتی: خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿**والذين كفروا فتعساً لَهُم واضَلَّ اعْمالَهُم ذلِكَ بانَّهُم كَرِهُوا ما أنزَلَ الله فأحبَطَ أعْمالَهُم**﴾[٢]

واتە: ئەوانەش كە بێ باوەڕبوون، خوا لەناویان دەبا كارەكانیشیان پووچەڵ ئەكاتەوە، واتە: پاداشیان لەسەر ناداتەوە،ئەوەش لەبەر ئەوەیە كە بەڕاستی ئەوان ڕقیان لەوپەیامە دەبووەوە خوا دایبەزاندووە جا خوایش كارەكانیانی بێ ئاكام كردەوە. (حبوط) لە بنەڕەتا بریتیە لە

---

[١]-(النساء/٦٥)

[٢] -(محمد/٩٨)

ئاوسان و (با کردنی) سکی ئاژەڵ، بەهۆی جۆرە گیایەکەوە کە دەیخوات سەرەنجام ئەیکوژێ و تیا ئەچێ، هەر بەو شێوەیەش کاری بێ بڕواکان زۆرو گەورە ئەبێ، تا دەرەنجام خوای گەورە پووچەڵی ئەکاتەوەو سوودی نامێنێ بۆیان.

سێیەم: ئینکاری کردن لە سیفات یاخود ناوەکانی خوای گەورە یاخود تانە دان لێی:

١. ئینکاری سیفەتی یاخود ناوی خوای گەورە بکات،کە لەقورئان و سوننەتی صەحیحدا هاتووە وەکو: (علم ـ قدرة ـ حیاة ـ سمع ـ بصر ـ کلام ـ رحمة ـ استواء ـ نزول ـ ید ـ عین ـ ساق)کە لە هیچ کەسێك ناچێت، خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿لَیسَ کَمِثْلِه شیء وهو السّمیعُ البصیر﴾[1]

واتە: هیچ شتێك نیە لەوێنەی ئەو (خوا)یە، نە لەزاتیا، نە لە سیفاتیا، نەلە کرداریا، بۆ خۆی تەنیایەو، لەهەموو شتێك، بێ نیازەو، هەمو شتێکیش نیازمەندە بەو ئەویشە بیسەری بینا، بەئاگایە بە وتەی بەندەکانی، بینایە بۆ کاروکرداریان.

[1] -(الشوری/١١)

٢. تەئویل کردنی هەندێك سیفەتی خوای گەورەو وەرگێردرانی لە ڕواڵەتەکەی وەکو ئەوەی (استواء) بکات بە (استیلاء) چونکە(استواء) واتە: بەرزو بڵندبوونەوە هەر وەکو بوخاری ڕاڤەی دەکات، چونکە ئەو کاتە (تعطیل)ی سیفەتێکی خوای کردووە، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿الرّحمنُ على العرشِ اسْتَوى﴾[١] واتە: ئەو خوا بەخشندەیە بەرزبۆتەوە لەسەر عەرشی خۆی.

بەڵێ.. مەبەست بەم چوون و سەرکەوتنەیە بۆسەر عەرش، بەرزبونەوەیەکە شیاوی زاتی بڵندی ئەو بێ و، بەو شێوەیە کە (سەلەف)و پێشینانمان تەفسیریان کردووەو، بێ هیچ شوبهاندن و لێکدانەوەو چوونە ناو قوڵاییەوە، جا بۆزیاتر بە ئاگابوون لەم بەرز بونەوەی سەر عەرشە، سەیری سوورەتەکانی: (ئەعراف) و (یونس) و (ڕەعد) بکە،وە ئەمە تەحریف کردنیشە، یەهودیەکان لە جیاتی (حطة) ووتیان (حنطة) ئەمانیش لە جیاتی (استواء)ئەڵێن (استولى).

---

[١] -(طه/٥)

٣. بڕوا بوون بەوەی کەوا کەسێکی تر غەیری خوا غەیب دەزانێ وەکو پیاوچاکان،خوای گەورە دەفەرمووێت: **﴿قُلْ لا يَعْلَمُ مَنْ فى السمواتِ والارضِ الغَيْبَ اِلاّ الله﴾**[1]

واتە:پێیان بڵێ: هیچ کەسێك لەوانەی کە لەئاسمانەکان و زەوییدان -بێجگە لە خوا- ئاگایان لەغەیب نیە و نازانن " و هەست ناکەن کەی زیندوو دەکرێنەوەو،کەیش پاداشت و تۆڵە دەدرێن؟ جا کەواتە هەر خوا- بەتەنیا- شایستەی پەرستن و گوێرایەڵییە،هەر ئەویش خۆی دەزانێ قیامەت کەی دێ؟. ئیمامی(موسلیم) لە خاتوو (عائیشە)وە خوای لی رازی بێت ئەگێڕێتەوە کەفەرموویەتی: **(من زعم أن محمداً يعلم ما في غد؛ فقد أعظم على الله الفرية، والله تعالى يقول: (قل لا يعلم من فى السموات والارض الغيب إلا الله).** واتە: هەر کەسێ پێی وابێ کە موحەممەد ﷺ دەزانێ سبەینێ چ دەبێ، ئەوە بە هەقیقەت درۆیەکی زۆر گەورەی لە سەر خوا هەڵبەستووە، چونکە خوا ئەفەرمووێ: بێجگە لە خودی(الله) کەس غەیب نازانێ.

[1] -(النمل/٦٥)

وە هەر کەسێك بانگەوازی بۆ بکات یاخود بڕوای پێ بکات ئیمانی هەڵدەوەشێتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: **(من اتى كاهناً او عرافاً فصّدقَهُ بِما يقولُ فَقد كَفرَ بِما أُنزِلَ على محمد)**[1]..

واتە: هەر کەسێك بچێتە لای هەرکەسێك ئەو فاڵچی و قاوەگرەوانەی کە ئەڵێن غەیب ئەزانین وە بڕوا بە قسەکانیان بکات ئەوە کافربووە بەو قورئانەی بۆ محمد ﷺ نێردراوە .

چوارەم: ئینکاری کردنی یەکێك لە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) یاخود تانەدان لێیان:

١. ئینکاری کردنی پەیامی محمد ﷺ چونکە شایەتی دانی بە پێغەمبەرایەتی ئەو لە ڕوکنەکانی ئیسلامە.

٢. تانەدان لە پێغەمبەر ﷺ یاخود لە ڕاستگۆیی و ئەمانەتی و پاکێتی، یاخود جوێندان پێی و گاڵتە پێ کردن بە خۆی یاخود بە سوننەتەکانی، تانە لێ دان لە فەرموودە صەحیحەکان و بە درۆ خستنەوەیان و نەفی کردنی ئەو هەواڵانەی کە پێغەمبەر ﷺ داویەتی. هەواڵەکانیوەکوهاتنی (دەجال و عیساو.... هتد).

[1] - صحيح رواه احمد

٣. بڕوا نەبون بە یەکێك لە پێغەمبەرانی پێش محمـد ﷺ وە ئینکـاری کردنی بەسەرهاتیان لەگەڵ گەلەکانیاندا کە لە قورئـان و فـەرموودەی (صحیح) دا هاتووە .

٤. بانگەوازکردنی پێغەمبەرایەتی وەکو (احمد القادیانیە) کە دەیـوت من پێغەمبەرم، خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿**ما كانَ مُحمّد أبا أحدٍ من رِجالِكُم ولكِنْ رَسُولَ االله وخاتمَ النّبينّ**﴾[1] واتـە: محمـد ﷺ بـاوکی هیچ پیاوێك لە ئێوە نییە بەڵام نێردراوێکـی خوایـە و وە دوواهـەمینی پێغەمبەرانە.

وە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: **(وانا العاقِبُ الذی لیسَ بعده نبی)**[2] واتە: مـن کۆتـاییم و پێغەمبـەرم لـە دواوە نیـە،وە هەرکـەس بـاوەڕی وابێت کە دوای محمد ﷺ پێغەمبەری تازە دێت، ئەوە کافر دەبێت.

٥. وەسف کردنی پێغەمبەر ﷺ بە وەسفێك کە تەنها خوای گەورە ئەو وەسفەی هەبێت، وە کوزانینی غەیب.

---

[1] -(الاحزاب/٤٠)

[2] -(متفق علیە)

٦. داوا کردنێك کە تەنها لە توانـای خـوای گەورەدایـە وەکـو داوای سەرخستن و یارمەتی و شیفا و شتی تر کە ئەمەش شیرکی گەورەیـە، پێغەمبـەر ﷺ دەفـەرمووێت: **(وَاذا سَاَلْتَفآسـالِ اللـه، واذا آسْـتَعَنْت فاسْتَعِن بالله)**[1]

٧. ئێمە بڕوامـان بـە مـوعجیزاتی پێغەمبـەرﷺ و کـەراماتیپیاوچاکان هەیە، بەڵام نایان کەینە هاوبەش بۆ خـوای گەورەو پاشـان هاواریـان لێ ناکەین و سەربڕین و نەزریان بۆ ناکەین و پارە بە هـەدەر نـادەین بۆ ئەوکەسانەی لەسەر حسابی خەڵکی دەژین بـە بۆنـەی گۆڕێکـەوە ئەو خەڵکەیان خڕکردۆتەوەو بازاڕی خۆیانیان پێ گەرم کردووە.

---

[1] -(رواه الترمذی و قال حسن صحیح)

پرسیار **بە کێ دەوترێت (کافر) بێباوەڕ؟ وە حوکمی بێباوەڕ چییە لە دووا ڕۆژدا؟**

وەڵام: بنچینەی کوفر لە **(کَفَـرَ)** هـاتووە کـە بـە مانـای شـاردنەوە دێـت، واتـە: ئـەو کەسـانەی کـە هەقیقـەتی ئیسـلام دەشـارنەوە، وە دەشکرێن بە دوو جۆر کە بریتین لە:

یەکەم: کوفری هەرە گەورە (الکفرالأکبر).

دووەم: کوفری هەرە بچووك (الکفر الأصغر).

یەکەم: کوفری گەورە و جۆرەکانی

کوفری گەورە ئەو کوفرەیە کە بـە ئەنجامـدانی خاوەنەکـەی پێـی لـە ئاینی ئیسلام دەردەچێت، جۆرەکانیشی بریتین لە:

*** کوفری بە درۆخستن (کفر التکذیب):**

واتە بە درۆخستنەوەی قورئان و فەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ هەروەك خوای گەورە دەفەرموویت: ﴿**وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ إفْتَرَىَ علىَ اللهِ كَذِباً أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَـمَّا جَاءَهُ**﴾[1] واتە: کێ لەو کەسە زۆردارتـرە کـە بـە درۆ بوختان بە خوا هـەڵ دەبەسـتێ و دینـی خـوا بـە درۆ بخاتـەوە دوای ئەوەی کە بۆیان هات؟.

[1] -[العنکبوت/ ٦٨]

*** کوفری خۆ بە گەورە زانین (الإباء والإستكبار):**

وەکو ئەو کوفرەی کە ئیبلیسی نەگریس، شەیتان کردی، هەروەك قورئان دەفەرمووێت: ﴿وإذْ قُلْنَا لِلْمَلاَئِكَةِ اسْجُدُوا لآدَمَ فَسَجَدُوا إلاَّ إبْلِيسَ أَبَى واسْتَكْبَرَ وكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾[1] واتە: بە فریشتەکانمان ووت: کە سووژدەی ڕێز بۆ ئادەم ببەن، ئەوانیش سووژدەیان برد، تەنها ئیبلیس نەبێ خۆی بە گەورە زانی و کافر بوو.

*** کوفری گومان بردن بە ڕۆژی دوایی (کفر الشك بیوم القیامه):**

هەروەك خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿يَسْئَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ﴾[2] واتە: بێبڕواکان بە گاڵتەوە دەیان ووت: کەی ڕۆژی دوایی دادێ ئەگەر ڕاست دەکەن؟ واتە گومانیان لە هاتنی ڕۆژی دوایی هەبوو!.

*** کوفری پشت گوێ خستن (کفر الإعراض) لە وەرگرتنی ئیسلام:**

هەروەك خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ﴾[3] واتە: کافر و بێ بڕواکان کەللە ڕەقن بەو ترسەی کە لە قورئان دەیاندرێتێ.

---

[1] -[البقره/ ٣٤]

[2] -[القیامه/ ٦]

[3] -[الاحقاف/ ٣]

*** کوفری دووڕوویی (کفر النفاق):**

نیفاق واته به زمان خۆت بـه مسـوڵمان دابنێیـت و لـه دڵـهوەش دژی ئایینی ئیسلام بیت، هەروەك خوای گەوره دەفەرمووێ: ﴿ذَلِك بِأَنــَّهُمْ آمَنوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ علَى قُلُـوبِهِمْ فَهُـمْ لاَ يَفْقَهُـونَ﴾[1] واتـه: لـه بـەر ئەوەی ئەوان باوەڕیان هێناو پاشان کافر بوون ئینجـا ئێمـەش مـۆری خۆمان به دڵیانه وەنا بێ ئەوەی که هەست بکەن.

*** کوفری دڵ ڕەقی (کفر الجحود):**

ئەمە ئـەو کوفرەیـه کـه دان نـەنێیت بـه ڕوکنـەکانی ئیسـلام و ئـیمان. هـەروەك خـوای گـەوره دەفـەرمووێ: ﴿وَمَـا يــَّجْحَدُ بِآياتِــناَ إلاَّ الْكَافِرُونَ﴾[2] واته: هیچ کەس به ئایەتەکانی ئێمـه دڵ ڕەق نیـه تـەنها کافرەکان نەبێ.

دووەم: کوفری بچووك و جۆرەکانی

کـوفری بچـووك ئـەو کوفرەیـه کـه بـه ئەنجامـدانی پێـی لـه ئیسـلام دەرناچیت، جۆرەکانی بریتین له:

---

[1] -[المنافقون/ ٣]

[2] - [العنكبوت/ ٤٧]

*** کوفر بە نیعمەتەکانی خوا (كفر النعمة):**

بچووکترین نیعمەت شوکری لە سەر پێویستە، الله دەفەرمووێ: ﴿**وإِذْ تَأَذَّنَ رَبـُّكُم لَئِنْ شَكَرْتُـمْ لأَزِيدَ نـَّكُمْ، ولـئِنْ كَفَرْتُـمْ إِنَّ عَذابِي لَشَدِيدٌ**﴾[1] واتــە: پــەروەردگاری ئێــوە بــانگی ڕاهێشــتووە کــە گــەر شــوکری نیعمەتەکانی خوا بکەن، ئەوا خوا نیعمەتتان بۆ زیاد دەکا، بـەڵام گـەر کوفری لە سەر بکەن ئەو دەمە سزای زۆر توند و تیژە بۆ ئەو کەسە.

*** کوفری ڕەفتار (الكفر العملى):**

بریتیە لە هەر کارێك کە پێی یاخی بیت، وەکو جـوێن دان یـان شـەڕ کردن لەگەڵ بڕواداران یان زینا کـردن یـان ئـارەق خواردنەوە...هتـد. ئەم جۆرە کوفرە پێی لەئیسـلام دەرنـاچی، چونکـە کـوفری بیروبـاوەڕ (إعتقاد) نیـە، پێغەمبـەرﷺ دەفـەرمووێ: (**سِـبَابُ الْــمُسْلِمِ فُسُـوقٌ وقِتَالُهُ كُفْـرٌ**)[2] واتە:جوێن دان بە مسوڵمانان لە ئایین دەرچوونە و شەڕ کردنیش لەگەڵیان کافربوونە.

یان: (**لاَ يَـزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وهُوَ مُؤْمِنْ**)[3] واتە: زیناکەر لە کـاتی زیناکەیدا بڕوادار نییە.

---

[1] - [ابراهيم/ ٧]

[2] -(رواه البخارى)

[3] -(رواه مسلم)

*** ئەو فەرمانڕەوایەی لەبەر هەواو ئارەزووی حوکم بە قورئان ناکات:**

ئەمەیان ئەو کەسەیە کە دان بە قورئان بێنێت ومسوڵمان بێت، بە ڵام لە بەر چەند بەرژەوەندییەك حوکمی پێ ناکات، واتە لە بەر ڕقەبەرایەتی نەبێ وەك دەسەڵات دارەکانی ئەمڕۆ کەوازیان لەحوکمی خوا هێناوەو دژایەتیشی دەکەن ، کەوایە هەر کەس دژایەتی بەرنامەی خوا بکات، باناوی لە خۆشی نابێت مسوڵمان ئەوا کافر دەبێ و لە ئایینی ئیسلام دەردەچێت.

حوکمی کوفری گەورەش دوای دەرچونیانە لەبازنەی ئیسلام چونکە کوفری موغەلەزەیە، کە بریتییە لەوە لەگەڵ کوفرەکەیان شەڕ لەگەڵ مسوڵمانان ئەکەن و مزگەوت دەڕووخێنن و دژایەتی ئیسلام و مسوڵمانان دەکەن.. هتد.

ئەمانە لەگەڵ ئەوەی لەدونیاشدا خەسارەت مەندن، لە قیامەتیش بە نەمری لە دۆزەخدان ئەگەر پێش مردن تەوبە نەکەن و نەگەڕێنەوە سەر ئەسڵی دینەکەیان.

بەڵام کوفری بچووك ئەوە تەعزیر و تەئدیب دەکرێن، واتە تەریق دەکرێنەوەو ئەشکێنرێنەوە، ئەویش دوای ئامۆژگاری کردنیان ئەگەر نەگەڕانەوە، لە قیامەتیش دەکەونە ژێر مەشیئەتی خوا، یا لێیان خۆش ئەبێ یان سزایان ئەدات، هەڵبەتە ئەو حاکم و پێشەوایەی کە ئەم

کوفرەی تێدابووە لەمێژووی دەسەڵاتی ئیسلامی دا بونی هەبووەو، کە جاری واهەبووە والی یەك یان دەسەڵات دارێك زوڵم و ستەمی کردوە لەبەر بەرژەوەندی و هەواو ئارەزووی خۆی لەهەندێ حوکم دا زوڵم و ستەمی کردووەو بەڵام خۆشی بەتاوانبار زانیوەو زانیویەتی کە کارەکەی هەڵەیە، وەلەگەڵ ئەوەشدا هەر حوکمی بەشەرعی خوا کردووەو هیچ کاتێك پێی وانەبووە یاساو دەستورێك لەحوکمی شەرعی خوا باشترە.

پرسیار به کێ دەوترێت هەڵگەڕاوە (المرتد)؟

وەڵام: پێناسەی پاشگەزبوون(تعریف الردة): بەکورتی بریتییە لە پەشیمان بوونەوەو پاشگەزبوونەوە لە ئیسلام دووای مسوڵمان بوون، ئەویش بە نکوڵی کردن لەشتێك یاهەموو شتە ئاشکراکانی ئیسلام، جا ئەو شتە ئاشکرایە چ لە لای خواوە دابەزیبێ یالای پێغەمبەری ئیسلام محمد ﷺ باس کرابێت، یاخود جێگیرکردنی ئەوشتانەی کە خوای تعهالی پاشان پێغەمبەر ﷺ نەفی کردوون و بەرهەڵستی لێیان کردووە، شێوازی پاشگەز بوونەکەش چ بەڕەفتار بێت وەك تەرك کردنی، چ بە گوفتاربێت وەك قسە پێکردنی، یان عەقیدەیی بێت وەك گومان پێ بردنی..هتد.

یا چاکتر بڵێین: بریتییە لە ئەنجام دانی کارێك لەوکارانەی کە ئیسلام هەڵدەوەشێنێتەوە.

ئیمامی کاسانی بەڕەحمەت بێت لە کتێبی(بدائع الصنائع)دا دەفەرمووێت: ڕیددەو پاشگەزبوونەوە لە ئیسلام ووتنی قسەیەکی کوفرە دوای هەبوونی ئیمان و باوەڕ لەدڵ و دەروونی ئەوکەسە،چونکە پاشگەز بوونەوە بریتییە لەهەڵگەڕانەوە بەسەر ئیمان).

ئیمامی (صاوي مالیکی) بەڕەحمەت بێت لە کتێبی(الشرح الصغیر) دا دەفەرمووێت: (پاشگەز بونەوە بریتی یە لە بێ باوەڕبونەوەی مسوڵمان

بە کوفرێکی ئاشکرا کە لەدەمی یەوە دەرئەچێت،یان کردەوەیەکە کوفری لێ ئەپشکوێتەوە).

هەروەها ئیمامی شەربینی شافعی لە کتێبی(مغنی المحتاج)دا دەفەرمووێت: (پاشگەزبوونەوە بریتی یە لە دابڕان لە ئیسلام،جاچ بە نیازو نیەتەوە بێت یاخود بەکردەوەبێت،یابەگاڵتەوە بێت یاخود بە کەللە ڕەقی و دڵ و دەروونییەوە بێت).

هەروەها بەهوتی حەنبەلی بەڕەحمەت بێت لە کتێبی(کشاف القناع) دا دەفەرمووێت: (پاشگەز بوونەوە بریتییە لە کوفرێك کە بەزمانی ئەنجامی ئەدات، یاخود لەدڵەوە ئەیدات، یان گومانێکە بەئیسلامی ئەیبات، یان بەکردەوە کارێکی کوفری لێ ئاشکرا ئەبێت).

دیارە ئەم باسە زۆر زیاتری پێویستە لەسەری بدوێین بەڵام بەکورتی مورتەد ئەو کەسەیە کە لە دینی خوا پاشگەز بووبێتەوە، یان ئەوەیە خۆی بەمسوڵمان بزانێت و بەڵام پشتگیری بێباوەڕان بکات لە دژایەتی کردنی ئیسلام و مسوڵمانادا.

پرسیار **بە كێ دەوترێت (المنافق) دووڕووو؟**

وەڵام: مونافیق، واتە دووڕووو لە ئەسڵی لە نەفەقەوە هاتووە، واتە ئەو كەسەی لەژێرەوە خیلافی دەرەوەیەتی، لە دڵا ڕقی لە ئیسلام و مسوڵمانانە، بەڵام لە سەرەوە لەگەڵ مسوڵمانانە، ڕونتر بڵێین بەدڵ بێباوەڕەو بەزمان باوەڕدار. جۆرەكانیشی دووجۆرە:

یەكەم : نیفاقی بیروباوەڕ(نفاق الأكبر):

ئەم جۆرە نیفاقە مرۆڤ لە دین و ئوممەت دەباتە دەرەوە و خاوەنەكەی لە ژێرەوەی ئاگردا دەبێت وەك خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾[1] واتە: دیارە كە دووڕووەكان لەچینی هەرە خواری ئاگری دۆزەخدان.

مونافیق ئەوكەسەیە كەبەشاراوەیی پەیامی پێغەمبەر ﷺ كە دینی خوایە بەدرۆ دەخاتەوە وەك خوای گەورە دەفەرموویێت: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللّهِ وَبِالْيَوْمِ الآخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ * يُخَادِعُونَ اللّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلاَّ أَنفُسَهُم وَمَا يَشْعُرُونَ * فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللّهُ مَرَضاً وَلَهُم عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾[2]

---

[1] - [النساء/١٤٥]

[2] -[البقرة/٨-١٠]

واتە: لەنێو خەڵکی‌دا کەسانێك هەن دەڵێن: باوەڕمان بەخواو بەڕۆژی دوایی هەیە کەچی درۆ دەکەن و، لەڕاستییدا بڕوایان نییە، بەڵکو دەیانەوێ ئێوە فریو بدەن و، وردە وردە لێتان نزیك ببنەوەو، لە دژتان پیلان بگێڕن و، پشێوی بخەنە ناوتانەوەو ڕیزەکانتان تێك بدەن، ئەوانە بەنیازی خۆیان دەیانەوێ فێڵ و تەڵەکە لەگەڵ خوداو ئەوکەسانەدا بکەن کە بڕوایان هێناوە بەڵام لەڕاستییدا تەنها لەگەڵ خۆیان فێڵ و فەرەج ئەکەن و زیانەکەشی هەر بۆ خۆیان ئەگەڕێتەوەو تەنها خۆیان دەخەڵەتێنن لە حاڵێکدا هەستیش بەو ڕاستییە ناکەن! دیارە هۆی بێ هەستیشیان هەر ئەمەیە کە دڵیان دەردو نەخۆشیی و حەسوودیی و گومان و ناپاکیی تێدایە جاخوایش ڕۆژ لەدوای ڕۆژ دەردو نەخۆشییەکەیانی زیاد کردن، جگە لەوەیش سزایەکی سەخت و ئێش پێگەیەنەریان بۆهەیە لەبەر ئەوە کەدرۆیان کرد، بەتایبەت ئەو دەمەی کە دەیانگوت بڕوامان بەخواو بەڕۆژی دوایی هەیە.

ڕێنمایی ئایەتەکانی (٨٬٩٬١٠)ی سورەتی بەقەرە:

١. خۆپاراستن لەدرۆوکاری دووڕوویی و فرت وفێڵ، دیارە کە ئەنجامی ئەو کارانەش هەر لەسەر خاوەنەکەی دەشکێتەوە.

٢. (المنافق) و دووڕوو کەسانێکن کە بەزمان ئیمان ئاشکرا دەکەن و، کوفرو بێ بڕوایی لەدڵ و دەروونیاندا دەشارنەوە.

(ئیبن عەباس) -خوای لێ ڕازی بێ - دەڵێ: دوو ڕووەکانی سەردەمی پێغەمبەر ﷺ (٣٥٠) پیاوو (١٧٠) ژن بوون، ئەوانیش پێکهاتبوون لە کەسانێکی هۆزی (ئەوس) و (خەزرەج) و جوولەکە، هاوڕێ لەگەڵ سەرۆکی دووڕووە موشریکەکانیش: کە ناوی (عەبدوڵڵای کوڕی سەلوول) بوو.

لە جۆرەکانی نیفاقی گەورەش بریتین لە:

* بە درۆخستنی پێغەمبەر ﷺ و ئەو هەواڵانەی کە باسی کردوون.

* بوغزاندنی پێغەمبەر ﷺ و ئەو شتانەی کە باسی کردوون.

* دڵ خۆش بوون بە شکستی ئیسلام و مسوڵمانان و ڕق هە ڵسان بە سەرکەوتنی ئیسلام و مسوڵمانان.

دووەم: نیفاقی کردەوە (نفاق الأصغر):

ئەمیان خاوەنەکەی سیفەتێکی مونافیقانی هەڵگرتوە بەڵکو بە ئەنجام دانی هەر کردەوەیەکی دووڕوان کە بریتییە لە خیلافی بەڵێن و درۆکردن و خیانەت لە ئەمانەت و.. هتد وەك لەو فەرموودەیەدا هاتوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێت: **(آيَةُ الْمُنَافِق ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ ، وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ)**[1] واتە: نیشانەکانی

[1] -(رواه البخاري (٣٣) ومسلم(٥٩))

دووڕووو سێیە: کاتێك کە قسە دەکات درۆ دەکات، کاتێـك کـە بـەڵێن دەدا بەڵێنەکە ناباتە سەر، کاتێك کە ڕاسپاردەی لا دانرا خیانەتی تێدا دەکات.

بە ڵام ئەگەر بە حەلاڵیان بزانێت ئەوە هەم سیفەتی کوفری ئەکەوێتـە سـەر، وە هـەم ئەبێتـە مونـافیقی گـەورە حوکمەکەشـی لـەدوواڕۆژدا ئەوەیــە کــەوا لــە ژێــرەوە ژێــرەوەی دۆزەخ دا بــە هەمیشــەیی دەسوتێنرێت..

هەندێک لە سیفاتی دووڕوان خوا بمان پاریزێت لەم کردەوانە:

وەك خیلافی بەڵێن و درۆکـردن و خیانـەت لـە ئەمانـەت و تەمبـەڵی کردن لە عیبادەت دا و ڕوپامایی لە عیبادەت دا و بەپەلە نـوێژکردن و کەم یادی خواکردن و تانەو تەشەرگرتنە مسوڵمانان و گاڵتـە کـردن بـە قورئان و سوننەت و سوێندخواردن بەدرۆ و مـاڵ بەخشـین بـەزۆر و سەر شۆڕکردنی مسـوڵمانان وڕووداو گـەورەکردن و ڕەخنـە گـرتن لـە قەدەری خوا و بەخراپ باس کردن و زمان لێـدان لـە پیـاو چاکـان و دواکەوتن لە نـوێژی جەماعـەت و بـڵاو کردنـەوەی خراپـەکاری بـە ناوی ئەوەی چاکە بڵاو دەکاتەوە و نـاوەوە و دەرەوەی وەك نـەبێت و ترسان لە ڕودانی شت و عوزر هێنانـەوە بـەدرۆ و فـەرمان کـردن بـە خراپە و قەدەغەکردنی چاکە و پیسکەیی و ڕەزیلی و خوا لە بیر چون

و بەدرۆخستنەوەی بەڵێنی خوای تعالی پاشـان پێغەمبەرەکـەی ﷺ و گرنگی دان بە ڕووکەش و فەرامۆش کردنی ناوەڕۆك وشارەزا نـەبوون لە دین و دڵ خۆش بوون بە هاتنی بەڵاو ناخۆشی بەسەر بڕواداران و غەم و پەژارە دەربـڕین بـە خۆشـی ئیمانـداران و زمـان لوسـی و زۆر ڕەویی و زۆر بڵێیی و شەرم کردن لە خەڵك و لەخوا شـەرم نـەکردن و لە کاتی ناکۆکی دا لەگەڵ براو خوشکە مسوڵمانەکەی قسەی ناشرین و زیـادە ڕەوی زۆر دەکـات و تۆمـەت و بوختـان بـڵاو دەکاتـەوە و چەندین خاڵی دیکە هەن کە دەبێت خۆمانی لێ بپارێزین.

پرسیار **پێناسەی (جاهل) نەزان چییە؟**

وەڵام: بە كورتی جاهل: واتە نەزان

وە هەروەها جەهل لە ڕووی زمانەوانییەوە: بریتییە لە بە خیلاف تێگەیشتن لە شتێك، وەك كەسێك پەرداخێك شیر ئەبینێ وا ئەزانێ دۆیە!! كورد ئەڵێ بە شیر دەمی سووتاوە فوو لە دۆ ئەكات!!!

لە ڕووی شەرعیشەوە واتە بێ ئاگا لە هەقیقەتەكانی ئیسلام، بۆیە پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: **(اللهم أرنا الحق حقاً وارزقنا اتباعه ، وأرنا الباطل باطلاً وارزقنا اجتنابه)**

بۆ تێگەشتنی زیاتر لە مانای جاهل دەتوانین بڵێین بە واتایەكی گشتی واتە: نەزان بێ ئاگابوون لە شتێك بەڵام دەكرێت كەسێكی جاهیل واتە نەزان نەزانیەكەی نەمێنێ ئەگەر هاتوو خوێندی و بەدوواداچوونی كرد، بە كورتیەكەی بۆ هەریەك لەو ووشانە زۆر شت هەن لە سەریان كە دەتوانین نموونە بهێنینەوە بەڵام ئەوەندە بەسە بۆ تێگەشتن لە واتای جاهیل.

پرسیار **پێناسەی (فاسق) لە سنوور دەرچوو چییە؟**

وەڵام: بە کورتی (فاسق): واتە تاوان کارو لە سنور دەرچوو.

(فاسق): واتە دەرچوون لە گوێڕایەڵی خوای گەورە وە بەو کەسە دەوترێت کە تاوان دەکات، بەڵام ئەمەش شیکاری زۆر زۆری تێدایە فاسقی وا هەیە لە ئیسلام پێی دەچێتە دەرەوە وە هەشە هەر پێی تاوانبار دەبێت بەپشتیوانی خوای گەورە هەندێکییان باس لێوە دەکەین.

وە هەروەها (فاسق) لەبنچینەدا لە (فسق)ەوە هاتوە، لەبنەڕەتدا ئەگەر دەنکی خورما لەتوێکڵی خۆی دەرچوو پێی دەڵێن (فسق)، کەواتە بەو کەسە دەڵێن: (فاسق)کە لە فەرمانی خوا دەرچووبێت.

زانایانیش زۆرتەفسیریان هەیە لە سەر ووشەی (فسق) بۆ نموونە:

ئیمامی (القرطبي) دەفەرمووێ: (فسق) واتە: دەرچوون لە گوێڕایەڵی (إطاعة)ی خوای گەورە.

وە ئیمامی(البیضاوي) دەفەرمووێ: (الفاسق) واتە: دەرچوو لە فەرمانی خوا.

وەئیمامی(الراغب الاصفهاني) دەفەرمووێ: (فسوق) بریتییە لە (ئەنجام دانی گوناە چ کەم بێ چ زۆر).

جۆرەكانی (فسق)

(فسق) دەكرێتە دوو بەش كە بريتين لە:

يەكەم: ئەو فسقەی كە پێی لە ئيسلام دەردەچيت.

دووەم: ئەو فسقەی كە پێی لە ئيسلام دەرناچيت.

(ابن عباس) ڕەزای خوايان لێبێت دەفەرمووێت: هەر ناوێك كە خوا بۆ غەيری مسوڵمانی بەكار بهێنێ وەكو (خاسر، مسرف، ظالم، فاسق) هەموويان بەمانای (كفر) دێن، واتە: بە (كافر) لە قەڵەم دەدرێن، بەڵام ئەو ناوانەی پێشوو كە خوا بۆ مسوڵمانان بەكاری بهێنێ ئەوا بەمانای (فاسق) دێن و بە گوناهبار لە قە ڵەم دەدرێن.

فسقی بێ بڕوايان دەكرێت بە دوو بەش:

* **(فسق)ی بيروباوەڕی:** وەكو (فسق)ی دووڕووەكان. هەروەك خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الفَاسِقُونَ﴾[1]

واتە: بەڕاستی دووڕووەكان لە ئايين دەرچوو ون.

* **(فسق)ی ڕەفتاری:** وەكو (فسق)ی (ئيبليس) نەفرەتی خوای لێبێت و پە نا دەگرين بەخوا لە شەڕو ئاشوبی هەروەك خوای گەورە

[1] -[التوبە/ ٦٧]

دەفەرمووێ: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلاَّ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ﴾[1]

واتە: ئێمە بە فریشتەکانمان ووت: کەوا سوژدە بۆ ئادەم بەرن هەموویان سوژدەیان برد، تەنها ئیبلیس (شەیتان) نەبێ کە لە ڕەگەزی جنۆکەکانە لە فەرمانی خوا دەرچوو (سوژدەی بۆ ئادەم نەبرد).

لە قورئاندا لە زۆربەی ئایەتەکاندا ووشەی (فسق) بۆ کافر و بێ بڕوایان بەکار هێنراوە: بۆ نموونە: خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ومَا يَكْفُرُ بِهَا إِلاَّ الفَاسِقُونَ﴾[2] واتە: بێگومان ئێمە ئایەت و نیشانەی ڕوونی خۆمان بەسەر تۆدا ناردۆتە خوارەوە، بەڵام هیچ کەسێك پێی ناڕازی نەبوو تەنها فاسقەکان نەبن.

هەروەها خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الفَاسِقُونَ﴾[3]

واتە: بێگومان دووڕووەکان بۆ خۆیان (فاسق)ن.

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێ: (فَالْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوابِي، وصَدَّقُوابِي، والفَاسِقُونَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِي وجَحَدُوا بِي)[4]

---

[1] -[الكهف/ ٥٠]

[2] -[البقره/ ٩٩]

[3] -[التوبه/ ٦٧]

[4] -(ابن عاصم، طبراني)

واتە: بڕواداران ئەو کەسانەن کە باوەڕیان پێ هێناوم (بەڕاستم دەزانن)، بەڵام (فاسق)ەکان ئەوانەن کە بەدرۆم دەزانن و دڵ ڕەقن بەرامبەر بەمن.

بەڵام ئەو جۆرە (فاسق)انەی کە پێی لە ئیسلام دەرنەچوون بریتین لە دوو بەش:

یەکەم: (فسق)ی بیروباوەڕی: هەروەك (ابن القیم) ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرمووێ: ئەم جۆرە کەسانە ئەوانەن کە: خاو-ەن ن (بدعە) ئەگەرچی بڕوایان بە خوای گەورە پاشان پێغەمبەر ﷺ هێناوە و حەرام بە حە رام دەزانن و حەڵاڵ بە حەڵاڵ دەزانن، بەڵام بەنەفامی بە دوای ئیسلام کەوتوون یان بە کوێری بە دوای هەڵەی زانایان کەوتوون، وەکو (خەوارج و رافیزی و قەدەری و موعتەزیلی و جەهمی...) یەکان.

هەروەها (فسق) گشتی ترە لە (بیدعە) هەروەك (ابن صلاح) دەفەرمووێ: **(كُلُّ مُبْتَدِعٍ فَاسِقٌ، ولَيْسَتْ كُلُّ فَاسِقٍ مُبْتَدِعاً)**[1]

واتە: هەموو خاوەن بیدعەیەك (فاسق)ە بەڵام هەموو فاسقێك خاوەن بیدعە نییە.

---

[1] - (فتاوی ابن صلاح لاپەڕە ٢٨).

دووەم: (فیسقی ڕەفتار): ئیمامی (نووی) ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرمووێ: **(وَأَمَا الفِسْقُ فَيحْصَلُ بِارْتِكَابِ الكَبِيرَةِ، أَوْ الإِصْرَار عَلَى الصَّغِيرَةِ)**[1] واتە:(فسق)بریتییە لە ئەنجام دانی گوناهی گەورە و سوور بوون لەسەر گوناهی بچووك.

ئەم جۆرە (فسق)ەش چەند بەشێك دەگرێتە خۆ، بۆ نموونە:

* **درۆکردن:** وەك خوای گەورە دەفەرموویێت: **﴿يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمَاً بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَافَعَلْتُمْ نَادِمِينَ﴾**[2] واتە: ئەی بڕوادارینە، ئەگەر پیاوێکی فاسق و خراپ هەواڵێکی بۆ هێنان ڕوونی بکەنەوە چونکە ناخۆشە لەسەر قسەو هەواڵی ئەو پیاوە خراپە کۆمەڵێ دووچاری سزا و ناڕەحەتی بکەن (لە پاشان کە هەواڵەکە درۆ دەرچوو بەداخ و مەراقەوە) پەشیمان ئەبنەوە. لێرەدا فاسق بەمانای (کاذب) هاتووە.

* **جوێندان:** هەروەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێ: **(سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ)**[3] واتە: جوێن دان بە مسوڵمان لە ئایین دەرچوونە.

---

[1] -(فتاوى النووى ص ٢٣٦).

[2] -[الحجرات/ ٦]

[3] -(رواه البخاري).

* **بوختـان:** هـەروەك خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: **﴿وَالَّـذِينَ يَرْمُـونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَـمْ يأْتـُوا بأَرْبَعَـة شُـهَدَآءَ فَاجْـلِدُوهُمْ ثَمَـانِينَ جَلْـدَةً ولاَتـَـقْـبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبــَداً وأُولِئكَ هُمُ الفَاسِقُونَ﴾**[1]

واتە: ئەوانەی بوختان بە ژنی پەرژین کـراو (داوێـن پـاك) دەکـەن و پاشـان چـوار شـایەدیان نـەهێنا ئـەوا هەشـتا داریـان لێبـدەن و بـە شایەدیان وەرمەگرن، چونکە بەڕاستی ئەوانەفاسقن.

* **نـاوو نـاتۆرە لەیـەکترنان:** هـەروەك خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: **﴿وَلاَتَنَابَزُوا بِالْالْقَابِ بِئْسَ الْاِسْمُ الفُسُوقُ بَعْدَ الاِيْمَانِ﴾**[2]

واتە: بانگی یەکتر مەکـەن بـە نـاوی نـاشرین و خـراپ، چونکـە لـە دووای باوەڕ زۆر ناشرین و خراپە ناوبانگی گونـاهو تـاوان بکەوێتـە شوێنیێ.

زۆری تریش هەن کەوا بە (فسق)ی ڕەفتار دادەنـرێن، وەکـو: (دزی، دووڕوویی بچوك، کوفری نیعمەت).

---

[1] -[النور/ ٤].

[2] -[الحجرات/١١]

پرسیار باسی ئەم کۆمەڵانە و سیفەتەکانییان بکە؟ (خەواریج) (مورجیئە) (جەهمیە) (موعتەزیلە) (موشەبیهە) (موجەسەمە) (سۆفیگەری) (جەبری) (قەدەری) (ئەشعەری) (ماتۆریدی) (ئەهلی کەلام) (ئەهلی سونەو جەماعە) (کۆمەڵی سەرکەوتوو (الطائفة المنصورة) (سەلەفی) (وەهابی) کێن و سیفاتیان چییە)}؟.

وەڵام: یەکەم: (خەواریج).

خەواریج: یەکەم تاقم بوون کە لە مێژووی ئیسلامدا پەیا بوون و لەسەر پێشەوا عەلی کوڕی ئەبی تاڵیب (خوا لێی ڕازی بێت) دەرچوون و هەندێ لە هاوەڵانیان کافر کرد، ژمارەیان دوانزە هەزار کەس بوو لەناو خۆیان دا عبداللەی کوڕی وەهەبی راسبی یان هەڵبژارد بۆ سەرکردایەتی یان، دواتر ئیمامی علی کوڕی أبو طالیب عبداللەی کوڕی عباس ی ناردە لایان(خوا لێیان ڕازی بێت) تاوەکو فیتنەکەیان گەورەترنەبێت ئەویش پاش مانەوەی بە سێ ڕۆژ توانی قەناعەت بە نیوەیان بکات و بیان گێڕیتەوە ژێر ڕکێفی خەلیفە پاشان ئیمامی عەلی جوابی بۆناردن و پێی فەرموون: (ئێوە بەڕێی خۆتان و ئێمەش بەڕێی خۆمان، بەمەرجێك خوێنی کەس بەناحەق نەڕێژن و ڕێگەی کەس نەگرن وزوڵمیش لەکەس نەکەن، و ئێمەش ڕێگەیماڵی خواتان لی ناگرین و شەڕیشتان لەگەڵ ناکەین تا ئێوە شەڕمان

لەگەڵ نەکەن) بەڵام دواتر کەوتنە خوێن ڕشتن و خوێنی هاوەڵێکی بەڕێز و خێزانەکەیان ڕشت بە ناحەق ئیمامی علی(خوا لێی ڕازی بێت) هێزیکی کۆکردەوە بۆیان چوو تاوەکو تەمێیان بکات ئەوانیش لە نەهرەوان کۆبوونەوەو پاش گەمارۆدانیان ئەبو ئەیوبی ئەنساری (خوا لێی ڕازی بێت)ئاڵایەکی هەڵکرد و فەرمووی هەرکەس بێتە ژێر ئەم ئاڵایە ئازادە بۆ کوێ دەچێت ئێمە تەنها بۆ ئەوکەسانە هاتوین کە دەستیان هەیە لە خوێنی عبدالله ی کوڕی خەبابی کوڕی ئەرەت و خێزانەکەیدا (خوا لێیان ڕازی بێت) بەوشێوەیە کۆمەڵێکی تر هاتنە ژێر ئاڵاکەو ئەوی کەمایەوە ژمارەیان هەزار کەسێک دەبوو لەگەڵ سەرکردەکەیان دا وەپاشان شەڕ دەستی پێکرد هەرزوو خەواریجەکان شکان و سەرکردەکەشییان کوژرا و لە پاش خۆشییان تە نییا سێ کەس مانەوە دواتر ئەوانیش کوژران و کەسی تر نەمایەوە.

بیرو باوەڕیان وایە کە درووستە لەسەر ئەو پێشەوا مسوڵمانانە ڕاپەڕن کە ستەم و فیسقیان لێ پشکواوە و دەرکەوتوە، وە مسوڵمان بەتاوانی گەورە کافر ئەکەن و دەڵێن:بە نەمریش لە ئاگری دۆزەخ ئەمێنێتەوە، هەروەها باوەڕیان بە شەفاعەتیش نییە.

سەبارەت بە حوکمی خەواریجیش: شێخی ئیسلام ئیبنو تەیمیە (بەڕەحمەت بێت) دەفەرموویت: زانایان تێکڕا کۆکن لە سەر خراپەکاری و گومڕا بوونی خەواریج، هەر چەند یەکدەنگ نیین لەسەر کافر کردنییان، بگرە دوو ڕای جیاواز لەسەر ئەم تاقمە گوتراوە، ئەویش مەزهەبی ئیمام ئەحمەدو ئیمام مالیکە، هەروەها لە مەزهەبی ئیمام شافعیش دیسان کێشە لە سەر کافرکردنییان هەیە.

دووەم: (مورجیئە). یەکێکە لە تاقمە کەلامەییەکان، کە خاوەن تێگەیشتن و بیرو بۆچوونێکی هەڵەن لە بواری ئیمانەوە، کە لە نێو خۆیاندا زۆر چوونیەك نین، کە هەڵبەت قسەیان سەبارەت بە زۆر تاقم ولایەن کردووە، یەکەم کەسیش کە قسەی ئیرجائی لێ دەرکەوت (ذر بن عبد الله المذحجي)یە، توندترینییان ئەوانەن کە ئەڵێن: ئیمان تەنها ناسینە و کوفریش بریتییە لە جەهل بەخوا، کە لەقسەکانییان ئەوە وەر ئەگیرێت کەوا ئیبلیس و فیرعەون تێراو تێر بڕوادارن؟،وە پێیان وایە کەوا ئیمان بەس بریتییە لە بەڕاست دانان و کردەوەش ناچێتە جوغزی ئیمانەوە، پێیان وایە کەسێك مادام لە دڵەوە بڕوادارە، ئەوە ئەگەر کردەوەشی نەبن، هەر بڕوادارەو ئەهلی بەهەشتە؟!

لە ڕووی زمانەوانیشەوە، "ئیرجاء" واتە: دوا خستن، هەروەك خوی گەورە دەفەرموێ: ﴿قَالُواْ أَرْجِهْ وَأَخَاهُ﴾[١] واتە: مۆڵەتی بدەو دوای بخە، هەروەها بۆئەوەش بەکاردێت کە ئومێدی پێ بدات، بە پێی ئەو مانایە مورجیئە دێن کردووەوە لە ئیمان جیا دەکەنەوە، واتە: تاخیری ئەکەن، یان لەبەر ئەوەی کە سزاکان لە تاوانباران دوا ئەخەن! وە پێیان وایە کەوا تاوان هیچ کارێك ناکاتە سەر ئیمان، هەروەك تاعەتیش لەگەڵ کوفردا ڕێك ناکەوێت.

بە ناوبانگترین قسەکانی مورجیئەش ئەمانەی خوارەوەن:

- ئیمان تەنها بریتییە لە بەڕاستدانان و ناسین لە دڵ، کە ئەمە قسەی جەهمییەکانیشە ئەگەر لەگەڵی ڕێك بکەون.
- ئیمان بریتییە لە گوفتاری زمان، ئەگەر ڕووتیش بێت لە ڕووی بیرو باوەڕەوە، واتە: مادام لە زمانەوە ئەڵێن: ئیمانداریین ئەگەر لە دڵیشدا ئیمانی نەبێت، هەر بڕواداره، کە ئەمەش قسەی کەرامییەکانە.

---

[١] - [الأعراف/١١١]

- ئیمان گوفتاری زمان و بەڕاستدانانی دڵە بەس، ئەمەش قسەی فوقەهای مورجئیەکانە، کەواتە کردەوەکانی جەواریح بەدەرن لەم پێناسەوە، وە وا ئەزانن کەوا ئیمان جێگیرەو نە زیاد ئەکات و نە کەمیش ئەبێت!، کە ئەمەش پێچەوانەی بیرو باوەڕی ئەهلی سونەو جەماعەیە.

سێیەم: (جەهمییە). جەهمییەکان ئەوانەن کە شوێن جەهمی کوڕی سەفوان کەوتوون، کەپێیان وایە بوونی خوا شتێکی موتڵەقە،بەڵام ئەو سیفەتانەی کە خوا هەیەتی لێی دا ئەڕنن، بۆ نموونە خوای گەورە دەفەرموێت:دەستم هەیە، ئەوان دەڵێن نەخێر نییەتی، خوای گەورە دەفەرمووێت:إستواء دەکەم لەسەر عەرش ئەوان ئە ڵێن نەخێر إستواء ناکات،ئەویش گوایە بەوشێوەیە بەرگری لەخوای گەورە ئەکەن دەڵێن: نابێ وەك دروستکراوەکانی دەست و قاچی هەبێ و إستواء بکات، وە هەڵوێستیان وایە کە قورئان مەخلوقەو کەلامی خوا نییە، وە خوای گەورە بە سیفەتی قسەکردن قسە ناکات بەڵکوو بەس دەنگە ئەدرێ بە گوێدا!، وەهەروەها دەڵێن: هەموو کردەوەکانی بەندە خوای گەورە پێیان ئەکات و هیچ ئیختیارێکی بەندەکانی تیا نییە!،وە لە بارەی ئیمانیش ئەڵێن: ئیمان بەس بریتییە لە تەسدیق بە زمان، ئەگەر بەزمان بڵێن ئیماندارم ئەگەر شایەتیش نەهێنێ ئەوە مسوڵمانە.

چوارەم: (موعتەزیلە).

ئەمانیش کۆمەڵێکن سەرچاوەکەیان دەگەڕێنەوە لای (وائیل بن عطاء الغزال)، بەوە ناسراون کە ئەقڵیان پێش نەقڵ دەخەن، هەروەها قەدەری و وەعیدی و عەدلیشیان پێ ئە ڵێن، بۆیەش پێیان ئە ڵێن موعتەزیلە، چونکە دامەزرێنەری ئەم فیکرەیە دوای ناکۆکی لە بارەی حوکمی فاسقەوە، خۆی لە کۆڕی شێخ حەسەنی بەسڕی بە دوور ئەگرێت، ئەویش دوای ئەوەی کە پێشەوا حەسەنی بەسڕی"بەڕەحمەت بێت "ئەم و (عمرو بن عبید) ی لە مەجلیسی خۆیدەرکردبوو، چونکە ئەیان وت: فاسق نە بڕوادارەو نە بێ باوەڕ، بۆیە لەو ڕۆژە وە ئەمان و ئەوانەی کە لەسەر ئەو فیکرەیەن پێیان ئەوترێت: موعتەزیلە.

پێنجەم: (موشەبیهە)

ئەوانەن کە سیفەتەکانی خوا دەشوبهێنن بە سیفەتی بەندەکان، وەك پێکەنین و تووڕەبوون و دابەزین العیاذ بالله.. هتد

شەشەم: (موجەسەمە).

ئەوانەن کە ئەندامەکانی خوا بە هی بەندەکان دەچوێنن، وەك دەست و قاچ و شێوە..هتد

حەوتەم: (سـۆفیگەری) ئەمـانیش کـۆمەڵێکن، کە داوای زوهـدو بەندایەتی و خەڵوەو پشتکردن لە دونیاو لە خواردن و خۆنەشـۆردن و لەبەر کردنی جلی زبرو.. هتد دەکەن، گوایە بەو شتانە دڵـەکان سـاف ئەبنەوە، هەندێکی تر دەڵـێن: لـەوە هـاتووە کـە جلـی سـووف لەبـەر ئەکەن، هەندێکیش ئەڵێن نا لەوە هاتووە کـە دەیانـەوێ دڵـی خۆیـان سـاف بکەنـەوە لـە خۆشویسـتنی دونیـاو ئـافرەت و پێکـەنین و حـەزوئارەزوو... هتـد. دیـارە بیدعـەو خورافیاتیـان گـەلێك زۆرە تـا ئاساتی شیرك و کوفریش پەنا بەخوا، وەك(ابن عربـی الصـوفی) یـان کە لە (دمشق) لەخاك نراوە دەڵێ: **(الـرَّبُّ عَبْـدٌ، والْعَبْـدُ رَبٌّ، يَالَيْـتَ شِـعْرِي مَـنِ الْـــمُكَلَّفُ؟).** واتــە: پــەروەردگار بەندەیــە، بەنــدەش پەروەردگارە، ئایا لەو کاتە کێ تەکلیف بارە؟ (نعوذ بالله).

یان سۆفییەکی تریان دەڵێ: **(وَمَا الْكَلْبُ والخِـنْزِيرُ اِلاَّ إِلهنُاَ، ومَا اللهُ إلاَّ رَاهِبٌ فِي كَنِيسـةِ).** واتـە: سـەگ و بـەراز خـوای ئێمـەن، بـەڵام هەرچی خوایە وا لە ناو کڵێسا گۆشەگیر بووە (نعوذ بالله).

وە هەندێکیان بانگەشەی غەیب زانی ئەکەن و پێیان وایـە کـەوا پیـاو چاکـانیش لەغـەیب دەزانـن و نـزاو پـاڕانەوەو هـاوارکردنە گـۆڕی پیاوچاکان بەشتێکی ئاسـایی دادەنێن،پـەنادەگرین بـەخوای گـەورەو بەدەسەڵات و بێ هاوتا.

هەشتەم: (جەبری).

ئەوانـەن کـە پـێ یـان وایـە بەنـدەکان لای خـوای گەورەوە زۆریـان لێکراوە کە گوناهو تـاوان ئەنجـام بـدەن،بۆیە بڕوایـان وایە کە بەنـدە بەهیچ گوناهێك تاوان بار نابێت،خواپەنامان بـدات، کەئەمە ئەوپەڕی درۆو بوهتانە بۆ خوای گەورە.

نۆیەم: (قەدەری).

قەدەری ئەوانەن کە ئینکاری ئەوە ئەکەن کە خوا لە قەدەرەوە علیمی بەشتەکان هەبووبێت، وە یەکەم کەسیش کە ئەم ڕایەی داهێنا کەسێك بوو بە ناوی (معبد الجهني) پاشان (غيلان القدري) هـاتن ئینکـاری ئەوەیان کرد کە خوا عیلمی بەشتەکان هەبووبێت، ئەو کاتە کە عیلمی پێیان ئەبێ کـە شـتەکان ڕوودەدەن.. حوکمیشـیان وەك ئـیمام شـافعی دەفەرمووێت: ئەگەر ئینکارییان لە عیلمـی خـوا کـرد ئـەوەپێی کـافر ئەبن.

دەیەم: (ئەشعەری).

کۆمەڵێکن سەرەتایان ئەگەڕێتەوە سەر پێشەوا(أبي الحسن الأشعري) کە هەمان شێوازی ئەهلی کەلامی هەبوو سەبارەت بە بیروباوڕو وەلامدانەوەی دژەکانی، دامەزرێنەری ئەم بۆچونە (أبو الحسن علي بن إسماعيل الأشعري)یە کە لە بەسڕە لە ساڵی(٢٦٠)ی کۆچی لە دایك بووە و لە بەغدا لە ساڵی(٣٢٤)ی کۆچی وەفاتی کردووە، ئیبنو عەساکر بە (ڕەحمەت بێت)، دەڵێت:ئەبو حەسەنی ئەشعەری، پانزە ڕۆژ خۆی لە خەڵکی شاردەوەو لە ماڵەوە خەریکی موتالاو لێکۆڵینەوە بووە، پاشان کە دەرچووە، چۆتە مزگەوت و عەباکەی خۆی لەبەردا دا ئەکەنی و ڕای ئەگەیەنێت کە ئەو بیرو باوەڕەی کە پێشتر هەیبووە وەك عەباکەی کە دایکەند، لەخۆی داماڵیوەو پەشیمان دەبێتەوە، لەپاش ئەمە هەڵسا بەسەر لە نوێ نووسینەوەی بیرو باوەڕی ڕاست و درووستی ، جا ئەشعەرییەکان ئەوانەن کە لەسەر ڕا کۆنەکەی شێخ حەسەنی ئەشعەری مانەوە، کە ئەو خۆی لێ بەری کردوون.

یانزەیەم: (ماتۆریدی).

قوتابخانەیەکی فیکرییە، کە شوێن کەوتەی ئەبوومەنسوڕی ماتۆریدین، وە یەکێ لە فیرقە کەلامییەکانن، وە زۆریش لە فیکری ئەشعەرییەکان دوور نین، تەنها لە چەند شتێکی سادە نەبێت، کتێب و نووسراویان زۆرە یەکێ لەوانە عەقیدەی طەحاوییە، کە ئیمام طەحاوی حەنەفی نووسیویەتی.

دوانزەیەم: (ئەهلی کەلام).

کۆمەڵێکی فەلسەفین و دەڵێن: ئیمان بریتییە لە بەڕاست زانین بە زمان و بەبێ بەڕاست زانینی دڵ و کردەوەکان، وە ئەقڵی خۆیان ئەخەنە سەرو نەقڵەوە، واتە:کۆمەڵێکی عەقڵانین و عەقڵ پیرۆز دەکەن، ئەگەر ئایەتێك یان فەرموودەیەکی ڕاست نەچێتە عەقڵیان وەری ناگرن و ڕەتی دەکەنەوە، یەکێ لەسەرکردە هەرە بەرچاوەکانیشیان کەزۆر کاریگەری هەیە لەسەریان کەسێکە بە ناوی باقلانی.

بێ لەویش زۆر کاریگەرن بە فیکری ئەرستۆ و ئەفلاتوون.. کاتی خۆیشی موحەمەد عەبدەو جەمالەدینی ئەفغانی پەیڕەوی ئەم جۆرە بیرو بۆچوونەیان دەکردو ئێستاش کۆمەڵێکی زۆر کۆلکە خوێندەوارو نووسەری بێ دین و مولحید خۆیان بەم قوتابخانەدا هەڵواسیوەو لێرەوە لەدین دەدەن.

سیانزەیەم: (ئەهلی سوننەو جەماعەت).

ئەهلی سوننەت و جەماعەت: ئەوانەن کە پێك هاتوون لە کۆمەڵی ڕزگار بوو و کۆمەڵ و لایەنی سەرکەوتوو تا ڕۆژی دوایی،چونکە سەرەتایان پێشینەی ئەم ئوممەتە بوون کە سەقامگیر بوون لە سەر شوێن پێهەڵگرتن – الاتباع - و دروکەوتنەوەو وەلانانی داهێنان – الابتداع - لە بنەماو بەشەکانی دیندا، وە زاراوەی (ئەهلی سوننەت) یش لە سەدەی دووەمدا دەرکەوت، کاتێ خەڵکانی هەواو ئارەزوو بازو کۆمەڵەکان زۆر بوون، جا ئیتر بەو ناوە لە جێگە لە خۆیان پێی جیا کرانەوە.

چواردەیەم: (کۆمەڵی سەرکەوتوو (الطائفة المنصورة) کێن و سیفاتیان چییە)؟

کۆمەڵی سەرکەوتو- الطائفة المنصورة – پێغەمبەری خوا ﷺ پێناسەی کردوون هەروەك چۆن لەو فەرموودەی باسی کۆمەڵەکان ئەکات، وە فەرموودەیەکی دەست بە دەست- متواتر- ە بە هۆی زۆری ئەو ڕێگایانەوەی لێی گێڕدراوەتەوە، هەنێکیان هەندێکیان بەهێز ئەکەن، پێغەمبەری خوا ﷺ ئەفەرموێت: **(افترقت اليهود على إحدى وسبعين فرقة، وافترقت النصارى على اثنتين وسبعين فرقة، وستفترق هذه الأمة على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة، قيل: من هي**

یا رسول الله؟ قال: من كان على مثل ما أنا عليه وأصحابي .وفي بعض الروايات هي الجماعة)[1] واتە: جوولەکە بوون بە حەفتاویەك بەشەوە، وە گاورەکان بوون بە حەفتاودوو بەشەوە، وە ئەم ئوممەتە لە داهاتودا ئەبن بە حەفتاوسێ بەشەوە، هەموویان لە ئاگردان تەنها کۆمەڵێکیان نەبێت، وتیان: کێن ئەوانە؟، فەرمووی:ئەو کۆمەڵەی کە لە سەر وێنەی ئەوەن کە منو هاوەڵەکانمی لە سەرین ، وە لەهەندێ ڕیواتی تردا دەفەرمووێت: کۆمەڵی موسڵمانان).

هەروەها لە وەسفی ئەم کۆمەڵەدا لە فەرموودەی ڕاستو دروست هاتووە، کە پێغەمبەر ﷺ هەواڵی داوە کە هەن و لە بوندان وەك لە فەرموودەکەی جابری کوڕی سەمورەو مەعاویەو ئەبی هورەیرەوەو جگە لەوانیشدا هاتووە، کە لە پێغەمبەری خوا ﷺ ئەفەرمووێت: **(يقاتلون على أمر الله)**[2] واتە: لە سەر فەرمانی خوا ئەجەنگن. وە فەرمووی: **(قائمين على أمر الله)**[3] واتە: لە سەر فەرمانی خوا بەرداوام ڕاوەستاون)، کەواتە ڕاستیو حەقیقەتی کۆمەڵی سەرکەوتوو

---

[1] -(رواه أبو داود والترمذي وابن ماجه والحاكم، وقال :صحيح على شرط مسلم).

[2] -(رواه مسلم (١٩٢٠) عن ثوبان، ورواية لا تزال عصابة رقم (١٩٢٤) عن عقبة بن عامر، ومن حديث جابر (١٩٢٣)

[3] - رواه البخاري (٧١، ٢٩٤٨)، ومسلم (١٠٣٧) عن معاوية بن أبي سفيان.

ئەوەیە کە لە سەرئەوەن کە پێغەمبەری خـوا ﷺ لەسـەری بـووە ، وە ئەوان پابەندودەستگرتون بەفەرموودەکانیەوە.

بەڵام کێن؟ ئەوە ئیمامی ئەحمەد (ڕەحمەتی خوای لێبێ) ئەفـەرموێت: "ئەگەر ئەهلی حەدیس وفەرموودە نـەبن ئیـتر نـازانم کـێن" مانـای: ئەوانەی کە دەستگرتوو بوون بە سوننەتی پێغەمبەرەوە ﷺ کاتێك کـە ئوممەت پەرتەوازە بوو بۆ خەوارج و موعتەزیلەو باتنیەکان و بوون بە چەند بەشێکەوە، ئەوجا ئـەهلی ئەسـەرو ئـەهلی فـەرموودەو ئـەهلی سـوننە مانـەوە، کـە هـەموویان لـە ژێـر نـاوی ئـەهلی سـوننەت و جەماعەت پێناسـە دەکـرێن و لـە سـەر پـەیڕەوی پێغەمبـەرو هاوەڵـە بـەڕێزەکانی بـەردەوام بـوون، وە مەبەسـت لـە ئـەهلی حـەدیس و فەرموودەش هەر ئەوە نیە کە یەکێك خەریکی زانیاری فـەرموودەبێت و بەس، بەڵکو ئەوەی شوێن کەوتەی سوننەت و ڕەوشتی پێغەمبـەری خوایە ﷺ.

چونکە هەموو تاقمو کۆمەڵەکان بانگەشەی ئـەوە ئەکـەن کـە شـوێن کەوتەی قورئانن، بەڵام تەنها ئەهلی سوننەت لە نـاو هـەموو کۆمەڵـە داهێنراوەکانی تر جیاکراوەنەتەوەو دەستیان بە سوننەتی پێغەمبـەرەوە ﷺ گرتووەو پابەندی فەرموودەکانی پێغەمبەرن ﷺ.

کەواتە ئەوە ڕەوشت و سیفاتیانە، سەبارەت بە جێگەو شوێنی کۆمەڵی سەرکەوتووش شوێنێکی دیاریکراویان نییە، بەڵام وەك شێخی ئیسلام (ڕەحمەتی خوای لێبێت) باسی کردووە، ئەو فەرموودانەی لەم بارەوە هەن بەڵگەن لە سەر ئەوی کە لە کاتی دنیا کۆتایی بوندا کۆبونەوەی ئەم کۆمەڵە لە وڵاتی شام دەبێت، وە لە فەرمودەی ڕاستی پێغەمبەردا ﷺ هاتووە کە ئەفەرمووێت: **(إِنَّ الإِيْمَانَ لَيَأْرِزُ إلى المدينَةِ كَمَا تَأْرِزُ الحَيَّةُ إلى جُحْرِها)**[1] واتە: باوەڕ ئەگەڕێتەوە بو مەدینە یان لە نێوان هەردوو مزگەوتا- مزگەوتی حەرامو مزگەوتی مەدینە- هەروەك چۆن مار ئەگەڕێتەوە بۆ ناو کونەکەی خۆی.

ئەم فەرموودەیە ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە ئەو دوو شوێنە هەردووکیان دەبنە شوێنی جێگیربوونی ئیمان و باوەڕو تاڕۆژی دوایی.

بەڵام وڵاتی شام شوێنی شەڕو پێکدادان ئەبێت لە گەڵ بێ باوەڕاندا، وە هیچ پێچەوانەیەك لە نێوان ئەم دوو کارەدا نییە، چونکە ئەم ئوممەتە یەك ئوممەت و یەك لاشەیە، وە وڵاتی ئیسلام هەر یەکێکە، وە ئەم سنوورانەی کە هەیە هەمووی دەبێت لابرێت و نەمێنێت، وە خاڵی سەرەکی و بنچنەیی لە موسڵمانان‌دا ئەوەیە کە هەموو یەك بەرەن

---

[1] -(البخاري (١٧٧٧)، مسلم (١٤٧)، ابن ماجه (٣١١١)، أحمد (٢٨٦/٢، ٤٢٢)، عن أبي هريرة. ورواية "بين المسجدين" عند مسلم (١٤٦) عن ابن عمر.

و یەك نەتەوەن، جا وڵاتی شام ئەو كاتە ئەبێتە شوێنی پێكدادانو دەستەویەخە لە گەڵ كافراندا، بەڵام شوێنی مانەوەی باوەڕو پتەوبوونی ئەوە بریتی دەبێت لە وڵاتی هەردووحەرەم بە تایبەت نێوان مەككەو مەدینە، وە بە تایبەتی تر لە نێوان خێڵی تەمیم وەك پێغەمبەر ﷺ هەواڵی داوەو دەفەرمووێت: **(هم أشد أمتي على الدجال)**[١]. واتە: (لەكاتی ئاژاوەی دەججالدا ئەوان – واتە خێڵی تەمیم – بە هێزترین كەس ئەبن لە سەر دەججالو لە ناوبردنی).

ئەگەر فەرموودەكان هەموو بخەینە پاڵ یەكو سەیریان بكەین ئەبینین كە پێغەمبەر ﷺ باسی كردووە كاتێك كە ڕۆژی دوایی دێت، ڕۆم – واتە نەسرانیەكان- زۆرترینی خەڵك ئەبن، وە داستانێك لە گەڵ ڕۆمەكاندا دروست ئەبێت، وە هاتنی دەججال دوای ئەو داستانە ئەبێت، وە ئەو كاتە ئەم ئوممەتە زۆر پێویستە بۆ شەڕكردنیان ، وە شەڕەكە ئەكەوێتە وڵاتی شام ئەعماق و دابق وە لەو كاتەشدا جوولەكە لەو ناوچانە كۆ دەبنەوەو موسڵمانان شەڕیان لە گەڵ دەكەن، خوای گەورەش زاناترە.

---

[١] -(البخاري (٢٤٠٥)، مسلم (٢٥٢٥) عن أبي هريرة).

پانزەیەم: (سەلەفی) بەکێ دەوترێت شوێن کەوتەی(سەلەفی ساڵح)؟

سەلەفی: واتە کەسێکە پەیڕەوی بەرنامەی پێشینانی باشمان(السلف الصالح) دەکات.

سەلەف: واتە شتێک ڕابوردوو و تێپەڕی بێت، بە کوردی پێشین دەگەیەنێت، واتە ئەوانەی پێش ئێمە و سەردەمی زێڕینی ئیسلام کە بریتییە لە سێ سەدەی یەکەمی ئیسلام، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێت: **(خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثَلاَثًا ثُمَّ يَجِيءُ قَوْمٌ مِنْ بَعْدِهِمْ يَتَسَمَّنُونَ وَيُحِبُّونَ السِّمَنَ يُعْطُونَ الشَّهَادَةَ قَبْلَ أَنْ يُسْأَلُوهَا)**[١] واتە: باشترین سەدە و سەردەمێک سەردەمی منە، پاشان ئەوانەی دوای ئێمە دێن، پاشان ئەوانەی دوای ئەوانیش دێن، پاشان لەدوای ئەمانە خەڵكانێک پەیدا دەبن قەڵەو دەبن و حەزیان بە قەڵەوییە (واتە حەزیان لە خواردنە و گرنگی زۆری پێ دەدەن)، شایەتی دەدەن پێش ئەوەی لێشیان داوا بکرێت (ئەوەش زەمە بۆیان).

باشی و قەبووڵی ئەوانە(پێشێنانمان) لەبەر ئەوەبووە کە دەقیان گرتووە بە ڕێگای ڕاست و دروستی ئیسلامەوە، کە ئەویش خۆی لە

[١] -(أخرجه السيوطي و صححه الألباني).

قورئـان و سـوننەتدا دەبینێتـەوە، ئەوەیـە بەرنامـەی پێغەمبـەر ﷺ و هاوەڵەکانی، هەروەکو خۆی لە فەرموودەیەکی باسی ئەوە دەکات کـە ئەم ئوممەتە دەبێتـە حـەفتا و سـێ بـەش هـەمووی بـۆ ئـاگرن تـەنها یـەکێکیان نـەبێت، ئـەوانیش دەبێـت لەسـەر ڕێگـەی پێغەمبـەر و هاوەڵەکانی بن، شایەنی باسە ئەم کۆمەڵانـە لەسـەر بناغـەی لادان و گـۆڕین و پووچکردنـەوە ئەسـڵێکی ئـەم دینـە لـە کۆمـەڵی حـەق جیادەبنەوە، یـان عەقیـدەیان شـێواو و گـومڕایی تێکـەڵاو بـووە یـان حـەڵاڵ و حـەرامیان دەسـتکاری کـردووە بـەبێ بەڵگـە، هـەرچوار ئیمامەکانیش (مالیک و ئەبووحەنیفە و شافیعی و ئەحمەد) هەموویان هەر لەسەر ڕێگای سەلەف بوون (ڕەحمەتی خوایان لێ بێت)، هەموو کەسیش بە ڕادەی دەرچـوونی لـە قورئـان و سـوننەت کەم و کـورتی دەبێت و کەسیش بێ هەڵە نییە مەگەر پێغەمبەرمان ﷺ کە بێ هەڵە و تاوانە. ئەگەر بەکەسێکیش بوترێت سەلەفی لەبەرئەوەی بە چـەوتی و بیدعـە و دەرچوونـەکانی موسـوڵمانی نەشـارەزا و کۆمەڵـە گومڕاکـان ڕازی نییە، ئەوە جائیزە و سوپاس کراوە، هەموو دەبێـت هـەروا بـین، توند بین لەسـەر دەرنـەچوونی خـەڵکی و موسـوڵمانان لـە بەرنامـەی ساغی دینەکەمان کە قورئان و سوننەتە، وە شـەرتیش نیـیە هەرکـاس ناوی لەخۆی نا سەلەفی لەسەر ئەو ڕێـگە ڕاسـتە بێـت کە پێشـینانی

ئومەتی لەسەربووە، بەڵکو بەپێچەوانەوە تێکەڵەیەك هەیەو و ڕاست و چەوتیشیان هەر بە قورئان و سوننەتی پێغەمبەرمان ﷺ دەناسرێنەوە، بۆیە دەبێت تاکی مسوڵمان خۆی شارەزابکات لەبیروباوەڕی ڕاست و دروستی ئیسلام تاوەکو لەسەر ڕێگای ڕاست بمێنێتەوەو بەدووربێت لەسەرجەم ئەو تاقم و کۆمەڵانەی کەلایان داوە پشتیوان بەخوای گەورە.

کەواتە ئەگەر بەم شێوەیە بوو ئەوا هەموومان دەبێت شوێنکەوتەی سەلەفی ساڵح بین، بەڵام دەبێت تێبینی ئەوەش بکەین کە سەلەفێتی تەنها ناوێک نییە و هەرکەسێک وتی ئیتر بەهەشت بۆ خۆی بەرێتەوە! بەڵکو سەلەفێتی بەرنامەیە و ناوەڕۆکە، ئەوەی پەیڕەوی دەکات بەڕاستی شوێنی ڕێگای پێغەمبەر ﷺ و هاوەڵاکانی کەوتووە.

کەوابوو:سەلەف واتا ڕابردوو ، سەلەفی واتا شوێنکەوتەی پیاوچاکانی ڕابردوو بەڵام وا دیارە شێخ فەوزان ئەو ناولەخۆنانەی پێ پەسەند نییە، دەفەرموویت : "خوا دەزانێت کێ شوێنکەوتەی سەلەفە بۆیە پێویست ناکات بڵێیت سەلەفیم" ، وە زانایانی تر هەن دەفەرموون: دروستە و دەکرێت.

شانزەیەم: (وەهابی):

هەر سەلەفییەت دەگرێتەوە، مەبەستیش لەو ناوە (موحەمەدی کوڕی عەبدول وەهاب) ە-ڕەحمەتی خوای لێ بێت- لەگەڵ هەموو ئەوانەی بۆچونیان وەکو ئەو وایە،بەڵام ناوی وەهابی، خوازیاری خۆی نەبووە، بەڵکو قوتابی و هاوڕێکانیشی ئەوناوەیان دانەناوە،وە هەروەها کەسانێکیش کە خۆیان بە شوێنکەوتووی قورئان و سوننەت بزانن، بەڵکوو ئەم نازناوە لەلایەن دوژمنانی ئیسلام و کوفرەوە نووسێنراوە پێیانەوە، ئەگینا جائیز نییە بۆ موسوڵمانێکی ڕاستگۆ بڵێت من وەهابیم!

موحەمەدی کوری عەبدولوەهاب-ڕەحمەتی خوای لێ بێت- لەساڵی(١١١٥)ی کۆچی لەدایک بووە، لە سەردەمی خۆیدا بە تازەکەرەوەی دین دادەنرێ و توانیوێتی خەڵکێکی زۆر بگێڕێتەوە سەر بەرنامەی قورئان و سوننەت و لە بیدعە و لادانەکان ڕزگاریان بکات.

تێبینی: دیارە باس کردنی ئەم کۆمەڵانە تەنها بە کورتی یەك باسیان لێوە کراوەو تاقم و کۆمەڵی تریش هەن کەئاماژەیان پێ بکرێت بەڵام بە پێویست نەزانرا باسیان بکەین، چونکە زۆرینەیان هەر لەم بیرو بۆچونانەوە سەرچاوەیان گرتووەو بەشێوەیەکی نوێگەری دێنەوە

مەیدان ، وە ئەمەشی کەلێرەدا ئاماژەمان پێکـردوون بـۆ ئـەوەیە لانـی کەم تاکی مسوڵمان ئاگـاداری ئـەو بیـرو بۆچونانـە بێـت کـە لـە نێـو کۆمەڵگای ئیسلامی دا بڵاو بونەتەوە،تابزانێت کام ڕێگـا بگرێتـە بـەر تاوەکو لە دونیاو دوارۆژیش دا سەرفراز بێت،چونکە لە پاش وەفـاتی پێغەمبـەری خـواوە ﷺ تـاوەکو ئێسـتا دەیـان کـۆمەڵ بیروبۆچـون و تاقمی گومڕا دروست بوون و، بەردەوامیش هی تازە دروست دەبن کە بە هەزارەها وتارو نوسین و کتێبی چاپ کراویشییان بڵاو کراونەتـەوە و کەسانێکی زۆریش لە مسوڵمانان بێ ئاگـا یـان بـە ئاگـا یـان دەیـان دەستی ناحـەز بـە ئیسـلام ڕەواج بـە کتێـب و ناملیکـەی ئـەو تاقمـە گومڕایانە دەدەن وە هەموو پاڵپشـتێکی مـاددی و مەعنـەوی یـان بـۆ دەکرێت وە کردوویانن بە مەنهەج بۆ پەروەردەکردنی تـاکی مسـوڵمان ئەوەش بزانە کەوا چارەسەر تەنها گەڕانەوەمانە بۆ ئەسـڵی قورئـان و سوننەت کە دەتوانین بە هەوڵ و کۆششـی سـەر ڕاسـتانە بـۆ خـوای گەورە بەنییەتێکی پاکەوە و بەپشتیوانی خوای گەورە و لەسەر شاڕێی شـوێنکەوتنی ڕاسـتەقینەی پێغەمبـەری خـوا ﷺ ئـەویش تـەنها بـە فێربوون و شارەزایی و گەڕان بەدوای زانستی شـەرعی دا دەگەینـەوە بە پێغەمبەری خواو ﷺ هاوەڵانی بـەڕێزی(خوایان لـێ رازیبێـت) وە پیاو چاکان و زانایانی پێشین(ڕەحمەتی خوایان لێبێت).

له کۆتاییدا

داواکارین لەخوای گەورە ڕێنموی زیاترمان بکات بۆ سەر ڕێگا ڕاستەکەی و بەدوورمان بگرێت و پەنامان بدات لە ڕێگاو وەسوەسەی شەیتان و کۆمەڵە لادەرەو گومڕاکان و، بە شوێنکەوتەیەکی چاکی ئەهلی سونە ت و جەماعەت و کۆمەڵی سەرکەوتوو حسابمان بۆ بکات بەتێگەشتنی پێشینە چاکەکان و ئەم نووسینەش بخاتەسەر تۆیشوی چاکەکانمان و لەسەرجەم هەڵەو کەم و کورتیەکانمان خۆش بوبێت و پاداشتی خێری سەرجەم ئەو زاناو بانگخوازو مامۆستا بەڕێزانەش بداتەوە کە لەوتارو نوسین و بڵاوکراوەکانیان سوود مەندبووم ،لەگەڵ کۆمەڵێك ماڵپەڕی ئیسلامی کوردی و عەرەبی، خوای گەورە بیکاتە تۆیشوی دوواڕۆژی هەموو لایەکمان.

.... بەپشتیوانی اللەی خاوەن عەرش تەواو بوو ....

سەرچاوەکان

- القُرْآنُ الْكَرِيمُ.......................................بِرِوَايَةِ حَفْصٍ عَنْ عَاصِمٍ الكُوفِيّ
- بەرنامەی دەنگی قورئان.............................. ماڵپەڕی دەنگی ئیسلام
- تەفسیری ڕامان .... ئەحمەد کاکە مەحموود
- تەفسیری ئاسان... بورهان محمد امین
- پوختەی تەفسیری قورئان ....محمد ملا صالح
- پوختەی پایەکانی باوەڕ .... کاوان کوردی
- شایەتومان...سەعید حەوا،و:ئازاد نجم الدین
- العقیدة في قرآن والسنة...محمد جمیل زینۆ
- العقیدة أهل السنة والجماعة. ....محمد بن صالح العثیمین
- نیشانەکانی ڕۆژی دوایی و ڕووداوەکانی پێش هاتنی.. ....هاوڕێ محمد امین
- بەهەشت و دۆزەخ ....باوکی محمد
- دۆزەخ.. محمد ملا فائق شارەزووری
- الولاء والبراء .... و،حەمزە بەرزنجی
- العقیدة الصحیحة و نواقض الإسلام......................(إبن باز)و،حەمزە بەرزنجی
- أرکان الاسلام والایمان من الکتاب والسنة. . محمد جمیل زینۆ،و،حەمزەبەرزنجی
- سیفەتی دووڕووەکان .... و،نەوا محمد سعید
- پوختەی بیرو باوەڕو عەقیدە بەبەڵگەی قورئان و فەرموودە.طارق حسن هەمەوەندی

ئەو ماڵپەڕانەی کە سوودم لە بابەتەکانیان بینیوە بریتین لە:

- موقع هولي القرآن.
- موقع جامع الحديث نبوي
- موقع جامع السنة وشروحها
- موقع الموسوعة الاحاديث
- موقع اسلام ويب
- موقع الإسلام والجواب
- موقع الطريق الاسلام
- موقع الإسلام والجواب
- ماڵپەڕی دەنگی ئیسلام
- ماڵپەڕی حەمزە بەرزنجی
- ماڵپەڕی ڕێگای ڕاستی
- ماڵپەری ڕێگای ئیسلام و الپەڕی ئیسلام هاوس

لەگەڵ کۆمەڵێك نوسراو بابەتی گرنگ و بەسوودی، مامۆستا(هێمن عبدالعزیز) و هەندێك ماڵپەڕو نوسراوی تردا کە لێرەدا ناویانم لە بیر کردووەو لەیادم نەماون داواکارم لە خوای گەورە پاداشتی خێری هەموو لایەکیان بداتەوە یارب العالمین.

هەموو کەسێك دەتوانێت ئە پەرتوکە کۆپی بکات و ببیبەخشێت لەڕێی خوادا وەهەموو ماڵپەڕێکی ئیسلامیش دەتوانن بڵاوی بکەنەوە إن شاء الله.

خوێنەری بەرێز: داوام وایە دوای خوێندنەوەت ئەم کتێبە بیدەی بە هاوڕێی و ناسیارەکانت تاکو بۆت ببێتە خێری نەبڕاوە بە ئیزنی خوی گەورە.